

Journal of Child and
Development (J-CAD)

**ÇOCUK
VE
GELİŞİM
DERGİSİ**
(ÇG-D)

Yıl / Year: 2023

Cilt / Volume: 6

Sayı / Number: 11

e-ISSN 2636 - 8935

Çocukve Gelişim Dergisi (ÇG-D)

Journal of Child and Development (J-CAD)

e-ISSN 2636-8935 | Periyot Yılda 2 Sayı | Başlangıç 2018 |

<http://dergipark.gov.tr/cg>

Editör

Prof. Dr. Neriman ARAL

Editör Kurulu

Prof. Dr. İsmihan ARTAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice BEKİR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Figen GÜRSOY (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Aslı UÇAR (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Serkan YILMAZ (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Sühendan ER (TED Üniversitesi)

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Emine AHMETOĞLU (Trakya Üniversitesi)
Prof. Dr. Berrin AKMAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayşe AKSOY (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Yaşare AKTAŞ ARNAS (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Meziyet ARI (İstanbul Gelişim Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan ARI (Emekli)
Prof. Dr. Emel ARSLAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmihan ARTAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mesude ATAY (Başkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Neslihan AVCI (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Yasemin AYDOĞAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. N. Pınar BAYHAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice BEKİR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Aynur BÜTÜN AYHAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Carmel CEFAL (University of Malta)
Prof. Dr. Şehnaz CEYLAN (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Nilüfer DARICA (Hasan Kalyoncu Üniversitesi)

Prof. Dr. Ümit DENİZ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Özcan DOĞAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap ERDOĞAN (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Nefise Semra ERKAN (İstanbul Gelişim Üniversitesi)
Prof. Dr. Sibel Çiğdem GÜNEYSU (Başkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Tanju GÜRKAN (Emekli) (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Figen GÜRİSOY (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Yıldız GÜVEN (Maltepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Adalet KANDIR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Aysel KÖKSAL AKYOL (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. A. Güler KÜÇÜKTURAN (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Duyan MAĞDEN ATAMAN (Emekli)
Prof. Dr. E. Nilgün METİN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. İrfan MORINA (Kosova-Piriştine Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayla OKTAY (Maltepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilara Fatoş ÖZER (İstanbul Kent Üniversitesi)
Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Mübeccel SARA GÖNEN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Nilgün SARP (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayperi SİĞİRTMAÇ (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Kezban TEPELİ (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Belma TUĞRUL (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Prof. Dr. F. Figen TURAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Aslı UÇAR (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ozana URAL (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurper ÜLKÜER (Üsküdar Üniversitesi)
Prof. Dr. Müdriye YILDIZ BIÇAKÇI (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Rengin ZEMBAT (Maltepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Gözde AKOĞLU (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)
Prof. Dr. Münevver CAN YAŞAR (Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi)
Prof. Dr. Remziye CEYLAN (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Zeynep ÇETİN (Hacettepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Haktan DEMİRCİOĞLU (Hacettepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Hale DERE ÇİFTÇİ (İstinye Üniversitesi)
Doç. Dr. Ender DURUALP (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatma ELİBOL (Sağlık Bilimleri Üniversitesi)
Doç. Dr. Sühendan ER (TED Üniversitesi)
Doç. Dr. Ebru ERSAY (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Tuba KARAARSLAN (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)
Doç. Dr. Şükran KILIÇ (Aksaray Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatma Elif KILINÇ (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Refika OLGAN (Ortadoğu Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Özgül POLAT (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Selvinaz SAÇAN (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet SAĞLAM (İnönü Üniversitesi)
Doç. Dr. A. Gülşah SARANLI (TED Üniversitesi)
Doç. Dr. Nazan KAYTEZ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üy. Zekeriya ÇALIŞKAN (Emekli)
Dr. Öğr. Üy. Handan DOĞAN (Maltepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Melek SABUNCUOĞLU (İstinye Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üy. Seçil YÜCELYİĞİT (TED Üniversitesi)

Hakem Kurulu

Dr. Fatih AYDOĞDU

Dr. Seçil YÜCELİYİĞİT

Dr. Ayten DOĞAN KESKİN

Dr. Rukiye ARSLAN

Dr. Gül KADAN

Dr. Özlem BAL

Dr. Nezihat Hamiden KARACA

Dr. Utku BEYAZIT

Dr. Alper Yusuf KÖROĐLU

Araştırmacı Emin Demir

Kapak Tasarım

Öğr. Gör. Emine ARSLAN KILIÇOĞLU
Fahrettin KADIOĞLU

Mizanpaj-Dizgi

Arş. Gör. Emin DEMİR
Öğr. Gör. Emine ARSLAN KILIÇOĞLU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Neriman ARAL

Sekreteryaya

Doç. Dr. Burçin AYSU

İmtiyaz Sahibi ve Yayımcı

Prof. Dr. Hatice BEKİR

hsimsekbekir@gmail.com

Temmuz, 2023

Çocuk ve Gelişim Dergisi (ÇG-D), yayın kurulu farklı üniversitelerin alanında uzman öğretim üyelerinden oluşan, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), idealonline, Google Scholar, EBSCO, Citefactor indekslerinde taranan hakemli Uluslararası bilimsel bir dergidir.

ÖNSÖZ

Çocuk gelişimi alanında bilimsel araştırmaları alana ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracığı ilkesini benimseyerek, içeriğine anında açık erişim sağlayan yılda iki kez yayınlanan ve yayın kurulu farklı üniversitelerin alanında uzman öğretim üyelerinden oluşan, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), ideal online, Google Scholar, EBSCO, Citefactor indekslerinde taranan ve hakemli bilimsel bir dergi olan **Çocuk ve Gelişim Dergisi (ÇG-D)**'sinin bu sayısında çocuk gelişimi alanına yönelik;

Araştırma Makaleleri;

- **Pandemi Döneminde Çocukların İyi Oluşları ve Aile İletişimi**
Family Communication Styles And Preschool Children's Emotional Well-Being
- **Babaların Okul Öncesi Çocuklarına Karşı İlgi ve İstismar Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi**
Research of Factors Affecting Fathers' Levels of Interest and Abuse towards Preschool Children
- **Türkiye'de Madde Bağımlılığı Çalışmaları: Bir İçerik Analizi Çalışması**
Substance Addiction Research in Turkey: A Content Analysis Study
- **Dijital Ebeveynlik Tutumları ile Ergenlerde İnternet Bağımlılığı ve Duyguları Yönetme Becerileri Arasındaki İlişki**
Relationship Between Digital Parenting Attitudes and Internet Addiction And Emotional Management Skills in Adolescents

Derleme Makaleler;

- **Pragmatik Dil Becerilerinin Değerlendirilmesi**
Assessment Of Pragmatic Language Impairment
- **Depremin Çocuklara Etkileri**
The Effect Of The Earthquake On Children

başlıklı çalışmalar yer almaktadır. Hakem ve yazarlara dergiye sağladıkları katkılardan dolayı yayın kurulu adına teşekkür ederim. Çocuk ve Gelişim Dergisi'nin onuncu sayısı 26 Haziran 2023 tarihinde yayınlanacaktır.

08.07.2023

Editör

Prof. Dr. Neriman ARAL

İÇİNDEKİLER
CONTENTS

1. Pandemi Döneminde Çocukların İyi Oluşları ve Aile İletişimi (Araştırma Makalesi) 1-19
Family Communication Styles And Preschool Children's Emotional Well-Being
Tuğçe ERYAVUZ, Erkan SAKA
2. Babaların Okul Öncesi Çocuklarına Karşı İlgi ve İstismar Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi (Araştırma Makalesi) 20-32
Research of Factors Affecting Fathers' Levels of Interest and Abuse towards Preschool Children
Arzu ÖZYÜREK, Aslı GÜNEY, Hatice KESER
3. Türkiye'de Madde Bağımlılığı Çalışmaları: Bir İçerik Analizi Çalışması (Araştırma Makalesi) 33-47
Substance Addiction Research in Turkey: A Content Analysis Study
Yunus TUNÇ
4. Dijital Ebeveynlik Tutumları ile Ergenlerde İnternet Bağımlılığı ve Duyguları Yönetme Becerileri Arasındaki İlişki (Araştırma Makalesi) 48-66
Relationship Between Digital Parenting Attitudes and Internet Addiction And Emotional Management Skills in Adolescents
Elif AKAY, Gökhan KAYILI
5. Pragmatik Dil Becerilerinin Değerlendirilmesi (Derleme Makalesi) 67- 92
Assessment Of Pragmatic Language Impairment
Şule NAMLI
6. Depremin Çocuklara Etkileri (Derleme Makalesi) 93-105
The Effect Of The Earthquake On Children
Neriman ARAL

Pandemi Döneminde Çocukların İyi Oluşları ve Aile İletişimi

Araştırma Makalesi / Research Article

 Tuğçe ERYAVUZ, İstanbul Bilgi Üniversitesi

 Erkan SAKA İstanbul Bilgi Üniversitesi

Öz

Bu çalışma, COVID-19 sırasında aile iletişim stilleri ile okul öncesi çocukların duygusal iyi oluşları arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Türkiye'de Mart-Haziran 2021 tarihleri arasında okul öncesi çocuğu olan 243 ebeveyn ile çevrimiçi anket yapılmıştır. Araştırmada Korona virüs Anksiyete Ölçeği, Sosyal ve Duygusal Baş Etme Ölçeği, Ana baba Tutum Ölçeği, Okul Öncesi Sosyal Sosyal Duygusal Beceriler ve Dayanıklılık Ölçeği ve Duyusal iyi oluş bilgilendirme formlarından yararlanılmıştır. Araştırma, ebeveynlerin, kaygıları kontrol altına alabildikleri durumda ancak demokratik tutuma sahiplerse çocuklarını COVID-19'un olumsuz etkilerinden koruyabileceğini göstermektedir ($r=-.113$; $p<.05$). Bu süreçte, bu tutuma sahip aileler, ev içi ($r=-.140$; $p<.05$) ve açık hava aktivitelerinden ($r=-.133$; $p<.05$) faydalanabilirler. Diğer yandan, dijital faaliyetlerin bu süre zarfında çocukların refahı üzerinde zararlı bir etkisi olması durumu, yalnızca otoriter tutumların düşük olduğu ailelerde ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Aile içi iletişim,
pandemi,
çocukların iyi oluşları.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 21.01.2023

Kabul Tarihi: 12.03.2023

E-Yayın Tarihi:08.07.2023

Family Communication Styles and Preschool Children's Emotional Well-being

Abstract

The relationship between family communication styles and preschool children's emotional well-being during COVID-19 was analyzed. An online survey conducted with 243 parents of preschool children from March to June 2021 in Turkey. Coronavirus Anxiety Scale (CAS), Coping Response Inventory (CIS, Social- Emotional Well-Being and Resilience Scale and Emotional Well-being Information Forum and Ad-hoc questionnaire were conducted in the study. The study shows that only an authoritative attitude can protect children from the negative effects of COVID-19 when the anxiety of these parents is controlled ($r=-.113$; $p<.05$). They can benefit from indoor ($r=-.140$; $p<.05$) and outdoor activities ($r=-.133$; $p<.05$) as their correlation with behavioral problems in children is negative. Digital activities had a detrimental impact on children's well-being over this time, but its prediction is only limited to families where authoritarian attitudes are low.

Keywords

Family communication,
pandemic,
children's well-being.

Article Info

Received: 01.21.2023

Accepted: 03.12.2023

Online Published:07.08.2023

Atf (How to cite)

Eryavuz, T & Saka, E. (2023). Aile İçi İletişimin Önemi, Çocuk ve Gelişim Dergisi, 6 (11), 1-19.

Sorumlu Yazar: Tuğçe Eryavuz, tugceeryavuz@gmail.com

Introduction

The first reported instance of COVID-19 was discovered in China on November 17, 2019, and within two years, more than 500 million cases had been verified, including minimum 6 million fatalities. Health and economic problems were not the only ones that families face during this period. Lockdown measures have mostly invited vulnerability and risk within families. Parents are not left to fend for themselves, not only in terms of assisting their children for their online education but also in terms of housekeeping (Spinelli et al., 2020). Schools were closed, many babysitters had to quit their jobs, contact with peers and grandparents were not allowed due to health concerns. In addition to this, many parents had to work from home. All these for sure has increased the burden on parents' shoulders (Spinelli et al., 2020).

Previous research suggest that Pandemic has higher influence on children's emotional and social development (Singh et al., 2020). For children, the pandemic era was a time when the outer world was packed with illness dangers. Children are not allowed to walk outside, touch anything outside, attend kindergartens since they have been closed, or participate in social contacts with their classmates. There were also several directions from the families, such as washing their hands, keeping a safe distance from other people, and wearing masks outside.

While the direct actors influencing the children decreased their impact throughout this time, indirect factors influencing the child, such as the parent's employment condition, have gained in importance. During this time, many parents either lost their jobs, struggled to adjust to working conditions from home, or were unable to get the assistance they had previously received (caregiver, family help, etc.). In brief, a stressed parent, and a bored children as never before are left alone together. When children are restricted at home, without access to outdoor activities or social interaction, efficient communication within families becomes especially important (Wang et al., 2020).

Here, not all children are affected the same and might show differences in families with different communication styles. Some children even are not being affected negatively during this psychical distancing under the protection of their families. According to a study conducted by Gimenez-Dasi et al., (2020) in Spain, approximately 20% of children were pleased to be able to spend more time with their parents. Even though they were not the majority, they made up a considerable portion of the population, and it's important to investigate how children were protected by their families throughout this time. Parents were their children's only source of emotional guidance, and it is critical for parents to understand that they can safeguard their children's emotional well-being and prevent emotional dysregulations even when they are subjected to high amounts of stress. For this reason, family communication styles, which could either create a risk or create an opportunity to establish better bonds with their children.

Family Communication Styles

Families differ not only in how they are structured such as extended, nuclear, or single parent etc. but also in how members interact and communicate with one another (Cole et al, 2005). Families create and maintain a wide range of communication patterns. According to Koerner and Fitzpatrick (2006), one

theoretical approach to addressing this range of various communication patterns is to develop a typology of families, which suggests core characteristics of family life. The typology is noteworthy because, in addition to being descriptive, it correlates family types with a variety of essential family processes and outcomes (Koerner and Fitzpatrick, 2006).

Conversation orientation and conformity orientation are two key dimensions in family communication (Koerner and Fitzpatrick, 2006). Four distinct family communication styles are defined by these two dimensions. First, families with a high level of conversation and conformity orientation are defined as authoritative. These parents are deeply concerned about their children's opinions. They devote time and effort to ensuring that their children understand the reasoning behind their actions, and children typically grow to value family conversations and to embrace family values and ideas. Second, the main thing in permissive families, where conversation is high and conformity is low, is open communication and equal participation of the children in decision-making. However, the control and/or discipline is low in these families and children are mainly the bosses of the family. Authoritarian families are the opposite of permissive families, with high conformity and low conversation. Parents value obedience because they believe they should make all decisions. They see no point in explaining their reasoning to their children. Finally, families with low scores on both dimensions are labeled as *laissez-faire*, as parents show little interest in their children's decisions or value communication with them (Koerner and Fitzpatrick, 2006).

This research has gathered information from only parents. Thus, it not practical to include neglectful attitude in this study as no parent can easily admit that their relationship with their child is poor. On the other hand, "parenting occurs within a cultural belief system that influences attitudes towards parenting practices" (Durrant et al., 2003 cited in Kuppens and Ceulemans, 2019). Therefore, overprotective attitude which is widely been used by Turkish studies is added to the scale.

Emotional Well-being

In terms of well-being, despite different descriptions, a common theme has emerged from them which is "feeling good and functioning well". It has two dimensions; (1) objective well-being, which includes the basic needs and rights such as food, physical health, education, and safety and (2) subjective well-being, which focuses on how people feel about their lives, their life satisfactions, and positive emotions (Martiono, 2017). How children are adjusting to these altering circumstances during COVID-19 and how they are coping with it is being analyzed to examine the children's subjective well-being.

The process of successfully adapting despite challenging and threatening circumstances is called resilience, which refers to people adapting well (normal adjustment) in the face of considerable adversity or trauma (Holte et al., 2018). Though there are some perspectives, which see resilience as a personality trait that individuals are born with, it is more probable that this can be emerged from protective processes and qualities such as self-regulation abilities, good parenting, community, and successful schools," (Holte et al., 2014).

What children require is good family functioning and family communication, which can help them build resilience and protect their emotional well-being during these uncertain times. In terms of family

functioning, leisure is one of the most essential elements in developing cohesive and healthy connections among family members (Zabriskie & Mc.Cormick, 2001). The Core and Balance model of family leisure functioning is founded on the idea that family leisure serves family systems' needs for balanced stability and change (Smith, Freeman, & Zabriskie, 2009). There are two types of family leisure activities: core and balance.

Core family leisure, are the activities which everyone can easily access such as playing games, board games, spending time together at home etc. These are mostly the ones at home and with low budget (Smith, Freeman, & Zabriskie, 2009). On the other hand, balance family activities include family holidays, outdoor activities etc. It was suggested that core leisure activities build stability and create bonds among family members whereas balance leisure activities address novelty and change where families can develop their adaptive skills and greater family flexibility (Smith, Freeman, & Zabriskie, 2009). However, previous research suggest that core activities are the most powerful predictor of all elements of family functioning (Townstend, Puybroeck, & Zabriskie, 2017).

This is also crucial for this research as during COVID-19 period, balance family leisure activities were dramatically diminished, and families are left alone with only core leisure activities. It is comforting to acknowledge that families can use basic, daily activities to create flexibility and adaptability to new challenges.

Previous Research

There have been several studies in the literature that illustrate the consequences of social isolation, psychical detachment, and confinement on the subjective well-being of adults and children. First outcome of these is that when caregivers experience grief, stress, it effects directly young child's emotional well-beings and a trauma at their developmental stage may have long term consequences. Gaussman-Pines et al., (2020) conducted research with a vulnerable family (hourly service workers) with little children of aged 2-7 and reported deterioration on both adult's (negative mood has increased from 36,6 % to 41,2 %) and children's emotional well-being (child daily uncooperative behavior increased from 41,7 % to 45,1 %) since the start of the crisis.

Pisano and colleagues (2020) performed study in Italy by asking ad hoc questionnaires to 6510 parents about the probable emotional and behavioral correlations of COVID-19 in children aged 4 to 10 years during quarantine. This research is significant since Italy was one of the most impacted countries in the world, and the government promptly imposed restrictions. According to the study, half of the youngsters displayed "increased irritability, intolerance to rules, whims, and excessive requests", while the remaining 20% displayed mood swings, sleep issues, and anxiety. What is surprising is that, even though more than 90% of the children appear to be adapting to the pandemic's limits, half of these children displayed signs of worry that they had not before shown (Pisano et al., 2020).

Morelli et al. (2020) did another study in Italy to evaluate the relationship between parental stress and emotional well-being of children. A total of 277 parents with children aged 6 to 13 were polled online. The study's findings revealed that the COVID-19 risk index (infected relatives, friends, and family

members, living in high-risk areas for COVID-19, working as a health worker) and the family risk index (lower SES, worsened working situation, being a single parent) have a partial influence on the parent's distress levels. Like this, Whittle, and colleagues (2020) found that low socioeconomic status and single parent households are also affecting the parental distress, thus indirectly children's well-beings during the pandemic.

On the other hand, Morelli et al., (2020) propose that even when parents are stressed, they can safeguard their children's well-being if they manage to regulate their emotions and carry out parental tasks properly. Similarly, Wang et al., (2020) emphasize the significance of good parenting during confinement, arguing that with the correct family communication practices, family relationships may be reinforced during these periods and children's psychologies can be safeguarded.

For instance, Gimenez-Dasi et al. (2020) administered the SENA questionnaire to youngsters aged 7 to 17 years. To reduce participant burden, the study selected only specific scales related to psychological adjustment, including Attentional Problems, Depression, Challenging Behaviors, Emotional Regulation, Hyperactivity, and Willingness to study (for Primary Education version). Children indicated that they were mostly bored (61%), worried (36%), and afraid (16 percent). Surprisingly, 45 percent of them answered that they are happy during these weeks of confinement since they get to spend more time with their families. Similarly, 40 percent of families said that their children were unaffected or even improved throughout this period, even if their children had minor behavioral issues. Thus, the second outcome is that communication and relation with parents is critical in protecting children from the detrimental effects of pandemics.

The effects of actors such as schools, teachers, grandparents, peers, who affect the development of children in a normal time, have decreased a lot during the COVID-19 period, and many of them have even been zeroed. On top of the school closures, Turkey is an important case study for demonstrating the impacts of COVID-19 on children's emotional well-being because it is one of the few countries that imposes curfews on children. Curfews exclude actors such as friends in the neighborhood in children's ecosystem. As a result, the pandemic has offered researchers with a once-in-a-life time opportunity to study the relationship between parents and child well-being.

Methodology

Research Design

The major purpose of this study is to investigate the link between family communication methods and children's emotional and behavioral well-being during times of psychical distancing. There is a scarcity of scholarly evidence on the relationship between family communication strategies and children's well-being during a pandemic. Despite several studies demonstrating the worsening of children's mental health throughout the pandemic, there are few sources that focus on the effects of parents, who remain the sole sources of reference and education for their children during this time.

As a result, the purpose of this study is to contribute to the literature on family communication by conducting a correlation analysis between communication methods and children's emotional well-being

during times of crisis and uncertainty. To examine children's emotional well-being, this study will focus on how they adjust to this shifting circumstance (schools closed, no interaction with classmates, etc.) and look at their emotional well-beings through a resilience perspective, taking COVID-19 as a phenomenon that tests children's ability to manage. As previously said, resilience refers to the ability to adapt successfully in the face of extreme adversity or tragedy. In this situation, whether youngsters have behavioral issues that they didn't have before during pandemics will be examined.

COVID-19 is not the first disease to threaten the humanity and will unfortunately not be the last. If the relation between family styles and they are coped with lockdown process is better understood, lessons will be taken for further situations. The following questions were researched to be answered:

The following questions were researched to be answered:

1. How are children's emotional well-beings is affected by psychical distancing and how does parenting related to this?
2. How families with different communication styles are affected by COVID-19 in terms of anxiety and how do their coping skills change?
3. Is there a family communication style, which protects children from the negative effects of pandemic? How?

In this regard, the study was carried out in Turkey in March 2021, approximately a year after the outbreak of COVID-19. An online survey (Google Forms) was conducted through a snowball sampling procedure with 243 Turkish parents/careers (aged 18 years and more), who have children from 2 to 6 years old. Finally, The SPSS v.27 program was used to perform correlation analysis on the data acquired in the study. As Tabachnick and Fidell (2013) recommended that all scores were recognized as normally distributed because Skewness and Kurtosis values were between ± 1.5 for all scales.

Instruments

To analyze the emotional well-being of children and how they are related to parental attitudes, this study first examines the anxiety levels of caregivers with four different scales and ad-hoc questions (Covid-19 Related risk, Coronavirus Anxiety Scale, Coping Response Inventory, and 5 Likert -scale questionnaire). Then, this study gather information from parents regarding their family communication styles with Parental Attitude Scale. In addition to this, this study further gathered further information regarding how caregivers spend their times with their children in this physical distancing period. Finally, we examine the emotional well-being of children within the resilience perspective by using Social, Emotional Well-being of Children, and Resilience Scale and 5 Likert scale questionnaire, focusing more on the behavioral problems of children, specifically noticed during this period.

1- The emotional impact of COVID-19 and anxiety levels of caregivers due to COVID-19 were evaluated with the four different scales and ad-hoc questionnaires.

a. **Coronavirus Anxiety Scale (CAS)**, with one dimension and 5 items, developed by Lee (2020) and found valid and reliable for Turkish participants (Akkuzu et al., 2020; Biçer et al., 2020) is used to assess the anxiety levels of caregivers due to COVID-19. The Cronbach's Alpha internal consistency

coefficient of the scale was found to be .745 for the sample of this study. It should be mentioned that this scale is only is not enough to analyze how caregivers were influenced by the Pandemic. In this regard, this study further analyzes the emotional status of caregivers with the following scales.

b. **COVID-19 related risk** is evaluated by asking whether participants are health professionals or sharing a household with one of them, whether they got infected and stayed in a 14 day of quarantine, whether they lost one of their family members because of the disease and whether they lost anyone from their close circle (relative, neighbor, close friend, etc.)

c. **Coping Response Inventory (CSI)**, developed in 1993 by Moos, and found reliable and variable for Turkish people (Ballı and Kılıç, 2016), is administered to determine the overall coping skills of caregivers. There are six factors to cope with stress in the scale: (1) Religious Coping, (2) Problem Solving, (3) Cognitive Avoidance, (4) Positive Reappraisal, (5) Seeking Professional Support, and (6) Seeking Support from family or friends. The Cronbach's Alpha internal consistency coefficient of the scale was found to be .854 for the sample of this study.

d. 5 Likert scale questionnaire was performed to ask parents whether they have received any help and how they cope with their stress during COVID-19 (to create routine for my child, to be able to spend more time with my child, my partner's support, nanny support, elder family member support, do yoga or sports, to create me time and try to cool down, to get professional support and to get support from close circle). This questionnaire was important for us to further analyze the coping strategies of parents with different family communication styles.

2- The family communication styles were analyzed with Parental Attitude Scale, which was specifically created for pre-school children. To further analyze how caregivers, spend their times with their children during this period, leisure activity questionnaire was performed.

a. **Parental Attitude Scale (PAS)**: Developed by Demir and Şendil (2008), consists of 46 items and determines four different types of family communication styles. The Cronbach's Alpha internal consistency coefficient of the scale was found to be .764 for the sample of this study.

b. **Leisure Activities**: 20 different core activities under 5 main titles (outdoor, indoor, educational, digital, and social), which can easily be conducted with children during a pandemic were determined. Indoor activities consist of reading or telling stories, hugging, or sleeping together, playing games together, dancing or doing sports, and cleaning the house together. Outdoor activities contain walking outside or with a stroller, going to the playground and cycling. Educational activities are attending a course, online education, and studying together. Social activities contain not only socialization with humans (playing with friends, going to a play group or kindergarten, playing with brothers) but also animals (playing with stray animals or playing with domestic animals). Finally, digital activities are talking on the phone with loved ones, playing games on phone, tablet or computer and watching TV.

3- Emotional well-beings of children during COVID-19 were analyzed with Social Emotional Well-being and Resilience Scale and 5 Likert-scale questionnaires, focusing on the behavioral problems what were mentioned in the previous studies during this period.

a. **Social Emotional Well-Being, and Resilience Scale (PERIK)** (Mayr & Ulich, 2009) is administered to assess the overall well-beings of children. The scale was validated and confirmed trustworthy for Turkish children aged 48–72 months in 2018 by Saltalı et al. PERIK is made of six variables and is centered on three concepts: mental health, resilience, and school preparedness. The first is self-regulation, which refers to one's ability to guide, regulate, and control one's own activities (Saltalı et al., 2018). For this study's sample, the Cronbach's Alpha internal consistency coefficient of the scale was .878.

b. 5-likert scale questionnaire is created to understand the overall emotional well-beings of children during COVID-19. 10 most witnessed behavioral problems for children during COVID-19 were determined (Unrest, crying crises, appetite problems, lack of energy, sleep problems, worry (to lose parents, not able to stay alone), anger problems, susceptibility, attention, and concentration problems and wetting at night or during the day).

4- Finally, the general questions of the demographic information forms consisted of age, gender, education level, relationship status, monthly income, child's age, and number of children. In addition, how their work status is influenced with the COVID-19 is also being investigated (Continue as usual, start working at home, had to quit, or not working).

Study Group

Among 271 participants, 243 of them, who were 221 female (90.9%), and 22 male (9.1%) were found eligible. The ages of the participants ranged from 26 to 51. The mean age of female participants is 36.76 (sd=4.271) and the mean age of the male participants is 37.95 (sd=4.445). The ages of the children of the participants ranged from 2 to 6. The mean age of children is 3.78 (sd=1.326). The demographic information of the participants is summarized in Table 1.

Table 1. Demographic Information of the Participants

		n	%
Gender	Female	221	90.9
	Male	22	9.1
Marital Status	Married	237	97.5
	Single	6	2.5
Number of children	1 Child	160	65.8
	2 Children	74	30.5
	3 Children	8	3.3
	4 Children	1	0.4
Education	Primary	1	.4
	Lyceum	6	2.5
	Undergraduate	132	54.3
	Graduate	104	42.8
Health Employee	No	185	76.1
	Yes	58	23.9

Findings

Among 271 participants in the online survey, 243 of them, who were 221 female (90.9%), and 22 male (9.1%) were found eligible. The ages of the participants ranged from 26 to 51. The mean age of female participants is 36.76 (sd=4.271) and the mean age of the male participants is 37.95 (sd=4.445). The ages of the children of the participants ranged from 2 to 7. The mean age of children is 3.78 (sd=1.326).

COVID-19 Anxiety of Caregivers

49% of the participants reported they had pandemic exposure (tested positive, went through quarantine, lost one family member or one in close circle). Anxiety levels of participants who were exposed to the pandemic were found to be significantly higher than those who were not (Table 2).

Table 2. Mean scores of Coronavirus Anxiety Scale according to pandemic exposure and the results of independent samples t test

Pandemic Exposure	N	M	SD	t	p	Cohen's <i>d</i>
No	124	8.42	2.983	2.684	.008*	.34
Yes	119	9.55	3.572			

* $p < .05$

Most of the participants working (70%) and among them, 43% continued their work as usual whereas the rest continued from home. A non-negligible (5.3%) percentage of the participants had to quit their job. One-way ANOVA analysis shows that there is no significant difference between mean scores of anxiety levels according to work-life change during COVID-19 (Table 3).

Table 3. Mean scores of Coronavirus Anxiety Scale according to work life change and the results of one-way ANOVA

Work Life Change	N	M	SD	F	p
Yes, I had to leave the job or the jobs I was working in decreased	13	10.77	3.961	1.655	.177
No, I continued to go to work (office, factory, etc.) in the same way	74	9.14	3.616		
Yes, I continued working from home	97	8.86	3.112		
I am not working	59	8.58	3.081		

* $p < .05$

Finally, 23.9% of the participants declared that they are either health professionals or share the same household with them and their COVID-19-related anxiety levels are found to be significantly more affected by the COVID-19 compared to other participants ($t = -3.249$; $p = .001$; Cohen's $d = .50$) (Table 4).

Table 4. Coronavirus anxiety, Pandemic Exposure, Health Professional, Work-life Change

	Health Employee	N	M	SD	t	p	Cohen's <i>d</i>
Coronavirus Anxiety	No	185	8.59	3.156	-3.249	.001*	.50
	Yes	58	10.19	3.586			
Coping Response Total	No	185	80.54	9.405	.714	.476	
	Yes	58	79.55	8.533			

* $p < .05$

**ANOVA

Family Communication Styles

Protective attitude ($r = .127$; $p < .05$), and authoritarian attitude ($r = .126$; $p < .05$) are found to be positively correlated with COVID-19-related anxiety. On the contrary, an authoritarian attitude is found to have worse coping skills compared to others whereas caregivers with a higher authoritative attitude have better-coping skills. Similarly, Parents with a higher authoritative attitude have more coping strategies during COVID-19 (Table 5).

This study goes on to examine the coping strategies of various parenting styles, and it was discovered that creating a routine for children, partner support, spending more time with children, and

exercises such as yoga are the most important strategies when authoritative parents are coping with this process (Table 5).

Table 5. Pearson correlations between parental attitudes and COVID-19 anxiety, Coping Strategies

	Permissive Attitude	Authoritative Attitude	Protective Attitude	Authoritarian Attitude
Coronavirus Anxiety	.109	.034	.127*	.126*
Coping Response Total	-.027	.388**	.001	-.162*
Coping strategies during COVID-19				
<i>Creating a Routine for My Child</i>	-.232**	.169**	.088	-.123
<i>Spending more time with my child</i>	-.031	.202**	.108	-.268**
<i>My partner's support (if any)</i>	-.057	.139*	-.112	-.121
<i>Caregiver assistance</i>	-.035	-.161*	-.119	-.016
<i>Parent help</i>	.111	.077	.053	-.043
<i>Activities such as sports, yoga</i>	-.147*	.170**	-.197**	-.198**
<i>Being able to take time for myself</i>	-.141*	.060	-.240**	-.142*
<i>Psychological support from close circle</i>	-.108	.104	-.095	-.018
<i>Professional psychological support</i>	-.112	-.041	-.046	-.009

Children's Emotional Well-being

The most seen behavior problems during this period in children are restlessness, anger, worry and sleep problems (Table 6).

Table 6. Mean scores and standard deviations of children's emotional well-being during the COVID Pandemic

	N	M	SD
Unrest	243	2.55	1.009
Crying crises	243	2.19	1.026
Appetite problems	243	2.23	1.111
Lack of energy, reluctance	243	1.87	.951
Sleep problems	243	2.30	1.130
Worry (not being able to leave your parents, afraid of being alone, afraid that something will happen to your parents)	243	2.30	1.231
Anger problems	243	2.33	1.174
Susceptibility	243	2.09	1.056
Attention and concentration problems	243	2.21	.992
Wetting the bed at night etc.	243	1.43	.812

Most of the problems during COVID-19 that children face is mostly correlated with authoritarian and protective attitude of their parents (Table 7).

Table 7. Family Communication styles and Children's Emotional Well-beings during Pandemic Times

	Permissive Attitude	Authoritative Attitude	Protective Attitude	Authoritarian Attitude
Unrest	.110	-.170**	.171**	.250**
Crying crises	.044	-.130*	.158*	.310**
Appetite problems	.105	-.153*	.171**	.216**
Lack of energy, reluctance	.019	-.162*	.130*	.174**
Sleep problems	.032	-.008	.136*	.166**
Worry	.057	-.090	.167**	.063
Anger problems	.096	-.077	.189**	.324**
Susceptibility	.074	.017	.314**	.238**
Attention and concentration problems	.116	-.072	.188**	.252**
Wetting the bed at night or peeing or pooping during the day	.013	-.029	-.002	.163*
Behavioral Problems Overall	.018	-.117	.256**	.309**

*p<.05; **p<.01

Regarding protective attitude, the indirect effect of protective attitude via Coronavirus anxiety is positive and significant (Table 8).

Table 8. Regression Analysis for Mediation of Coronavirus Anxiety between Overprotective Attitude and Behavioral Problems of children during COVID-19

Variable	B	95%CI	SE B	p	R2
Step 1					
Constant	10.0987	(6.1545-14.0428)	2.0023	<0.01	
Protective	.2807	(.1464-.4151)	.0682	.0001	.0161
Step 2					
Constant	6.4720	(2.3764-10.5675)	2.0791	.0021	
Protective	.2422	(0.1121-.3723)	.0660	.0003	.0657
Covid-Anxiety	.5277	(0.3015-.7538)	.1148	<0.01	

On the other hand, most of the problems are negatively correlated with authoritative attitude. Furthermore, when the Coronavirus anxiety is controlled, the correlation between all the behavioral problems of children and authoritative attitude becomes negative (Table 9).

Table 9. Pearson correlations between parental attitudes and Children’s Emotional well-beings

	Permissive Attitude	Authoritative Attitude	Protective Attitude	Authoritarian Attitude
Overall Well-being (PERIK)	-.125	.565**	.024	-.139*
Total Behavioral Problems during COVID-19	.018	-.117	.256**	.309**
<i>Unrest</i>	.110	-.170**	.171**	.250**
<i>Crying crises</i>	.044	-.130*	.158*	.310**
<i>Appetite problems</i>	.105	-.153*	.171**	.216**
<i>Lack of energy, reluctance</i>	.019	-.162*	.130*	.174**
<i>Sleep problems</i>	.032	-.008	.136*	.166**
<i>Worry</i>	.057	-.090	.167**	.063
<i>Anger problems</i>	.096	-.077	.189**	.324**
<i>Susceptibility</i>	.074	.017	.314**	.238**
<i>Attention and concentration problems</i>	.116	-.072	.188**	.252**
<i>Wetting the bed at night etc.</i>	.013	-.029	-.002	.163*
*p<.05; **p<.01				
Total Behavioral Problems during COVID-19, controlling Coronavirus Anxiety	.079	-.113*	.230**	.286**

Leisure Activities

The analysis shows that behavioral problems that children have due to COVID-19 are negatively correlated with outdoor and indoor activities and positively correlated with digital activities (Table 10).

Table 10. Children’s Emotional Well-Being and Leisure Activities

	Permissive Attitude	Authoritative Attitude	Protective Attitude	Authoritarian Attitude	Behavioral Problems Overall
Digital Activities	.187**	-.115	.261**	.344**	.165*
<i>TV, Watching cartoons</i>	.211**	-.125	.161*	.366**	.127*
<i>Playing digital games</i>	.187**	-.124	.277**	.278**	.141*
<i>Talking on the phone/video with loved ones</i>	-.026	.023	.091	.070	.076
Outdoor Activities	-.142*	.160*	-.128*	-.159*	-.140*
<i>Walk/stroller ride</i>	-.156*	.265**	-.166**	-.236**	-.117
<i>Cycling</i>	-.098	.067	-.137*	-.071	-.148*

<i>To go to the park</i>	-.088	.070	-.007	-.088	-.065
Indoor Activities	-.166**	.386**	-.080	-.348**	-.133*
<i>Play games together</i>	-.145*	.326**	-.025	-.374**	-.077
<i>Painting or singing together</i>	-.160*	.327**	.018	-.294**	-.063
<i>Playing sports or dancing together</i>	-.127*	.328**	.016	-.253**	-.123
<i>Hugging, sleeping together</i>	-.066	.101	-.060	-.151*	-.046
<i>Reading and telling stories together</i>	-.183**	.211**	-.132*	-.241**	-.114
<i>Collecting the house together, cleaning the house</i>	-.038	.303**	-.150*	-.168**	-.124
Social Activities	-.087	.080	-.057	-.046	-.012
<i>Playing with friends</i>	-.075	.033	.004	-.070	-.085
<i>Playing with his brother</i>	-.047	-.117	.082	.134*	.059
<i>Playing with your pet</i>	-.037	.184**	-.030	-.137*	.005
<i>Feeding & playing with stray animals</i>	-.058	.217**	-.186**	-.168**	.013
Educational Activities	-.075	-.057	.083	.110	.019
<i>Going to playgroup or kindergarten</i>	-.019	-.057	-.048	.058	-.049
<i>Going to a course (music, sports)</i>	-.070	-.119	-.102	.010	-.022
<i>Online education</i>	-.103	-.072	.085	.122	.048
<i>Study together</i>	.006	.047	.161*	.091	.006

*p<.05; **p<.01

However, when the authoritarian and overprotective attitude is controlled, there is no correlation between COVID-19 related behavioral problems and leisure activities (Table 11).

Table 11. Children’s Emotional Well-Being and Leisure Activities when family communication styles are controlled

Behavioral Problems during COVID-19	Digital Activities	Outdoor Activities	Indoor Activities	Educational Activities	Social Activities
Controlling authoritarian	.065	-.097	-.029	-.016	.003
Controlling authoritative	.153*	-.124	-.096	.012	-.003
Controlling permissive	.148*	-.127*	-.118	-.027	-.003
Controlling overprotective	.105	-.112	-.117	-.002	.003

*p<.05; **p<.01

Furthermore, the results of moderated regression analysis, conducted by Process Macro by Hayes shows that there is a significant interaction between digital (B = 2.18, t (243) = 2.93, p < .01) and authoritarian variables (B = 1.4439, t (243) = 2.71, p < .01) to behavioral problems of children.

Johnson-Neyman Technique section further defines the slopes as 16.38, 21 and 25.6 for authoritarian attitude. Only the low group is found to be significantly related (30.43% below) (B = 0.5744, t (243) = 2.58, p < .05) to behavioral problems of children (Table 12)

Table 12. Moderated Regression Analysis Results

Items	B	SEB	t	p	Sample within the Johnson-Neyman significance region (%)
digital	2.1888	.7453	2.9369	<0.01	
authoritarian	1.4439	.3886	3.7151	<0.01	<i>Low authoritarian attitude 30.4%</i>

					$b=0.5744, t(243)=2.5,$ $p=0.01$
Interaction	-.0985	-.0355	-2.7761	<0.01	

Discussion

It is, of course, not possible to observe that children do not experience any difficulties in these times of period. Studies conducted during COVID-19 already show that children face unrest, boredom, irritability, anxiety, sleep and appetite problems, anger tantrums, attention problems and so on (e.g., Morelli et al., 2020; Gimenez Dasi et al., 2020; Jiao et al., 2020). Furthermore, children are left alone with parents, who are significantly more stressed and unhappy because of sickness, economic troubles, job losses, or the loss of a loved one during this time. However, past research suggest that some children were more badly affected than others in regards of behavioral problems that they have faced. both past research and this study's findings, some children were more badly affected than others. In fact, in some households, children's behavioral troubles appear to be modest or nonexistent. In this regard, the correlation between behavioral problems that children have and parent's anxiety levels, their coping skills, family communication styles and how they spend their time with children were analyzed.

In the literature, authoritative communication style is associated with better well-beings of children in several aspects including resilience while it is the opposite with authoritarian and permissive communication styles. This study provides a similar result, showing that not all the children are being affected negatively during this psychical distancing under the protection of their families with higher authoritative attitude.

According to the literature, SARS-COV-2 infection is associated with a considerably higher incidence of low mood and anxiety-like behavior (Pedrosa et al., 2020). Özdin & Özdin's study on Turkish people also find higher depression scores among individuals, who has COVID positive friends or relatives (2020). Consistent with these, our study also finds positive correlation with pandemic exposure and Coronavirus anxiety. On the other hand, parenting stress and anxiety were identified as a key risk factor in children's mental health by Crea et al., (2016) and Lohaus et al., (2017). (Seguin et al., 2021). Similarly, research done during COVID-19 by Spinelli et al., (2020) found that parenting stress is linked to lockdown, which has worsened children's psychological situations (taken from Morelli et al., 2020).

First, keeping with these findings, this study revealed a positive relationship between COVID-19 anxiety levels of caregivers and their children's behavioral problems during this period. Overprotective homes did not have it easy, particularly during the pandemic as they are already stressful in nature and have weaker ability to cope with their own stress. When overprotective families are unable to control their own stress, they may have removed love and warmth from their communication. It may even be argued that their relationship with their children has degraded into frequent warnings and rebukes, making them more prone to act like authoritarian households. As a result, this analysis finds a positive link between these two-family types over this period. That is why, it is very crucial for families to be aware of their own anxiety, to seek help if necessary, and to spare time for themselves.

Secondly, evidence suggests that parental attitude and coping practices affects children's post disaster mental health (Golbham et al., 2016 taken from Sign et al., 2020). Morelli et al., (2020)'s study also found

a strong opposite relation between parents' regulatory emotional self-efficacy and children's emotional control during COVID-19. This study reveals that parents with higher authoritative style tend to cope better with stress compared to others. Getting help became crucial at this time of period for parents as we cannot talk about children's emotional well-beings without addressing the well-beings of the family members. For instance, the ones who were getting their spouse's help could spend more time with their children, could take some own time to for themselves and make activities such as yoga and sports. What is important is that children of parents, who could find time for themselves and calm down, showed fewer behavioral problems in this study.

Another important point determining this difference is without a doubt, the communication patterns within the family. Secure familial bonds and efficient communication can be a protective factor for children's mental well-being during times of great stress and uncertainty. During the pandemic time, it is more important than ever before for family communication to ensure that children build resilience and emerge out of this phase with the least amount of emotional damage. As expected, studies during COVID-19 also show that both parental warmth and higher family cohesion are related with fewer trauma symptoms since COVID-19 outbreak (Whittle et al., 2020). Though, the research does not specifically determine the family communication styles such as authoritative, authoritarian, overprotective or permissive, these features (warmth and affection) are mostly found in authoritative family communication styles. Consistent with literature (e.g., Baumrind 1991, Lamborn et al, 1991, Steinberg et al., 1994), this study reveals that family communication styles are significantly related to emotional well-beings of children.

Among four family communication styles, negative correlation between authoritarian and protective communication patterns and well-beings of children were found. The two patterns focus more on the conformity or discipline, which expects all family members to look at the same to the topic. Thus, they would expect their children to respect their rules and does not take their time to explain the reasons behind. As these two patterns are also related with higher COVID-19 related anxiety, it is possible that they have taken more measures to prevent being caught and expect their children to obey with respect. Parents expectation from their children to obey their rules without questioning, probably not answering properly to the questions might create anger, frustration. Furthermore, these are quite sensitive times and children need positive and open communication more than ever.

What differs authoritarian from protective attitude is that this analysis reveals that Coronavirus anxiety is mediating the relation between protective attitude and behavioral problems of children. In this regard, this study can suggest that when overprotective families are unable to regulate their own stress, especially during a pandemic, they may have lost love and warmth from their interactions. It may even be claimed that their relationship with their children has degraded into frequent warnings and rebukes- even they were all with the intention to protect their children-, making them more prone to act like authoritarian households.

As expected, studies during COVID-19 show that both parental warmth and higher family cohesion are related with fewer trauma symptoms since COVID-19 outbreak (Whittle et al., 2020). Though, the

research does not specifically determine the family communication styles, these features are mostly found in authoritative family communication style. this study also reveals that there is a negative correlation between most of the behavioral problems that children face and, the authoritative attitude. What is also more interesting is that when the coronavirus anxiety variable is controlled, authoritative attitude becomes negatively correlated with all the problems that children have during this time. This is extremely important as it shows even in extreme stress, parents with authoritative attitude have the potential to protect their children from the negative effects of COVID-19 if they can manage their own stress.

What children need is to spend more family time, which could help them build resilience and protect their emotional well-beings from these times of uncertainly. Leisure activities (e.g., playing games, singing etc.) are one of the most important forces to develop healthy relationships and create effective communication among family members. During COVID-19, balance family leisure activities are dramatically diminished as families are left alone only with core leisure activities. These are the low budget, daily activities which can easily be accessed such as playing games, singing, spending time together etc.

Literature suggests that family communication patterns have a substantial impact on practically all techniques that parents use to provide their children access to digital technology (Eastin et al., 2006). Similarly, Scharly et al. (2012) discovered that an authoritative parenting style is related to less screen use in preschool children (Seguin et al., 2021). This study also revealed that family communication styles are significantly related with the choice of these activities. Starting with digital activities, many studies have previously shown that excessive use of digital media may lead to a variety of health difficulties such as depression, social isolation, and self-esteem issues, as well as attention deficiencies, aggressiveness, addictive behaviors, hunger issues, sleep problems, obesity, and impaired moral reasoning (Kaya et al., 2018). Unfortunately, with lockdown measures, children are exposed to digital media more than ever (Pandya and Lodha, 2021). According to the Seguin et al., (2021) study, average screen usage has grown from 2 hours per day in the months preceding the pandemic to 6 hours per day. Recent research (Mc Daniel and Radesky, 2020; Walton et al., 2014) indicates that parental stress may be a substantial risk factor for increased screen use in children (Seguin et al., 2021). Because there is a significant association between overprotective attitude and COVID-19 anxiety, parental concern may expose their children to more digital activities might be anticipated.

According to the findings, the more toddlers are exposed to screens, the more likely they are to develop behavioral issues such as attention deficits, a lack of energy, discontent, and sensitivity. Children's emotional well-being is revealed to be negatively correlated with their digital activities. Digital activities are associated with anxiety, eating issues, a lack of energy, sensitivity, and concentration problems. However, one thing should not be missed is that the simple slope analysis found that digital activities have a conditional effect on emotional well-beings of children as it is moderated by authoritarian attitude. In simpler words, only for low authoritarian attitude (up to only 30% in the sample), digital activities are significantly related to emotional well-beings of children. Therefore, what matters the most is the family communication styles.

Similarly, indoor activities and basic outdoor activities (cycling, strolling in nature) are favorably associated to children's emotional well-being. And as predicted, and these activities are usually chosen by caregivers with higher authoritative attitudes. However, when the authoritative attitude is being controlled, there is no correlation between indoor and outdoor activities and children's well-beings during COVID-19. Thus, without the family's communication style, one cannot fully understand the time spent with the child, even it includes activities that contribute to the child's well-being, such as singing and reading a book. For example, the family may have stated that they have had wonderful activities with their children during this period, but if the way they talk to their children always includes imperative words, if there is frequent scolding and humiliation, the child will probably not develop resilience. As a result, activities with children are not significant in and of themselves. The most crucial aspect of these activities, especially those done jointly, is how parents interact with their children while they are being done.

Limitations of This Study and Recommendations

This study has several strengths; however, it falls short in that it solely employed self-reports of parents to determine family communication patterns. Children's perspectives on family communication techniques may differ greatly. However, because the respondents were preschool children, it was unable to obtain their input for the study's family communication patterns. Moreover, children are being influenced by the combined communication practices of both parents and sibling relationships, can have an impact on children's emotional well-being and should be considered in further studies.

Second, because social distancing was still present, we conducted these surveys online using snowball sampling methods (from March to June 2021). We circulated the survey to several mother groups on Facebook to reach people from a variety of socioeconomic levels. Participants who have access to technology and are comfortable with online surveys may differ from those who do not have access or are not comfortable with online surveys. This study's current sample, on the other hand, is rather homogeneous. As a result, the current findings may not apply to the entire population. This is an issue that should be addressed in future research.

Despite all, this study contributes to the field by empirically verifying family communication patterns' association with children's emotional well-being throughout the longest psychical separation phase caused by COVID-19. This era presents a unique opportunity for academics because all other agents impacting children's well-being have reduced their significance throughout this process. Furthermore, it provides practical information, guiding parents on how to cope with their own stress during these times of extreme stress, as well as what they can do as leisure activities to build resilience in their children and minimize behavioral problems that occur during these times.

Conclusion

Authoritative attitude is recognized as the one that gives the most benefit to children's developments, academic achievements, well-beings and so on, indicating both setting norms and obedience, as well as displaying compassion and open communication. However, most of this research were conducted within "normal" times. Normally, a typical 4-year-old child socializes with friends, teachers, family elders,

neighbors and so on. However, this study is significant in that it demonstrates that the emotional well-being of children in authoritative households increases with time, even when all other socializing tools are removed from the child's life. Strong family communication is more crucial than the total of all other actors for children of this age.

This study is valuable in that it demonstrates how they can do so in terms of coping skills and leisure activities. To begin, parents with strong authoritative attitudes had higher coping abilities than others during this period. As parents' obligations grow and their circumstances deteriorate, they require additional assistance from loved ones, particularly spouses. Parents with a strong authoritative attitude are also likely to receive more assistance from their spouses, allowing them to devote more time to themselves and engage in hobbies such as yoga while remaining cheerful. Parents, who are aware of their own stress, seek help, when necessary, take time to calm themselves and see this period as an opportunity to strengthen the bond with their children, have helped their children develop resilience against the negative effects of the pandemic.

Leisure activities are critical for spending quality time with children and supporting them in developing resilience. The third significant conclusion of this study is that low-cost indoor and outdoor activities are useful in maintaining children's emotional health since they were found to be adversely associated to behavioral issues in children. Families with a high authoritative attitude encourage their children to not only establish a healthy routine for their children, but also encourage them to engage in indoor or outdoor activities, where they can spend more time together and communicate, instead of digital activities. These activities are beneficial to children's well-being; however, it should be noted that leisure activities should not be separated from family communication styles.

The children of households with strong authoritarian tendencies fare worse than the others in terms of emotional well-being. It is important for families to realize the importance of family communication styles on their children in such periods and to act accordingly. An interesting issue may be the association between children with parents with high authoritarian attitude and digital activities. It is quite interesting that, in households with a strong authoritarian mindset, the influence of digital activities on predicting children's well-being vanishes. In other words, more crucial aspects enter the picture at this moment, which should be investigated in further studies.

References

- Akkuzu, H., Yumuşak, F., Karaman, G., Ladikli, N., Türkkkan, Z., & Bahadır, E. (2020). Koronavirüs Kaygı Ölçeği'nin Türkçe Güvenirlilik Ve Geçerlik Çalışması . *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, Cilt 2, sayı 2, <https://doi.org/10.35365/ctjpp.20.2.09>, 63-67.
- Ballı, A.İ., Kılıç K. C. (2016). Stresle Başa Çıkma Yöntemleri Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 25 (3) , 273-286 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/32038/353497>
- Biçer, İ., Çakmak, C., Demir, H., & Kurt, M. E. (2020). Koronavirüs Anksiyete Ölçeği Kısa Formu: Türkçe Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması . *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, Cilt 25 , Sayı Special Issue on COVID 19,, 216-225.
- Cole , M., Cole, S. R., & Lightfoot, C. (2005). *The development of Children*. World Publishers.
- Demir Şeker, S., Özen, E. N., & Aysenur, A. E. (2020, 11 16). #19 In Turkey, One in Four Could Lose Their Jobs Due to COVID-19. Retrieved from Jobs and Development Partnerships: <https://www.jobsanddevelopment.org/19-in-turkey-one-in-four-could-lose-their-jobs-due-to-covid-19/>
- Gimenez-Dasi M., Quintanilla L., Lucas-Molina B. and Sarmento-Henrique (2020). Six Weeks of Confinement: Psychological Effects on a Sample of Children in Early Childhood and Primary Education, *Front. Psycho.*, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.590463>
- Holte, A., Margaret , M., Bekkhus, M., Borge, A. I., Bowes, L., Casas, F., . . . Lekhal, R. (2014). Psychology of Child Well-Being . In A. ,-A. Korbin, I. Frønes, & J. E., *Handbook of Child Well-Being :Theories, Methods and Policies in Global Perspective* (pp. 555-631). Springer Reference.
- Jiao, W. Y.-M. (2020). Behavioral and Emotional Disorders in Children during the COVID-19 Epidemic. *The Journal of pediatrics*, 221, <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2020.03.013>, 264–266.
- Kaya, I. & Mutlu-Bayraktar, D. (2021). Digital parenting research in Turkey: A content analysis study. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 22(2), 1046-1082. DOI: 10.17679/inuefd.928805
- Koerner, A. F., & Fitzpatrick, M. (2006). Family Communication Patterns Theory: A Social Cognitive Approach. In D. O. (Eds.), *Engaging theories in family communication: Multiple perspectives* (pp. 50-65). Sage Publications, Inc.
- Koerner, A., & Fitzpatrick, M. (2002). Understanding Family Communication Patterns and Family Functioning: The Roles of Conversation Orientation and Conformity Orientation. *Annals of International Communication Association*, 36-65.
- Koerner, A. F., & Fitzpatrick, M. (2002). Toward a Theory of Family Communication. *International Communication Association*.
- Kuppens, S., & Ceulemans, E. (2019). Parenting Styles: A Closer Look at a Well-Known Concept. *J Child Fam Stud.*, 28(1): 168–181.
- McDaniel, B. T., & Radesky, J. S. (2018). Technofence: Longitudinal Associations between Parent Technology Use, Parenting Stress, and Child Behavior Problems. *Pediatr Res.* , 210-218.
- Morelli M, C. E. (2020). Parents and Children During the COVID-19 Lockdown: The Influence of Parenting Distress and Parenting Self-Efficacy on Children's Emotional Well-Being. *Front. Psychol.* 11:584645. doi: 10.3389/fpsyg.2020.584645.
- Pandya A., Lodha P. (2021) Social Connectedness, Excessive screen Time During COVID-19 and Mental Health: A Review of Current Evidence, *Front. Hum. Dyn.*, 22 July 2021, | <https://doi.org/10.3389/fhumd.2021.684137>
- Pisano, L., Galimi, D., & Cerniglia, L. (2020, April 13). A qualitative report on exploratory data on the possible emotional/behavioral correlates of Covid-19 lockdown in 4-10 years children in Italy. <https://doi.org/10.31234/osf.io/stwbn>

- Saltalı N., Erbay F., Işıklı E., Turkish Validation of Emotional Well-being and Resilience (PERIK), [International Electronic Journal of Elementary Education](#) 10(5):525-533, DOI: 10.26822/iejee.2018541302
- Seguin, D., Kuenzel, E., Morton, B. J., & Duerden, E. G. (2021 Volume 6). School's out: Parenting stress and screen time use in school-age children during the COVID-19 pandemic. *Journal of Affective Disorders Reports*.
- Singh, S., Roy, D., Sinha, K., Parveen, S., Sharma, G., & Joshi, G. (2020). Impact of COVID-19 and lockdown on mental health of children and adolescents: A narrative review with recommendations☆ . *Psychiatry Res. 2020 Nov; 293: 113429*. doi: 10.1016/j.psychres.2020.113429.
- Smith, K. M., Taylor, S., Hill, B., & Zabrickie, R. B. (2004). *An Examination of Family Communication Within the Core and Balance Model of Family Leisure Functioning*, [Family Relations](#), 2009 ,DOI: 10.1111/j.1741-3729.2008.00536.
- Spinelli, M., Lionetti, F., Pastore, M., & Fasolo, M. (2020). Parents' Stress and Children's Psychological Problems in Families Facing the COVID-19 Outbreak in Italy. *Front. Psychol.*, 03 July 2020 | <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01713>.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6th ed.). Boston, MA: Pearson.
- Townsend, J. A., Van Puymbroeck, M., & Zabrickie, R. B. (2017). The Core and Balance Model of Family Leisure Functioning: A systematic review. *Leisure Sciences*, 39(5), 436–456. <https://doi.org/10.1080/01490400.2017.1333057>
- Walton, K., Simpson, J. R., Darlington, G., & Haines, J. (2014). Parenting stress: a cross-sectional analysis of associations with childhood obesity, physical activity, and TV viewing. *BMC pediatrics*, 14, 244. <https://doi.org/10.1186/1471-2431-14-244>
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C., & Ho, R. (2020). Immediate Psychological Responses and Associated Factors during the Initial Stage of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) Epidemic among the General Population in China. . *Int J Environ Res Public Health*. 2020 Mar 6;17(5):1729. doi: 10.3390/ijerph17051729. PMID: 32155789; PMCID: PMC7084952. Copy .
- Whittle, S., Bray, K., Lin, S., & Shwartz, O. (2020, 8 5). *Parenting and child and adolescent mental health during the COVID-19 pandemic*. Retrieved from <https://doi.org/10.31234/osf.io/ag2>
- Zabrickie R. B., McCormick B. P., (2001). The Influences of Family Leisure Patterns on Perceptions on Family Functioning, *Family Relations* 50(3): 281-289, DOI: 10.1111/j.1741-3729.2001.00281.x

Babaların Okul Öncesi Çocuklarına Karşı İlgisi ve İstismar Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi

Araştırma Makalesi / Research Article

 Arzu ÖZYÜREK, Karabük Üniversitesi
 Aslı GÜNEY, Yukarı Kurtuluş İlkokulu
 Hatice KESER, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Öz

Bu çalışmada, babaların çocuklarına yönelik ilgi ve istismar bilgi düzeylerini etkileyen faktörleri, aynı zamanda babaların çocuklarına karşı ilgi ve istismar farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amaçlanmıştır. Çalışma grubunda okul öncesi yaş çocuğa sahip 97 baba yer almıştır. Veriler Çocuğa Yönelik Anne-Baba İlgisi Ölçeği ve Ebeveyn İstismar Farkındalık Ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin normallik dağılımına göre analizlerde ölçek puanlarının betimsel analizleri verilmiş, ölçek puanları arası ilişkinin belirlenmesinde Spearman Brown korelasyon analizi ve bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri etkileyip etkilemediğini belirlemek amacıyla CHAID analizi yapılmıştır. Çalışma sonucunda babaların çocuklarını kontrole yönelik, davranışlarını geliştirmeye yönelik ve okula yönelik ilgilerinin ortamın üzerinde, istismar farkındalıklarının ise orta düzeyde olduğu; babaların çocuklarına yönelik ilgileri ile istismar bilgi düzeyleri arasında manidar bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. Babaların çocuklarına yönelik ilgisini etkileyen en önemli faktörün yaş değişkeni olduğu, yaşı 35 ve daha küçük babaların çocuklarına yönelik ilgilerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Babaların istismar farkındalığının ise demografik değişkenler ve çocuğa yönelik ilgi düzeyinden etkilenmediği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Çocuk Gelişimi,
çocuk istismarı,
baba ilgisi,
istismar farkındalığı,
okul öncesi dönem

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi:03.02.2023

Kabul Tarihi: 30.05.2023

E-Yayın Tarihi:

08.07.2023

Research of Factors Affecting Fathers' Levels of Interest and Abuse towards Preschool Children

Abstract

In this study, it is aimed to determine the factors affecting fathers' interest and abuse levels towards their children, as well as the relationship between fathers' interest in their children and abuse awareness levels. The study group consisted of 97 fathers of preschool age children. The data were collected with the Parental Interest Scale for the Child and the Parent Abuse Awareness Scale. According to the normality distribution of the data, descriptive statistics, Spearman Brown Coefficient of Collection and CHAID analysis are used. As a result of the study, it was found that fathers' interest in controlling their children, improving their behaviors and schooling were above medium, and their awareness of abuse was at medium level; It is determined that there is no significant relationship between fathers' interest in their children and abuse levels. It is determined that the most important factor affecting fathers' interest in their children is the age variable, and fathers aged 35 and younger are more interested in their children. It is revealed that the abuse awareness of fathers is not affected by demographic variables and the level of interest towards the child.

Keywords

Child development,
child abuse,
father involvement,
awareness of abuse,
preschool period.

Article Info

Received: 02.03.2023

Accepted: 05.30.2023

Online Published:

07.08.2023

Atıf (How to cite)

Özyürek, A., Güney, A., & Keser, H. (2023). Babaların Okul Öncesi Çocuklarına Karşı İlgisi ve İstismar Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi, Çocuk ve Gelişim Dergisi, 6 (11), 20-32.

Giriş

Baba-çocuk ilişkisi benzersiz bir etkileşimdir ve babanın çocuğun sosyal, duygusal, fiziksel ihtiyaçlarını karşılaması bu ilişkinin kalitesini artırmaktadır. Öyle ki bu ilişki, çocuğun kim olduğunu ve sonraki yaşamında başkalarıyla ve dünyayla nasıl ilişki kurduğunu belirlemektedir (Yoo vd., 2016). Aynı durum zekâ için de geçerlidir. Zekanın esnekliğine ve gelişebileceğine inanan ve babalarıyla yakın ilişki içerisinde olan çocukların akademik başarı motivasyonları daha yüksektir (Ahmadi ve Shahbazi, 2021). Son yıllarda yapılan çalışmalar annelik kadar babalık rollerine de vurgu yapmaktadır ve erken çocukluk programlarında babaların veya baba figürünün rolü ön plana çıkmaktadır (Fagan, 2000).

Babalık rollerine bakıldığında evi geçindiren, katı ve disiplinli bir görünüm sergileyen baba iki binli yıllardan sonra çocuğuna bakım veren rolüne geçiş yapmaya başlamıştır (Adamsons ve Johnson, 2013). Genç babaların yaşlı babalara oranla ve daha yüksek öğrenim düzeyine sahip babaların daha düşük öğrenim düzeyine sahip babalara oranla çocukları ile daha fazla ilgilendiği gözlemlenmiştir (Uzun ve Baran, 2019). Günümüzde babalar artık geleneksel rollerinden sıyrılmakta ve çocuklarının eğitimlerinde ve etkinliklerinde daha fazla rol almaya başlamaktadır (Gürşimşek vd., 2007). İstisnai bazı durumlarda olumsuz etkileri olsa da aile yapısında babanın yer alması, çocuğun bakım ve eğitiminde baba katılımının sağlanmasının çocuklar için olumlu etkileri olduğu araştırmalarda vurgulanmaktadır (Kelly, 2000; Lamb ve Lewis, 2010). Düşük gelirli topluluklarda dahi evde olmasa bile babaların çocuklarının hayatında önemli rollere sahip olduğu bulunmuştur (Dubowitz vd., 2000). Mevcut çalışmalar, otuz yıl öncesiyle karşılaştırıldığında babaların çocuklarıyla iki kat daha fazla zaman harcadıklarını ortaya koymuştur (Cabrera vd., 2000; Paquette, 2004). Bu durum değişen ebeveyn davranışlarını açıklayabilir.

Ebeveynlerin çocuklarına yönelik ilgileri, davranışsal ve akademik yönden olumlu sonuçlara neden olmaktadır. Ebeveyn ilgisi çocuğun eğitimi, sosyalleşmesi, problem durumlarının çözümü ve çocukların öğrenmesinde etkili olabilmektedir. Ayrıca küçük yaşlardan itibaren çocuğun bilişsel yetisi, öz kavramı ve öz düzenleme becerileri gelişimi, bilgilerinin ve deneyimlerinin artmasını desteklediği ifade edilmektedir (Sucuoğlu vd., 2015). Araştırmalar ebeveyn ilgisi ile çocuk özsaygısı arasındaki bağa yoğunlaşmıştır (Deutsch vd., 2001; Ruiz vd., 2002) ve babaların okula yönelik ilgilerini inceleyen çalışmalar sınırlı sayıdadır. Genellikle anne-baba ilgisi birlikte ele alınsa da babaların çocukların farklı alanlarına yönelik ilgilerinden söz etmek mümkündür. Babaların çocuklarının eğitimine ilgileri, özellikle kız çocuklarında eğitimsel başarının önemli bir yordayıcısı olarak görülmektedir (Flouri, 2006). Anne çevresinde dönen araştırmalara göre babaların ilgisine, özellikle çocuklarının eğitimine olan ilgisine, yönelik araştırmalar azınlıkta kalmaktadır. Bu durum sadece baba-çocuk arasındaki eğitim farkındalığına yönelik değil aynı zamanda babaların istismar farkındalığı için de geçerlidir. İstismar farkındalığı konusunda yapılan nadir çalışmalardan biri Koblinsky ve Atkinson (1982) araştırmasıdır. Buna göre anneler, çocuklarının cinsel eğitimi konusunda plan yapma açısından daha yeterliyken farklı bir çalışmada babaların istismar konusundaki bilgileri annelerden hiç de az değildir. Yine de var olan bilgilerine karşın babalar, çocukları ile istismar konusunda konuşma konusunda pek istekli değildirler (Elrod ve Rubin, 1993). Çocukların ihmal ve istismardan korunmasında, başta anne-baba olmak üzere yetişkinlerin konuyla ilgili farkındalık düzeylerinin önemli olduğu söylenebilir.

Çocukların istismarı, ciddi bir halk sağlığı sorunu olarak görülmektedir. Çocukların fiziksel, duygusal, cinsel veya ekonomik istismarı; sağlık, bakım, eğitim, duygusal yönden ihmali söz konusu olabilmektedir. İhmal ve istismarda aile ve topluma ilişkin kültürel özellikler, ebeveyn yaşı, düşük öğrenim düzeyi, göç, işsizlik (Yolcu ve Tarhan, 2021), çocuğun bir engelinin olması gibi çocuğa ilişkin özellikler (Sullivan ve Knutson, 2000; Van Horne vd., 2018), ebeveynin çocukluğunda istismara uğraması gibi olumsuz çocukluk yaşantıları (Devlin vd., 2019), aile içi sorunlar, zayıf ebeveyn-çocuk etkileşimleri, ebeveynlerin sert disiplin stratejileri ve bilgi eksikliği (Thomas ve Zimmer-Gembeck, 2011) gibi çok çeşitli risk faktörleri etkili olabilir. Özellikle çocukluk döneminde duygusal ihmal daha yaygındır ve duygusal istismar, fiziksel istismar ve diğer istismar türleriyle bir arada bulunduğundan belirli zihinsel, ruhsal ve davranışsal sorunlara neden olabilmekte ve yaşam boyu etkisini sürdürebilmektedir (Taillieu vd., 2016). Çocukların birinci bakıcıları olan ebeveynleri tarafından istismara uğramaları, önemli risk faktörü olarak görülmekte ve daha ciddi travmalara neden olabilmektedir. Hoeboer ve arkadaşları (2021) çalışmalarında, diğer kötü muamelelere nazaran ebeveyn duygusal istismarını çocuklarda daha şiddetli travma sonrası stres bozukluğu belirtileriyle ilişkilendirmişlerdir. Bu nedenle, ebeveynlerin çocuklara yönelik kötü müdahale biçimleri ve olumsuz etkileri konusunda farkındalığının artırılması ve bilinçlendirilmesi önemli görünmektedir. Bireylerin istismar farkındalıklarının artırılmasında, eğitim programlarının önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Akgiray, (2007) yapılan bilgilendirmenin ebeveyn ve çocuklarda konuya ilişkin bilgi artışı sağladığını ve bir çeşit istismarı önleme yöntemi olarak kullanılabileceğini ifade etmiştir. Özellikle düşük öğrenim seviyesindeki ailelere çocuk ihmal ve istismarını konulu eğitimler verilmesi gerektiği belirlenmiştir (Koçak ve Büyükgöncü, 2011; Meraki ve Çalık-Var, 2019). Bu nedenle hem yetişkinlerin hem de aile içinde ebeveyn istismar farkındalıklarının belirlenmesi, çocuğa yönelik istismarı önleme çalışmalarına ışık tutacaktır.

Alan yazında ebeveyn ilgisini çocukların özgüven, kontrol odağı ve eğitimlerine yönelik ilgisi (Flouri, 2006) gibi farklı düzeylerde ele alan yurt dışı çalışmalar olsa da yurt içinde yapılan çalışmalarda anne-baba ilgisinin çocuk başarısını artırmaya etkisi (Sucuoğlu, 2006) ve anne-baba ilgi ölçeğinin geliştirilmesi (Sucuoğlu vd., 2015) konulu çalışmalar dışında yapılan çalışmaların özel olarak ebeveyn ilgisine yönelik değil ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları ve ebeveyn katılımına yönelik olduğu görülmüştür. İstismar konusuyla ilgili olarak ise çocuk istismarını önleme yöntemleri (Akgiray, 2007), toplumdaki bireylerin (Koçak ve Büyükgöncü, 2011) ve ebeveynlerin istismar farkındalıkları (Bozcan vd., 2019; Büber ve Taylan, 2023; Ercan, 2018; Kaytez ve Deleş, 2020; Keser vd., 2010; Kılıç, 2020; Meraki ve Çalık-Var, 2019), istismarla ilgili tutumlar (Yalçın vd., 2014), annelerin çocuk istismarı davranışı (Bilgen ve Karasu, 2017; Çalışkan vd., 2019) ve istismar potansiyeli (Pekdoğan, 2016), istismar davranışlarını etkileyen durumlar (Altıparmak vd., 2013; Beyazit ve Can, 2018), ebeveyn ve çocukların cinsel istismar bilgi ve tutumları (Apaydın Cırık vd., 2022) konularında çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Genellikle babalık rollerine ilişkin konuların, lisansüstü tezlerde ve az sayıda ele alındığı görülmüştür (Pekşen Akça, 2022). Yurtdışında yapılan pek çok çalışmada ise ebeveyn duygusal istismarı (Hoeboer vd., 2021; Taillieu vd., 2016), engelli çocuklara yönelik kötü muamele (Horne vd., 2018), cinsel istismara uğramış çocuklar (Devlin vd., 2019) gibi farklı istismar türlerinin ele alındığı görülmüştür. Babaların değişen yaşam koşulları ve aile içi sorumlulukları da dikkate alındığında, çocuklarına yönelik ilgileri ve istismar farkındalıklarının önemli olduğu söylenebilir. Bu çalışmada, okul öncesi yaş çocuğa sahip babaların çocuğa yönelik ilgileri ile istismar farkındalıkları arası ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Çalışmada cevap aranacak sorular aşağıda sıralanmıştır:

- Babaların okul öncesi çocuklarına yönelik ilgi ve istismar farkındalık düzeyleri nasıldır?
- Babaların istismar farkındalık düzeyleri nasıldır?
- Babaların çocuğa yönelik ilgi ve istismar farkındalığı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Babaların çocuklarına yönelik ilgisini etkileyen faktörler nelerdir?
- Babaların istismar farkındalık düzeyini etkileyen faktörler nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Çalışma betimsel ve ilişkisel tarama modelindedir. Babaların çocuğa yönelik ilgi ve istismar farkındalığını betimlemek ve değişkenler arası ilişkiyi belirlemek amacıyla tasarlanan çalışma, nicel verilere dayalıdır (Cansoy ve Türkoğlu, 2019; Özmantar, 2019).

Çalışma Grubu

Çalışma grubunda amaçlı ve kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle çevrimiçi ortamda kendilerine ulaşılabilen, 4-6 yaş grubu çocuğu olan 97 baba yer almıştır. Kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi zaman kısıtı olan çalışmalar için uygun kabul edilmekte ve bu zaman kısıtı örnekleme grubunun kapsamını sınırlı tutmasına olanak sağlamaktadır. Babaların ölçekleri doldurma konusunda istekli olmamaları (Özyürek ve Ogelman, 2022), veri toplamada katılımın sağlanmasını güçleştirmiştir. Çalışma grubunun bazı demografik bilgileri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma Grubu Demografik Bilgileri Frekans ve Yüzdeleri

Yaş	f	%	Aile Yapısı	f	%
35 ve altı	23	23,7	Geniş aile	17	17,5
36-40 yaş	45	46,4	Çekirdek aile	80	82,5
41 ve üzeri	29	29,9			
Öğrenim Durumu			Meslek Alanı		
Ortaokul	7	7,2	Eğitim	26	26,8
Lise	15	15,5	Diğer profesyonel m.	32	33,3
Üniversite	55	56,7	Serbest	39	40,2
Lisans üstü	20	20,6			
Çocuk Sayısı			Çocukların Cinsiyeti		
Tek çocuk	32	33,0	Kız	27	27,8
2 çocuk	45	46,4	Erkek	26	26,8
3 ve üzeri	20	20,6	Kız ve erkek	44	45,4

Tablo 1’de görüldüğü gibi çalışma grubunun %46,4’ü 36-40 yaşında, %56,7’si üniversite mezunu, %46,4’ü iki çocuk sahibi, %82,5’i anne-baba-çocuklardan oluşan çekirdek aileye sahip; %40,2’si serbest meslek, %26,8’i eğitim ve %33,3’ü doktor, avukat gibi diğer profesyonel meslek alanında çalışan; %45,4’ü hem kız hem erkek çocuk sahibi, %27,8’i kız çocuk ve %26,8’i erkek çocuk sahibidir.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında baba yaşı, öğrenim durumu vb. demografik bilgilerin sorgulandığı Kişisel Bilgi Formu, Çocuğa Yönelik Anne-Baba İlgisi Ölçeği ve Ebeveyn İstismar Farkındalık Ölçeği kullanılmıştır.

Çocuğa Yönelik Anne-Baba İlgisi Ölçeği, Sucuoğlu ve arkadaşları (2015) tarafından 4-6 yaş çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarına yönelik ilgilerini saptamak amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin anne ve baba formu bulunmaktadır. Ölçek 5’li likert tipindedir (5=Çok sık, 1=Hiç). Babalarla (n=429) yapılan ölçek geliştirme

çalışmasında, 40 madde ve üç faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı ölçeğin tümü için .94, Kontrole Yönelik İlgili alt faktörü için .89, Davranış Geliştirmeye Yönelik İlgili alt faktörü için .94, Okula Yönelik İlgili alt faktör için .85 bulunmuştur.

Ebeveyn İstismar Farkındalık Ölçeği, Pekdoğan (2017) tarafından, 4-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin istismar farkındalıklarını/düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 5'li likert tipindedir (hiç katılmıyorum=1, tamamen katılıyorum=5). Ölçekten en düşük 18 ve en yüksek 90 puan alınmakta, alınan 18-42 puan aralığı düşük, 42-66 puan aralığı orta ve 66-90 puan aralığı yüksek düzeyde istismar olarak yorumlanmaktadır. Toplam 206 ebeveynle yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmasında, ölçeğin 18 maddelik tek faktöre sahip olduğu görülmüştür. Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı .98, test-tekrar test korelasyon katsayısı .94 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama öncesinde Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurul onayı alınmıştır (04.03.2021, 2021/02, 24 no'lu karar). Çevrimiçi ortamda dört aylık sürede toplanan veriler, bilgisayar istatistik programına aktararak analize hazır hale getirilmiştir. Verilerin normallik dağılımı Kolmogorov-Smirnov, çarpıklık ve basıklık değerleri, ayrıca histogram grafikleri ile incelenmiştir. Çocuğa Yönelik Anne-Baba İlgisi Ölçeği alt faktörlerine göre verilerin normal dağılım göstermediği, Ebeveyn İstismar Farkındalık Ölçeği puanlarına göre normal dağıldığı görülmüştür. Bu nedenle ölçek puanlarının betimsel analizleri verilmiş, ölçek puanları arası ilişkinin belirlenmesinde Spearman Brown korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Demografik değişkenlerin baba ilgi ve istismar farkındalığını etkileyip etkilemediğinin belirlenmesinde CHAID analizinden yararlanılmıştır. CHAID analizi, tahmin değişkeninin istatistiki olarak anlamlı fark kalmayana dek birleştiği ve en uygun sınıflamanın yapıldığı modüldür (Ersöz, 2019).

Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde bulgular verilerle tartışılmıştır. Çalışmanın ilki iki alt problemine ilişkin bulgular Tablo 2 ve Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 2. Babaların Ölçek Puanları Betimsel Analizi Sonuçları

	N	Min.	Max.	\bar{x}	S
Çocuğa Yönelik Anne-Baba İlgisi Ölçeği					
Kontrole Yönelik İlgili	97	26,00	55,00	47,57	5,48
Davranış Geliştirmeye Yönelik İlgili	97	39,00	80,00	65,78	8,86
Okula Yönelik İlgili	97	19,00	65,00	43,64	10,23
Ebeveyn İstismar Farkındalık Ölçeği	97	38,00	66,00	52,08	5,09

Tablo 2'de görüldüğü gibi babaların Çocuğa Yönelik Anne-Baba İlgisi Ölçeği Kontrole Yönelik İlgili alt boyut puanı 47,57, Davranış Geliştirmeye Yönelik İlgili puanı 65,78 ve Okula Yönelik İlgili puanı 43,64'tür. Alınan minimum ve maksimum puanlar dikkate alındığında babaların puanlarının ortalama puanlarının ortanın üzerinde olduğu yorumu yapılabilir. Babaların Ebeveyn İstismar Farkındalık Ölçeği ortalama puanları 52,08'dir. Ölçekten alınan 42-66 arası puan orta düzey olarak değerlendirildiğinden (Pekdoğan, 2017) babaların istismar farkındalığının orta düzeyde olduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi babaların çocuklarına yönelik ilgileri ortanın üzerinde, istismar farkındalıkları ise orta düzeydedir. Araştırmalar baba ilgisinin, çocuğun gelişim ve öğrenmesinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Sucuoğlu vd., 2015). Çalışmada baba ilgisinin ortanın üzerinde yüksek olması, günümüzde babalık rollerindeki değişim ve babaların çocuklarıyla ilgili daha fazla sorumluluk almalarıyla açıklanabilir. İstismar farkındalığıyla ilgili olarak ebeveynlerle yürütülen çalışmalara bakıldığında 4-6 yaş çocuğa sahip ebeveynlerin orta (Bozcan vd., 2019) ve yüksek düzeyde (Büber ve Taylan, 2023) istismar farkındalığı ve yüksek oranda istismar potansiyeli bulunduğu (Ercan, 2018) babaların istismar potansiyellerinin annelerinkinden yüksek olduğu görülmüştür (Yalçın vd., 2014). Apaydın Cırık ve arkadaşları (2022) tarafından çocuk ve ebeveynlerin cinsel istismar bilgi ve tutumlarının belirlenmesi amacıyla yapılan bir çalışmada ise ebeveynlerin bilgileri ortanın altında bulunmuştur. Çalışma bulgularından farklı olan bu sonuç, istismar konu alan çalışmaların istismar türlerine özel yapılması gerektiğini düşündürmektedir.

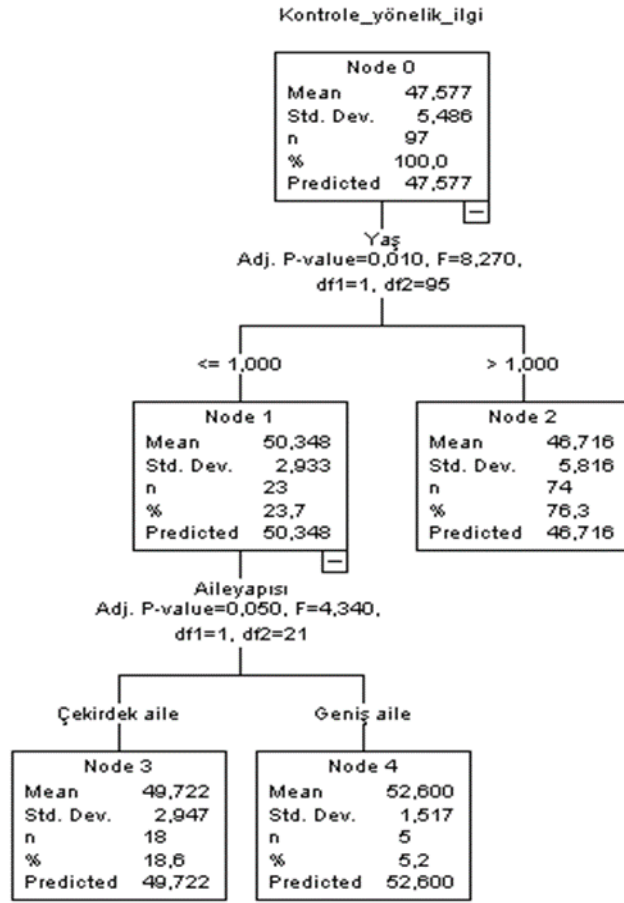
Tablo 3. Babaların Çocuğa Yönelik İlgileri ve İstismar Farkındalıkları Spearman Brown Korelasyon Analizi Sonuçları

Çocuğa Yönelik Anne-Baba İlgisi Ölçeği	Ebeveyn İstismar Farkındalık Ölçeği	
Kontrol Yönelik İlgisi	r	-0,029
	p	0,774
Davranış Geliştirmeye Yönelik İlgisi	r	-0,028
	p	0,789
Okula Yönelik İlgisi	r	0,023
	p	0,821

Tablo 3’te görüldüğü gibi babaların Çocuğa Yönelik Anne-Baba İlgisi Ölçeği puanları ile Ebeveyn İstismar Farkındalık Ölçeği puanları arasında manidar bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 3’te görüldüğü gibi babaların çocuklarına yönelik ilgisi ve istismar farkındalığı arasındaki ilişkinin manidar değildir. Çalışmada babaların çocuğa yönelik ilgisi arttıkça istismar düzeyinin azalması beklenen sonuç olmasına rağmen iki bulgu arasında manidar bir ilişki çıkmamasının nedeninin, çalışma grubundaki babaların çocuklarına yönelik ilgilerinin ortanın üzerinde ve istismar farkındalıklarının orta düzeyde olmasıyla açıklanabilir (Tablo 1). Özellikle istismara yönelik davranışların gerek sosyal gerek yasal olarak suç teşkil etmesi, bireylerin konuyla ilgili gerçekçi bilgi vermekten kaçınmalarına neden olmuş olabilir. Oysa öğretmenlerle yapılan çalışmalarda, öğretmenler çocukların daha çok evde ebeveyn ve yakınları tarafından şiddete ve ihmal/istismara maruz kaldığını dile getirmektedirler (Dereobalı vd., 2013; Erdoğan ve Aslan, 2020). Kendi ebeveynlerinden de şiddet ve ihmal/istismar davranışı gören (Keser vd., 2010) ancak bunun bilincinde olmayan ebeveynlerin, aynı davranışları bilinçsizce çocuklarına uygulama ihtimalleri çok yüksektir (Altıparmak vd., 2013; Bilgen ve Karasu, 2017; Çalışkan vd., 2019; Güler vd., 2002; Kaytez ve Deleş, 2020).

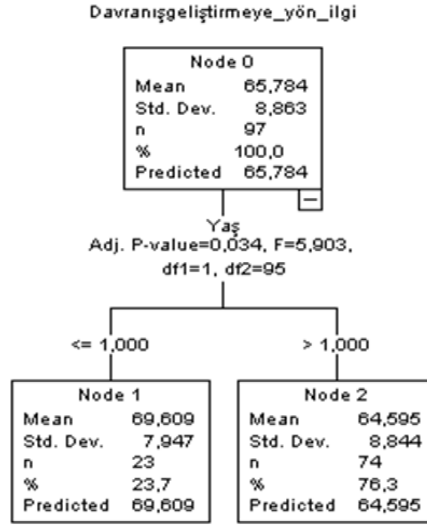
Araştırmanın üçüncü alt problemine yönelik yapılan CHAID analizinde babaların yaşı, öğrenim durumu, mesleği, çocuk sayısı, çocuklarının cinsiyeti ve aile yapısı değişkenleri ile Çocuğa Yönelik İstismar Farkındalığı Ölçeği ortalama puanları bağımsız değişken, Çocuğa Yönelik Anne-Baba İlgisi Ölçeği alt boyutları sırasıyla bağımlı değişken olarak atanmıştır. Kontrol Yönelik İlgisi puanlarının bağımlı değişken olarak atandığı analizde ağaç derinliği 3, bir düğümde en az 10 ve terminal düğümde en az 5 katılımcı durdurma kriteri olarak belirlenmiştir. Elde edilen, iki düzeyde beş düğümlü karar ağacı yapısı Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Babaların Kontrole Yönelik İlgisini Etkileyen Faktörlere İlişkin Karar Ağacı

Şekil 1 incelendiğinde, babaların çocuklarını kontrole yönelik ilgisini etkileyen en önemli değişkenin yaşları olduğu görülmektedir. Babaların çocuklarını kontrole yönelik ilgileri yaşlarına göre manidar farklılaşmaktadır ($F=8,270$; $p=0,010$). CHAID analizi babaları yaşlarına göre 35 ve daha küçük, 35'ten büyük olarak iki kümeye ayırmıştır. Yaşı 35 ve daha küçük babaların çocuklarını kontrole yönelik ilgisi, yaşı 35'in üzerindeki babalara göre fazladır. Yaşı 35 ve daha küçük babaların Kontrole Yönelik İlgisi alt faktörü puanları 50,348, yaşı 35'in üzerinde olan babaların puanı 46,716'dır. Yaşı 35 ve daha küçük babaların çocuklarını kontrole yönelik ilgisini etkileyen en önemli değişken ise aile yapısıdır. Babaların çocuklarını kontrole yönelik ilgisi aile yapısına göre manidar farklılaşmaktadır ($F=4,340$; $p=0,050$). Geniş aileye sahip babaların Kontrole Yönelik İlgisi alt faktörü puanları 52,600, çekirdek aile sahip babaların puanı ise 49,722'dir. Sonuç olarak geniş aile yapısına sahip, 35 ve daha küçük yaşta babaların çocuklarını kontrole yönelik ilgileri daha fazladır.

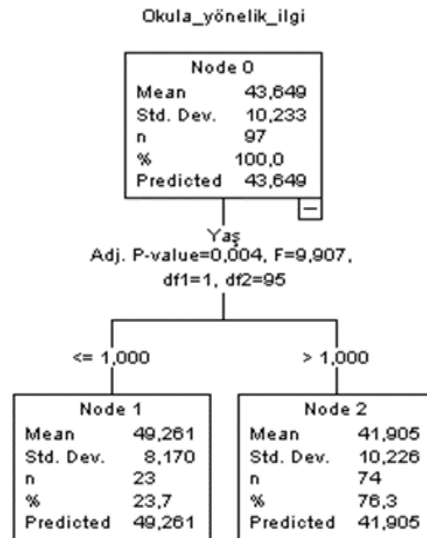
Davranış Geliştirmeye Yönelik İlgisi alt faktörü puanlarının bağımlı değişken olarak atandığı analizde ağaç derinliği 3, bir düğümden en az 30 ve terminal düğümden en az 15 katılımcı durdurma kriteri olarak belirlenmiştir. Elde edilen tek düzeyli ve üç düğümden oluşan karar ağacı yapısı Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2. Babaların Davranış Geliştirmeye Yönelik İlgisini Etkileyen Faktörlere İlişkin Karar Ağacı

Şekil 2 incelendiğinde, babaların çocukların davranışlarını geliştirmeye yönelik ilgisini etkileyen en önemli değişkenin yaşları olduğu görülmektedir. Babaların çocuklarının davranışını geliştirmeye yönelik ilgisi yaşlarına göre manidar farklılaşmaktadır ($F=5,903$; $p=0,034$). CHAID analizi baba yaşını değişkenini 35 ve daha küçük, 35'ten büyük olarak iki kümeye ayırmıştır. Yaşı 35 ve altındaki babaların Davranış Geliştirmeye Yönelik İlgi alt faktörü puanları 69,609, yaşı 35'in üzerindeki babaların puanı 64,595'tir. Sonuç olarak yaşı 35 ve altındaki babaların çocuklarının davranışlarını geliştirmeye yönelik ilgisi yaşı 35'ten büyük babalara göre daha fazladır.

Okula Yönelik İlgi alt faktörü ortalama puanlarının bağımlı değişken olarak atandığı analizde ağaç derinliği 3, bir düğümde en az 40 ve terminal düğümde en az 20 katılımcı durdurma kriter olarak belirlenmiştir. Elde edilen, tek düzeyli ve üç düğümden oluşan karar ağacı yapısı Şekil 3'te sunulmuştur.

Şekil 3. Babaların Okula Yönelik İlgisini Etkileyen Faktörlere İlişkin Karar Ağacı

Şekil 3 incelendiğinde, babaların çocuklarının okuluna yönelik ilgisini etkileyen en önemli değişkenin yaşları olduğu görülmektedir. Babaların çocuklarının okuluna yönelik ilgisi yaşlarına göre manidar farklılaşmaktadır

($F=9,907$; $p=0,004$). CHAID analizi baba yaşını değişkenini 35 ve altı, 35'ten büyük olarak ayırmıştır. Yaşı 35 ve altındaki babaların Okula Yönelik İlgili alt faktörü puanları 49,261, yaşı 35'in üzerinde olan babaların puanı 41,905'tir. Sonuç olarak babaların yaşı, çocuklarının okuluna yönelik ilgisini manidar düzeyde etkilemektedir. Yaşı 35 ve daha küçük olan babaların çocuklarının okuluna yönelik ilgisi yaşı 35'ten büyük olan babalara göre daha fazladır.

Çalışma sonucunda geniş aile yapısına sahip, 35 ve daha küçük yaşta baba babaların çocuklarını kontrole yönelik ilgilerinin, yine yaşı 35 ve daha küçük olan babaların çocuklarının davranışlarını geliştirmeye ve okula yönelik ilgisinin yaşı 35'ten büyük babalara göre daha fazla olduğu saptanmıştır. Bireylerin yaşı ilerledikçe gereksinimleri, gereksinimlerin karşılanma durumları, tutum ve davranışları değişebilir. Genç yaşta ebeveynlerin, özellikle ilk çocuklarından beklentileri yüksek olacağından aşırı koruyucu bir tutum sergileyebilirler. Geniş ailede anne-baba-çocuklar dışında aile büyükleri gibi diğer akrabalar da bulunmaktadır ve bu kişiler çocukların yetiştirilmesinde etkili olabilmektedirler (Özyürek, 2021). Gerek yaşa bağlı kontrolcü tutum gerekse geniş ailede bir baba olarak çocuğa ilişkin babalık rolünü gereği gibi üstlenme endişesi nedeniyle, babaların çocuklarına yönelik ilgileri daha yüksek olabilir. Birçok ebeveyn, çocuğuyla yakın ilişki ve iletişim kurmayı önemsemektedir (Öngider, 2013). Geleneksel ailede, baba evin otoritesi ve kural belirleyicisidir. Günümüzde, gelişen teknoloji ve değişen yaşam şartları geleneksel aile yapısının giderek değişmesine yol açmaktadır.

Araştırmanın 4. alt problemine yönelik yapılan CHAID analizinde, babaların Ebeveyn İstismar Farkındalık Ölçeği puanları bağımlı değişken, demografik değişkenler ise bağımsız değişken olarak atanmıştır. Babaların Ebeveyn İstismar Farkındalık Ölçeği puanlarını etkileyen faktörlere yönelik yapılan CHAID analizi sonucunda herhangi bir karar ağacı yapısı oluşmamıştır, yani babaların istismar farkındalıkları bu çalışmada ele alınan demografik değişkenler ve çocuklarına yönelik ilgi düzeylerinden etkilenmemiştir. Oysa ebeveynin yaşının genç olması, tek ebeveynlik, düşük eğitim düzeyi; çocuğun yaşının küçük olması, engelli olması, güç mizaçlı ve davranış sorunları olması gibi nedenler istismar açısından risk faktörlü oluşturabilmektedir (Yolcu ve Tarhan, 201). Alan yazında, yapılan çalışmalarda ebeveynlerin cinsiyeti, yaşı, sosyo-ekonomik durumu, çocuk ihmal ve istismarına ilişkin eğitim alma durumları, çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalık puanlarını etkilediği görülmüştür (Ünal, 2017). Kaytez ve Deleş (2020) çalışmalarında annelerin istismar farkındalığının yaş, çocuğun doğum sırası, öğrenim durumu, eşinin öğrenimi ve çocuğun okul öncesi eğitime devam süresi ile anlamlı farklılığa neden olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Pekdoğan, (2016) annelerin yaşı, çalışma durumu ve çocuklarının cinsiyeti ile istismar potansiyeli arasında anlamlı ilişki tespit etmiştir. Büber ve Taylan (2023) da çalışmalarında, 4-6 yaş çocuğa sahip ebeveynlerin eğitim durumu arttıkça ihmal ve istismar farkındalık düzeylerinin arttığını, tek çocuklu ebeveynlerin farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Meraki ve Çalık-Var (2019) düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynlerle, Bozcan ve arkadaşları (2019) 4-6 çocukların ebeveynleriyle yaptıkları çalışmalarda çocuk istismarı bilinç düzeyi için ebeveynlerin yaşının önemli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu bulgunun, çalışma bulgularını kısmen desteklediği söylenebilir. Ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutum ve davranışlarını çocuğa ve ebeveyne yönelik (cinsiyet, öğrenim düzeyi, kültürel değerler vb.) pek çok faktörün etkilemesi kaçınılmazdır (Özyürek, 2021). Mevcut çalışmada istismar farkındalığının kişisel bazı değişkenlerden etkilenmeyişi, çocuğa yönelik istismar farkındalığının orta düzeyde olmasından (Tablo 1) kaynaklanabilir. Ayrıca aile içinde babalık rolleri dikkate alındığında, babanın otorite figürü olması ve çocuğun birincil bakıcısı olarak annenin görülmesinden kaynaklanabilir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada, çalışmaya katılan babaların okul öncesi çocuklarına yönelik ilgilerinin ortanın üzerinde ve istismar farkındalık düzeylerinin orta düzeyde olduğu, çocuklarına yönelik ilgileri ile istismar farkındalıkları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Babaların istismar farkındalıklarının kişisel değişkenlerden ve babanın çocuğa yönelik ilgisinden etkilenmediği, geniş aile yapısına sahip 35 ve daha küçük yaştaki babaların çocuklarını kontrole yönelik ilgilerinin, yine yaşı 35 ve daha küçük olan babaların çocuklarının davranışlarını geliştirmeye ve okula yönelik ilgisinin yaşı 35'ten büyük babalara göre daha fazla olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular ve alan yazındaki bilgiler doğrultusunda geliştirilen öneriler aşağıda sunulmuştur:

Ailelerin yaşam koşullarının giderek değiştiği, çocukların gereksinimlerinin farklılaştığı göz önüne alındığında anne ve babaların çocuk bakım sorumluluğunu paylaşmaları önemli görünmektedir. Çekirdek aile ortamında ve teknolojinin sunduğu sınırsız olumlu/olumsuz etkiler karşısında, anne ve babaların çocukla ilgili konularda iş birliği yapması, her zaman olduğundan daha önemli bir hale gelmiştir. Anne-babalar bu bilinçle kendilerini geliştirecek, bilgi ve davranışlarını çocuklarının gelişimine olumlu katkı sağlayacak düzeye getirme konusunda çaba gösterebilirler.

Okul öncesi eğitim kurumlarında, okul öncesi çocuklara yönelik anne-babalık rolleri ve aile içi etkileşim konusunda etkinlikler düzenlenebilir. Çocukların yetiştirilmesinde anne ve babanın birlikte sorumluluk almasının önemini vurgulayan, ihmal ve istismar farkındalığının artırılmasına yönelik aile eğitimi çalışmaları yürütülebilir. Bu çalışmalarda, özellikle baba katılımının sağlanmasına özen gösterilebilir.

Ebeveynlerin, özellikle de babaların çocuk ihmal ve istismarına karşı bilinçlenmesi, çocukların fiziksel ve duygusal sağlıklarının daha iyi olmasını, aile ve toplum yapısının düzenli işlenmesini sağlayacağı söylenebilir. Bu noktada başta öğretmenler, vakıflar ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere eğitim verme potansiyeline sahip birimlere, farkındalık çalışmaları düzenlemeleri; ilgili bakanlıkların kamu spotu ve ücretsiz eğitim düzenlemeleri önerilebilir.

Bu çalışma, pandemi koşullarında kendilerine çevrimiçi ulaşılabilen küçük bir grup babanın katılımıyla yürütülmüştür. Benzer bir çalışmada daha büyük örnekleme, nicel ve nitel veriler kullanılarak babaların çocuklarına yönelik ilgisi ve istismar farkındalıkları incelenebilir. Ayrıca istismar farkındalık düzeyi alt, orta, düşük düzeydeki grupların oluşturulmasıyla yapılacak bir çalışmada, istismar farkındalığını etkileyen faktörlerin daha belirgin şekilde ortaya konması mümkün olabilir. Gelecekte benzer araştırmalara yol gösterici olması açısından babalara yönelik farkındalığı artıracak deneysel çalışmalar tasarlanabilir ve bu tür bir çalışmanın ne düzeyde farkındalığı artıracığı ortaya konabilir.

Kaynaklar

- Adamsons, K. ve Johnson, S. K. (2013). An updated and expanded meta-analysis of nonresident fathering and child well-being. *Journal of Family Psychology*, 27(4), 589-599. doi:10.1037/a0033786
- Ahmadi, Z. ve Shahbazi, M. (2021). Study of relation between intelligence beliefs and father-child relationship with the achievement motivation in male student's, 11(July), 21-38. doi:10.22055/jac.2021.36643.1792
- Akgiray, A. (2007). Çocuk İstismarı: 8-10 Yaş Çocuklarda İstismarı Önleme Yöntemleri, 1-45.
- Altıparmak, S., Yildirim, G., Yardımcı, F. ve Ergin, D. (2013). Child abuse and neglect based on the information obtained from mothers, and the factors affecting child abuse. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 14(4), 354. doi:10.5455/apd.39819.
- Apaydın Cırık, V., Gül, U. ve Aksoy, B. (2022). Çocukların ve Ebeveynlerin Çocuk Cinsel İstismarı Hakkındaki Bilgi ve tutumları: Kesitsel Bir Çalışma. *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi*, 14(2), 321-331.
- Beyazıt, U. ve Can, G. (2018). Çocuk İstismarı Potansiyelini Yordayan Faktörlerin İncelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 8(1), 87-99. doi:10.13114/MJH.2018.385
- Bilgen, F. G. ve Karasu, F. (2017). Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/İhmal Davranışları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 22-34. doi:10.1017/CBO9781107415324.004.
- Bozcan, E. ü., Berkmen, B., Koran, N. ve Tatlıcalı, E. (2019). 4-6 Yaş Arasındaki Çocukların Ebeveynlerinin İstismara Yönelik Farkındalığı. *Folklor/Edebiyat*, 25 (97-1), 515-529.
- Büber, Ö. ve Taylan, H. H. (2023). Çocuk İhmal ve İstismarında Ebeveynlerin Farkındalık Düzeyleri. *Sosyal Sağlık Dergisi*, 3 (1), 89-111.
- Cabrera, N., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S. ve Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the Twenty-First Century. *Child Development*, 71(1), 127-136. doi:10.1111/1467-8624.00126
- Cansoy, R. ve Türkoğlu, M. E. (2019). Verilerden Anlam İnşa Etme Süreci. S. Turan (Ed.), *Eğitimde Araştırma Yöntemleri* içinde (1. Basım., ss. 129-129). Ankara: Nobel.
- Çalışkan, Z., Evgin, D., Musallı, E., Akşit, B., Durgun, Ö. N. ve Türe, N. (2019). Annelerin Çocuklarına Yönelik İstismar-İhmal Davranışları ve Etkileyen Faktörler. *Güncel Pediatri*, 17(3), 387-99.
- Dereobalı, N., Çırak Karadağ, S. ve Sönmez, S. (2013). Okulöncesi Eğitim Öğretmenlerinin Çocuk İstismarı İhmali Şiddet Ve Eğitimcilerin Rolü Konusundaki Görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 14(1), 50-66.
- Deutsch, F. M., Servis, L. J. ve Payne, J. D. (2001). Paternal Participation in Child Care and Its Effects on Children's Self-Esteem and Attitudes Toward Gendered Roles. *Journal of Family Issues*, 22(8), 1000-1024. doi:10.1177/019251301022008003
- Devlin, J. M., Hill, L., Berry, J., Felder, K. ve Wilson, C. (2019). *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 27 (4), 359-365.
- Dubowitz, H., Black, M. M., Kerr, M. A., Starr, R. H. ve Harrington, D. (2000). Fathers and child neglect. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 154(2), 135-141. doi:10.1001/archpedi.154.2.135
- Elrod, J. M. ve Rubin, R. H. (1993). Parental involvement in sexual abuse prevention education. *Child Abuse and Neglect*, 17(4), 527-538. doi:10.1016/0145-2134(93)90027-3
- Ercan, N. (2018). *4-6 Yaş Grubunda Çocuğu Olan Ebeveynlerin İstismar Farkındalıkları (Diyarbakır Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/71539/yokAcikBilim_10229204.pdf?sequence=-1&isAllowed=y adresinden erişildi.
- Erdoğan, Y. ve Aslan, D. (2020). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Algıları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 104-132. doi:10.17860/mersinefd.629158
- Ersöz, F. (2019). *Veri Madenciliği Teknikleri ve Uygulamaları* (3. Basım.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Fagan, J. (2000). Head Start Fathers' Daily Hassles and Involvement With Their Children. *Journal of Family Issues*, 21(3), 329-346. doi:10.1177/019251300021003003

- Flouri, E. (2006). Parental interest in children's education, children's self-esteem and locus of control, and later educational attainment: Twenty-six year follow-up of the 1970 British Birth Cohort. *British Journal of Educational Psychology*, 76(1), 41-55. doi:10.1348/000709905X52508
- Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z. ve Aydoğan, S. (2002). Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler. *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 24(3), 128-134.
- Gürşimşek, I., Kefi, S. ve Girgin, G. (2007). Okulöncesi Eğitime Babaların Katılım Düzeyi İle İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 181-191.
- Hoeboer, C., Roos, Van Son, Spihoven ve Elzinga (2021). The Effect of Parental Emotional Abuse on the Severity and Treatment of PTSD Symptoms in Children and Adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 111, 104775.
- Kaytez, N. ve Deleş, B. (2020). Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Annelerin İstismar Farkındalık Düzeylerinin Örselemiş Çocukluk Yaşantıları Açısından İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 8(2), 321-35. doi:10.33715/inonusaglik.724662
- Kelly, J. B. (2000). Children's Adjustment in Conflicted Marriage and Divorce: A Decade Review of Research. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 39(8), 963-973. doi:10.1097/00004583-200008000-00007
- Keser, N., Odabaş, E. ve Elibüyük, S. (2010). Ana—Babaların Çocuk İstismarı ve İhmali Konusundaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 4(3), 150-157.
- Kılıç, M. (2020). Ebeveynlerin Çocuk İstismarına Yönelik Farkındalık Düzeyinin Ebeveyn-Çocuk İlişisine Etkisi, 3-44.
- Koblinsky, S. ve Atkinson, J. (1982). Parental Plans for Children's Sex Education. *Family Relations*, 31(1), 29-35.
- Koçak, C. ve Büyükgönceç, L. (2011). Toplumdaki Bireylerin Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Bilgi ve Görüşleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 89-104.
- Lamb, M. E. ve Lewis, C. (2010). The Development and Significance of Father-Child Relationships in Two-Parent Families. Michalle E. Lamb (Ed.), *The Role of the Father in Child Development* içinde (5. Basım., ss. 94-150). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Meraki, S. ve Çalık-Var, E. (2019). Alt-sosyo ekonomik düzeye sahip ailelerin çocuk istismarı ve ihmali konusunda farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-12.
- Öngider, N. (2013). Anne-Baba ile Okul Öncesi Çocuk Arasındaki İlişki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), 420-440. doi:10.5455/cap.20130527
- Özmantar, Z. K. (2019). Eğitim Çalışmalarında Sık Kullanılan Araştırma Yöntemleri. S. Turan (Ed.), *Eğitimde Araştırma Yöntemleri* içinde (1. Basım., ss. 64-64). Ankara: Ankara Nobel.
- Özyürek, A. (2021). Aile ve Ebeveynlik. A. Özyürek ve A. Çetin (Ed.), *Farklı Kültürlerde Aile ve Çocuk* içinde (ss. 1-30). Ankara: Vize.
- Özyürek, A. ve Ogelman, H. (2022). Anne-Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Belirlenmesinde Güvenirlik Sorunu. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 43-57.
- Paquette, D. (2004). Theorizing the Father-Child Relationship: Mechanisms and Developmental Outcomes. *Human Development*, 47(4), 193-219. doi:10.1159/000078723
- Pekdoğan, S. (2016). Annelerin İstismar Potansiyellerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(17), 425-441. doi:10.12984/eggeefd.280752
- Pekdoğan, S. (2017). İstismar Farkındalık Ölçeği Ebeveyn Formu: Ölçek Geliştirme Çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, (62), 173-185.
- Pekşen Akça, R. (2022). Examination Of The Master's Theses On The Role Of Fatherhood In Turkey. *International Social Sciences Studies Journal*, 8(98), 1578-1583. doi:10.29228/sss. 62166
- Sucuoğlu, H. (2006). Anne baba ilgisi çocuğun başarısını artırıyor! *Çocuk Anne Baba Eğitimi Dergisi*, 56, 14-15.
- Ruiz, S. Y., Roosa, M. W. ve Gonzales, N. A. (2002). Predictors of self-esteem for Mexican American and European American youths: A reexamination of the influence of parenting. *Journal of Family Psychology*, 16(1), 70-80. doi:10.1037/0893-3200.16.1.70

- Sucuoğlu, H., Özkal, N., Yıldız Demirtaş, V. ve Güzeller, C. O. (2015). Çocuğa Yönelik Anne-Baba İlgisi Ölçeğinin Geliştirme Çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 242-263.
- Sullivan, P. M. ve Knutson, J. F. (2000). The prevalence of disabilities and maltreatment among runaway children. *Child Abuse & Neglect*, 24(10), 1275-1288.
- Taillieu, T. L., Brownridge, D. A., Sareen, J. ve Afifi, T. O. (2016). Childhood Emotional Maltreatment and Mental Disorders: Results from a Nationally Representative Adult Sample from the United States. *Child Abuse & Neglect*, 59, 1-12.
- Thomas, R. ve Zimmer-Gembeck, M. J. (2011). Accumulating Evidence for Parent-Child Interaction Therapy in the Prevention of Child Maltreatment. *Child Development*, 82 (1), 177-192.
- Uzun, H. ve Baran, G. (2019). Babaların Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarıyla İlişkisinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47-60. doi:10.17860/mersinefd.518207
- Ünal, H. B. (2017). Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Uygulanması, 1-75.
- Van Horne, B. S., Caughy, M. O., Canfield, M., Case, A. P., Greeley, C. S., Morgan, R. ve Mitchell, L. E. (2018). First-time maltreatment in children ages 2–10 with and without specific birth defects: A population–Based study. *Child Abuse & Neglect*, 84, 53-63.
- Yalçın, H., Koçak, N. ve Duman, G. (2014). Anne babaların çocuk istismarıyla ilgili tutumların incelenmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 137-143.
- Yolcu, H. ve Tarhan, S. (2021). Çocuğa kötü muamelede risk faktörleri: kuramsal bir çalışma, (Ed.: Ebru Oğuz ve Kürşad Yılmaz) Prof. Dr. İnyet Aydın'a Armağan, ss:307-326. Ankara: Pegem.
- Yoo, D., Derthick, K., Ghassemian, S., Hakizimana, J., Gill, B. ve Friedman, B. (2016). Multi-lifespan Design Thinking (ss. 3607-3619-3607-3619). Proceedings of the 2016 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, sunulmuş bildiri, New York, NY, USA: ACM. doi:10.1145/2858036.2858366

Türkiye’de Madde Bağımlılığı Çalışmaları: Bir İçerik Analizi Çalışması

Araştırma Makalesi / Research Article

 Yunus TUNÇ, Iğdır Üniversitesi

Öz

Madde bağımlılığı, sadece maddeyi kullanan kişiyi değil, aileyi ve toplumu etkileyen önemli bir halk sağlığı sorunudur. Özellikle de erken yaşta kullanımı önemli sosyal ve sağlık problemlerine sebep olduğu bilinmektedir. Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de 2018-2022 yılları arasında madde bağımlılığı konusunda yazılmış tezleri bazı başlıklar altında ele alarak kapsamlı bir şekilde analizi yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırma, doküman incelenmesi modeliyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada amaçlı örnekleme modeli kullanılarak, 2018-2022 yılları içerisinde yapılmış 160 lisansüstü tez incelenmiştir. Araştırmada içerik analizi modeline göre veriler analiz edilmiş olup, tezlerin yöntemi ve deseni, yılı, türü, örnekleme modeli, örneklem grubu ve sayısı, araştırmanın yapıldığı bölge, veri toplama ve analiz yöntemi kısımlarını ele alacak şekilde incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre; 2019 yılında bu konuda daha çok çalışmanın olduğu, yapılan tezlerin büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde olduğu, genellikle nicel yöntemler kullanıldığı, araştırmalar genellikle bağımlı kişilerle gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Tezlerde veriler ölçekler yoluyla toplanmış ve örnekleme modelinin belirtilmediği çalışmaların çok olduğu ve çalışmaların genellikle Marmara bölgesindeki illerde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Madde bağımlılığı,
madde kullanım bozukluğu,
içerik analizi.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 22.03.2023

Kabul Tarihi: 08.05.2023

E-Yayın Tarihi:08.07.2023

Substance Addiction Research in Turkey: A Content Analysis Study

Abstract

Substance addiction is an important public health problem that affects not only the person using the substance, but also the family and society. It is known that especially its use at an early age causes important social and health problems. The aim of this research is to analyze the theses written on substance abuse in Turkey between the years 2018-2022 in a comprehensive manner by considering them under some headings. For this purpose, the research was carried out with the document analysis model. Using the purposive sampling model in the research, 160 postgraduate theses made between 2018-2022 were examined. In the research, the data were analyzed according to the content analysis model, and the method and design of the theses, year, type, sampling model, sample group and number, the region of the research, data collection and analysis method were examined. According to the research findings; It has been determined that there are more studies on this subject in 2019, the majority of the theses are at the master's level, quantitative methods are generally used, and the researches are generally carried out with addicted people. In the theses, the data were collected through scales and it was determined that there are many studies in which the sampling model is not specified and that the studies are generally carried out in the provinces of the Marmara region.

Keywords

Substance addiction,
substance use disorder,
content analysis.

Article Info

Received: 03.22.2023

Accepted: 05.08.2023

Online Published:07.08.2023

Atıf (How to cite)

Tunç, Y. (2023). Türkiye’de Madde Bağımlılığı Çalışmaları: Bir İçerik Analizi Çalışması, Çocuk ve Gelişim Dergisi, 6 (11), 33-47.

Sorumlu Yazar: Yunus Tunç, yunustunc_49@hotmail.com

Giriş

Bağımlılık, psikolojik ya da fiziksel zararlar vermesine rağmen bir kişiye, nesneye ya da varlığa yönelik karşı konulmaz istekler şeklinde tanımlanmaktadır. Madde bağımlılığı ya da madde kullanım bozukluğu ise, kişinin maddeyi bırakmak istemesi ve bu doğrultuda girişimlerde bulunmasına rağmen bırakamaması ve bu girişimlerden dolayı yoksunluk belirtilerinin görülmesi, kişinin kendisine ve çevresine zarar verdiğini bilmesi rağmen maddeyi kullanmaya devam etmesi ve hatta kullanım miktarının devamlı artırmak zorunda kalması şeklinde tanımlanmaktadır (Altunkürek ve Özer, 2020; Ası Karakaş ve Ersöğütçü, 2021; Çiftçi, Kozanhan ve Solak, 2020; Köksal, Karaca ve Çıtak, 2020; Toker Uğurlu, Balcı Şengül ve Şengül, 2012; Yılmaz ve Kayli, 2020). Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre madde bağımlılığı, dünya çapında halk sağlığını, toplum güvenliğini ve istikrarını tehdit eden kronik ve tekrarlayan bir ensefalopatidir (Jia ve Liu, 2013). Bu nedenle madde bağımlılığı tedavisi ve tedavi sürecini etkileyen faktörler giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Bulut ve Bozkurt, 2019).

Madde bağımlılığı, sadece maddeyi kullanan kişiyi değil, aileyi ve toplumu etkilemekle birlikte fiziksel, ruhsal, sosyal, ekonomik ve hukuki sorunlara da neden olmaktadır (Alkan ve Güney, 2021; Karakaş ve Ersöğütçü, 2016; Turhan ve diğ., 2009; Ünübol ve Hızlı Sayar, 2022; Yüksel ve Sevi, 2022). Özellikle son yılda ve Covid-19 salgını esnasında madde bağımlılığının yaratmış olduğu rahatsızlıklarda önemli artışlar olmuştur (EMCDDA, 2020; Czeisler ve diğ., 2020; Ünübol ve Hızlı Sayar, 2022; Torun ve Coşkunol, 2021). Madde bağımlılığı dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemli bir toplum sağlığı sorunudur. Türk gençleri arasında madde kullanımına yönelik ciddi bir eğilim olmuştur ve araştırmacılar olası risk faktörlerini incelemeye başlamıştır (Erci, 2022; Ünübol ve Hızlı Sayar, 2022). Madde kullanımına başladıktan sonra maddeyi kullananların %8,9 ile %67,5'inde bağımlılık geliştirdiği gözlemlenmiştir (Lopez Quintero ve diğ., 2011; Ünübol ve Hızlı Sayar, 2022). Bu duruma göre bağımlılığın gelişmesindeki risklerin kişiden kişiye değişkenlik gösterdiği anlamına gelmektedir. Özellikle de erken yaşta başlamak (Chen, Storr ve Anthony, 2009 ; Wagner ve Anthony, 2002) ve düzenli kullanım (Demirbaş ve diğ., 2016; Solowij ve diğ., 2002) madde bağımlılığının gelişmesinde çok önemli risk faktörleridir (Çiftçi Demirci ve diğerleri, 2015; Hawke, Wilkins ve Henderson, 2020; Ivanov ve diğ., 2021; Pengpid ve Peltzer, 2019; Poudel ve Gautam, 2017; Pumariega ve diğ., 2014). Bu risk faktörleri dışında, maddeyi kullanan bireyin kişilik özellikleri (Chen ve diğ., 2019; Gonzálvez ve diğ., 2016; Lee Winn ve diğ., 2018; Mathijssen ve diğ., 2021; Yüksel ve Sevi, 2022), travmatik yaşam olayları (Adams ve diğ., 2021; Carliner ve diğ., 2016; Çetin Şeker ve diğ., 2019; Çiftçi ve diğ., 2021; Guarino ve diğ., 2021; Gulliyev ve diğ., 2021; Mandavia ve diğ., 2016; Moustafa ve diğ., 2021) ve özellikle aile ve arkadaşları tarafından algıladıkları sosyal desteğin (Aslan, Ancak ve Karadaşlı, 2019; Atadokht ve diğ., 2015; Koç ve Tok, 2020; Rapier, McKernan ve Stauffer, 2019; Singstad ve diğ., 2020) de madde bağımlılığının risk faktörleri arasında önemli yer tutmaktadır (Yüksel ve Sevi, 2022).

Madde bağımlılığının erken yaşta kullanımı ve sosyal etkileri tüm dünyada önemli bir sorun haline geldiği belirtilmektedir. Özellikle ergenlik döneminde madde kullanımının daha fazla olduğuna dair çalışmalar mevcuttur (Çiftçi Demirci ve diğ., 2015; Das ve diğ., 2016; Hawke, Wilkins ve Henderson, 2020; Ivanov

ve diğ., 2021; Pengpid ve Peltzer, 2019; Poudel ve Gautam, 2017; Pumariega ve diğ., 2014). Türk gençlerinin de büyük çoğunluğu 20 yaşından önce madde kullanımına başladığı belirtilmektedir (Uzun ve Kelleci, 2018; Yüksel ve Sevi, 2022). Madde kullanımına erken başlamak, aynı zamanda birden fazla madde kullanma riskini de artırmaktadır (Pengpid ve Peltzer, 2019; Poudel ve Gautam, 2017; Rioux ve diğ., 2018; Ünübol ve Hızlı Sayar, 2022). Madde bağımlısı gençlerin kişisel özelliklerine bakıldığında, daha yüksek heyecan arayışında olan, düşük benlik saygısına sahip, saldırgan ve nevroitik oldukları görülmüş ve madde kullanımının kişisel özelliklerle ilişkili olduğunun kanıtı olarak sunulmuştur (Chen ve diğ., 2019; Güngör ve diğ., 2013; Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014; Lee-Winn, Mendelson ve Johnson, 2018; Mathijssen ve diğ., 2021; Sutin, Evans ve Zonderman, 2013; Turiano ve diğ., 2012; Yüksel ve Sevi, 2022). Erken yaşlarda yaşanan travmatik olayların, özellikle de kişilerarası şiddete maruz kalınması ergenlikte madde kullanımını artırdığı tespit edilmiştir (Gıynaş ve diğ., 2019; Kızılkurt ve Gıynaş, 2020; Kim ve diğ., 2021; Soy ve Kocataş, 2020).

Çocukların çevreleriyle ilk etkileşimleri aile içinde gerçekleşir. Bu etkileşimin hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olabilir. Madde bağımlılığı risk faktörlerine bakıldığında, ailenin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir (Asi Karakaş ve Ersöğütçü, 2021; Masood ve Us Sahar, 2014; Singstad ve diğ., 2020). Madde kullanan kişinin ailesi ve yakın çevresiyle olumsuz ilişkileri, aile içi şiddete maruz kalma, yanlış ebeveyn tutumları, aile içinde madde kullanan kişilerin olması ve düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olma madde kullanımına sebep olduğu belirtilmektedir (Aslan, Aydoğdu ve Annette Akgür, 2022; Dilbaz, 2013; Kaya ve Sukut, 2015; Ögel, 2010; Saladino ve diğ., 2021; Yiğit, 2010; Zengin ve Altay, 2014). Bu nedenlerden dolayı madde kullanım bozukluğu, olumsuz aile yaşamının hem sonucu hem de nedeni olabilir. Dolayısıyla madde kullanım bozukluğunun bir “aile hastalığı” olduğu söylenebilir (Asi Karakaş ve Ersöğütçü, 2021; Bayrak, 2018; Masood ve Us Sahar, 2014).

Madde kullanım bozukluğu, toplumun tüm kesimlerini etkileyen çok yönlü bir sorun olmaktadır. Bu nedenle madde bağımlılığının tedavisi ve tedavi sürecini etkileyen faktörler giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır (Bulut ve Bozkurt, 2019). Madde bağımlılığının tedavi süreci birkaç bileşenden oluşmaktadır. İlk bileşen detoksifikasyon aşamasıdır. Bu aşama kişinin kullanmış olduğu maddeden fiziksel bir şekilde kopma sürecinden oluşmaktadır (Olçay, 2016). Bu aşamadan sonra ilaç tedavisi, psikososyal tedavi ve sosyal rehabilitasyon gelmektedir (Ögel, 2010). İlaç tedavisiyle bireyin hem yoksunluk belirtileri hem de maddeyi kullanma isteği ortadan kalkmaktadır (Akbaş ve Mutlu, 2016). Psikososyal tedavi aşamasında bireysel veya grup terapileriyle bireyin güçlü kişilik özelliklerinin ortaya çıkarılması ve kişilerarası ilişkilerin daha sağlıklı olması sağlanmaktadır. (Krentzman, 2012). Son olarak tedavinin sosyal rehabilitasyon aşamasında ise bağımlı kişinin maddeyle karşılaşması engellenmekte, yoksunluk durumunda ortaya çıkacak psikolojik boşluğu ve boş zamanları değerlendirecek faydalı uğraşlar kazandırmak amaçlanmaktadır (Acar ve diğerleri, 2022; Ercan, Afyonoğlu ve Özdemir, 2017).

Madde bağımlılığıyla ilgili literatür incelendiğinde son yıllarda çok sayıda çalışmanın olduğu görülmektedir. Özellikle son beş on yıl içerisinde bu konuya ciddi bir eğilim olduğu görülmektedir (Babor ve diğerleri, 2017; Ekinci, Kural ve Yalçınay, 2016; Filiz ve Polat, 2022; Heilig ve diğerleri, 2021; LeBlanc, Maidment ve Ostlund, 2014; Ögel ve diğerleri, 2012). Madde bağımlılığının dünya genelinde toplumsal bir halk sağlığı

sorunu olduğu göz önüne alındığında yapılan çalışmaların bu sorunun çözümüne önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yıllarını arasını kapsayan son 5 yıllık süreçte yapılmış araştırmaların analiz edilmesi madde bağımlılığına yönelik alanyazının genel bir görünüşünün betimlenmesi açısından fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmacının amacı, 2018-2022 yılları arasında madde bağımlılığı konusunda yazılmış lisansüstü tezlerin incelenerek alandaki araştırma eğilimlerinin ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmaya dahil edilen tezler, araştırma yöntemi ve modeli, örnekleme modeli, örneklem sayısı ve grubu, veri toplama ve veri analizi yöntemi ve tezin gerçekleştirildiği bölge açısından analiz edilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma doküman incelemesi modeliyle gerçekleştirilmiştir. Bu modelde, araştırılması yapılacak olgular hakkında bilgiler bulunan dokümanların incelenmesi yapılır. Ayrıca doküman incelenmesi, bir araştırma hipotezine dayalı belirli bir zamanda ve birden fazla kaynak tarafından yapılan belgelerin analiz edilmesini de olanak sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Verilerin Toplanması

Araştırmanın evreni, Türkiye’de yapılan ve başlıklarında “madde bağımlılığı” ve “madde kullanım bozukluğu” anahtar kelimeleri bulunan lisansüstü tezlerden oluşmaktadır. Araştırmada amaçlı örnekleme modeli kullanılmış olup, 2018-2022 yılları içerisinde Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanında 20 Ekim 2022 tarihine kadar yayınlanmış 160 tez araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizi içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bu yöntem, sözel ve diğer belgeleri sistematik ve nesnel bir şekilde ele alınmasını sağlayan bir yöntemdir (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Bu doğrultuda araştırmacı tarafından oluşturulan form ile çalışmalar; tezin türü, tezin yayın yılı, araştırmanın yöntemi ve modeli, örnekleme, örneklem sayısı, örnekleme modeli, kullanılan veri toplama ve veri analizi yöntemi ve tezin gerçekleştirildiği bölgeyi kapsayacak şekilde incelenmiştir. Veriler istatistik programı kullanılarak kodlanmış ve kodlar yoluyla betimsel analizler şeklinde yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırmada incelenen başlıklara ait bulgulara yer verilmiştir. Başlıklar sırasıyla, tezin türü, tezin yayın yılı, araştırmanın yöntemi ve modeli, örnekleme, örneklem sayısı, örnekleme modeli, kullanılan veri toplama ve veri analizi yöntemi ve çalışmanın yapıldığı bölge şeklinde verilmiştir.

1-Tezin Türü

Tablo 1. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin türüne ait frekans ve yüzdeleri

Tezin Türü	f	%
Yüksek Lisans	121	75,6
Doktora	11	6,9
Tıpta Uzmanlık Tezi	28	17,5

Tablo 1'deki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %75,6'sı (121) yüksek lisans, %6,9'u (11) doktora ve %17,5'i (28) tıpta uzmanlık tezidir.

2- Yayın Yılı

Tablo 2. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin yayın yılına ait frekans ve yüzdeleri

Yayın Yılı	f	%
2018	26	16,3
2019	64	40,0
2020	22	13,8
2021	36	22,5
2022	12	7,5

Tablo 2'deki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %16,3'ü (26) 2018 yılında, %40,0'ı (64) 2019 yılında, %13,8'i (22) 2020 yılında, %22,5'i (36) 2021 yılında ve %7,5'i (12) 2022 yılında yayınlandığı tespit edilmiştir.

3- Araştırma Yöntemi

Tablo 3. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin araştırma yöntemlerine ait frekans ve yüzdeleri

Araştırma Yöntemi	f	%
Nicel	103	64,4
Nitel	35	21,9
Karma	3	1,9
Belirtmemiş	19	11,9

Tablo 3'teki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %64,4'ü (103) nicel, %21,9'u (35) nitel ve %1,9'u (3) karma yöntemle yapıldığı görülmektedir. Ancak tezlerin %11,9'unda (19) yöntem belirtilmemiştir.

4- Araştırma Modeli

Tablo 4. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin araştırma modellerine ait frekans ve yüzdeleri

Araştırma Modeli	f	%
Doküman İnceleme	7	4,4
Durum Çalışması	14	8,8
İlişkisel Tarama	36	22,5
Betimsel Tarama	24	15,0
Betimsel Tarama ve Durum Çalışması	3	1,9
Yarı Deneysel	10	6,3
Fenomenolojik	12	7,5
Kesitsel	7	4,4
Tanımlayıcı	11	6,9
Kesitsel ve Tanımlayıcı	11	6,9
Kohort	2	1,3
Vaka Kontrol	2	1,3
Lawshe Tekniği	1	,6
Politika Süreç Analizi	1	,6
Belirtmemiş	19	11,9

Tablo 4'teki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %4,4'ü (7) doküman inceleme, %8,8'i (14) durum çalışması, %22,5'i (36) ilişkisel tarama, %15,0'i (24) betimsel tarama, %1,9'u (3) betimsel tarama ve durum çalışması, %6,3'ü (10) yarı deneysel, %7,5'i (12) fenomenolojik, %4,4'ü (7) kesitsel, %6,9'u (11) tanımlayıcı, %6,9'u (11) kesitsel ve tanımlayıcı, %1,3'ü (2)

kohort, %1,3'ü (2) vaka kontrol, %0,6'sı (1) Lawshe tekniği, %0,6'sı (1) politika süreç analizi modeli kullanılarak yapılmıştır.

5- Örneklem Grubu

Tablo 5. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin örneklem gruplarına ait frekans ve yüzdeleri

Örneklem Grubu	f	%
Bağımlı Kişiler	82	51,2
Bağımlı ve Bağımlı Olmayan Kişiler	21	13,1
Bağımlı ve Bağımlı Olmayan Kişiler ve Babaları	1	0,6
Bağımlı Kişiler ve Aileleri	5	3,1
Bağımlı Kişiler ve Kardeşleri	1	0,6
Bağımlı Kişilerin Anneleri	2	1,3
Bağımlı Kişilerin Anne ve Babaları	5	3,1
Anneler	1	0,6
Öğretmenler	2	1,3
Sporcular	1	0,6
Yetişkinler	5	3,1
Kurum Çalışanı	7	4,4
Kurum Çalışanı ve Bağımlı Kişiler	1	0,6
Ergenler	3	1,9
Ortaokul Öğrencileri	1	0,6
Lise Öğrencileri	4	2,5
Üniversite Öğrencileri	10	6,3

Tablo 5'teki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %51,2'si (82) bağımlı kişiler, %13,1'i (21) bağımlı ve bağımlı olmayan kişiler, %0,6'sı (1) bağımlı kişiler, bağımlı olmayan kişiler ve babalar, %3,1'i (5) bağımlı kişiler ve aileleri, %0,6'sı (1) bağımlı kişiler ve kardeşleri, %1,3'ü (2) bağımlı kişilerin anneleri, %3,1'i (5) bağımlı kişilerin anne ve babaları, %0,6'sı (1) anneleri, %1,3'ü (2) öğretmenleri, %0,6'sı (1) sporcular, %3,1'i (5) yetişkinleri, %4,4'ü (7) kurum çalışanları, %0,6'sı (1) kurum çalışanı ve bağımlı kişiler, %1,9'u (3) ergenler, %0,6'sı (1) ortaokul öğrencileri, %2,5'i (4) lise öğrencileri ve %6,3'ü (10) üniversite öğrencileri örneklemi kullanmıştır.

6- Örneklem Sayısı

Tablo 6. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin örneklem sayılarına ait frekans ve yüzdeleri

Örneklem Sayısı	f	%
1-100 Kişi	72	45,0
101-1000 Kişi	74	46,3
1001 Kişi ve Üzeri	6	3,7

Tablo 6'daki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %45,0'i (72) 1-100 kişi arasında, %46,3'ü (74) 101-1000 kişi arasında ve %3,7'si (6) 1001 ve üzeri kişiyle yapıldığı görülmüştür.

7- Örnekleme Modeli

Tablo 7. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin örnekleme modeline ait frekans ve yüzdeleri

Örnekleme Modeli	f	%
Belirtmemiş	81	50,6
Amaçlı Örnekleme	20	12,5
Ölçüt Örnekleme	7	4,4
Tabakalı Küme Örnekleme	6	3,8
Uygun Örnekleme	4	2,5
Basit Seçkisiz Örnekleme	21	13,1

Kartopu Örnekleme	8	5,0
Evrenin Tümüne	5	3,1

Tablo 7'deki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 tarihleri arasında yapılan tezlerin %50,6'sı (81) örneklem modeli belirtmemiş, %12,5'i (20) amaçlı örnekleme, %4,4'ü (7) ölçüt örnekleme, %3,8'i (6) tabakalı küme örnekleme, %2,5'i (4) uygun örnekleme, %13,1'i (21) basit seçkisiz örnekleme ve %5,0'i (8) kartopu örnekleme modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tezlerin %3,1'i (5) ise evrenin tümüne ulaşılarak gerçekleştirilmiştir.

8- Veri Toplama Yöntemi

Tablo 8. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin veri toplama yöntemine ait frekans ve yüzdelikleri

Veri Toplama Yöntemi	f	%
Ölçek	114	71,3
Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	26	16,3
Anket Formu	9	5,6
Ölçek ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	1	0,6
Anket Formu ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	2	1,3
Doküman Analizi	8	5,0

Tablo 8'deki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %71,3'ünde (114) ölçek, %16,3'ünde (26) yarı yapılandırılmış görüşme formu, %5,6'sında (9) anket formu, %0,6'sında (1) ölçek ve yarı yapılandırılmış görüşme formu, %1,3'ünde (2) anket formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ve %5,0'inde (8) doküman analizi yöntemi kullanılarak veriler toplanmıştır.

9- Veri Analizi Yöntemi

Tablo 9. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin veri analizi yöntemine ait frekans ve yüzdelikleri

Veri Analizi Yöntemi	f	%
Bağımsız Gruplar T Testi	73	45,6
Mann Whitney U	62	38,8
ANOVA	47	29,4
Kruskal Wallis H	41	25,6
Pearson Korelasyon	49	30,6
Spearman Rank Korelasyon	45	28,1
Regresyon	31	19,4
Ki Kare	50	31,3
İçerik Analizi	36	22,5
Betimsel İstatistik	14	8,8
Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi	9	5,6
Bağımlı Gruplar T Testi	5	3,1
MANOVA	2	1,3
ANCOVA	1	0,6
Tematik Söylem Analizi	1	0,6
Kapsam Geçerliği	1	0,6
Brunner-Langer Analizi	1	0,6

Tablo 9'daki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %45,6'sında (73) bağımsız gruplar t testi, %38,8'sinde (62) Mann Whitney U testi, %29,4'ünde (47) ANOVA, %25,6'sında (41) Kruskal Wallis H testi, %30,6'sında (49) Pearson korelasyon, %28,1'inde (45) Spearman Rank korelasyon, %19,4'ünde (31) regresyon, %31,3'ünde (50) ki kare, %22,5'inde (36) içerik analizi, %8,8'inde (14) betimsel istatistik, %5,6'sında (9) Wilcoxon İşaretili Sıralar testi, %3,1'inde (5) bağımlı gruplar t testi, %1,3'ünde (2) MANOVA, %0,6'sında (1) ANCOVA, %0,6'sında (1) tematik söylem

analizi, %0,6'sında (1) kapsam geçerliği ve %0,6'sında (1) Brunner-Langer analizi kullanılarak veriler analiz edilmiştir.

10- Yapıldığı Bölge

Tablo 10. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin yapıldığı bölgeye ait frekans ve yüzdeleri

Bölge	f	%
Akdeniz	15	9,4
Doğu Anadolu	12	7,5
Ege	16	10,0
Güneydoğu Anadolu	10	6,3
İç Anadolu	24	15,0
Karadeniz	3	1,9
Marmara	64	40,0
Akdeniz ve Ege	1	0,6
Türkiye Geneli	8	5,0
Yurt Dışı (Afganistan)	1	0,6

Tablo 10'daki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 tarihleri arasında yapılan tezlerin %9,4'ü (15) Akdeniz bölgesinden, %7,5'i (12) Doğu Anadolu bölgesinden, %10,0'u (16) Ege bölgesinden, %6,3'ü (10) Güneydoğu Anadolu bölgesinden, %15'i (24) İç Anadolu bölgesinden, %1,9'u (3) Karadeniz bölgesinden, %40,0'i (64) Marmara bölgesinden, %0,6'sı (1) Akdeniz ve Ege bölgelerinden, %0,6'sı (1) yurt dışından (Afganistan) ve %5,0'i (8) Türkiye genelinden örneklem alınarak gerçekleştirilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye'de madde kullanım bozukluğuna ilişkin yapılmış lisansüstü tezleri inceleyerek mevcut durumun ortaya konulması ve bu doğrultuda alanyazına katkı sağlayacak kapsamlı ve bütüncül bir değerlendirmenin yapılması amaçlanmıştır. Bu temel amaç doğrultusunda, Türkiye'de 2018-2022 yılları içerisinde YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yayınlanmış 160 tez; türü, yılı, araştırma yöntemi ve modeli, örneklem modeli, örneklem grubu ve sayısı, veri toplama ve analizi yöntemi ve araştırmanın gerçekleştirildiği bölge açısından incelenmiştir. İçerik analizleri, çalışma alanındaki durumun ortaya çıkarılması ve konu alanındaki araştırmacılara kolaylıklar sağlaması nedeniyle önemli görülmektedir (Drisko ve Machi, 2015; Fraenkel, Wallen & Hyun, 2012; Neuendorf, 2017; Silverman, 2015; akt. Boyacı, 2019).

Çalışmada incelenen araştırmaları yayın türü açısından incelendiğinde araştırmaların çoğunun yüksek lisans düzeyinde (%75,6) olduğu görülmektedir. Madde kullanım bozukluğunun küresel ve her alanı etkileyen halk sağlığı sorunu olduğu bilindiğinden dolayı özellikle tıpta uzmanlık tezlerinde de yaygın bir şekilde incelendiği görülmektedir. Ancak mevcut durumun ortaya çıkarılmasında doktora tezlerin önemli katkısı olabilir. Bu nedenle konuyla ilgili doktora tezlerine ihtiyaç olduğu söylenebilir. Tezlerin yayın yılı durumuna bakıldığında 2019 yılında (%40) daha fazla çalışmanın yapıldığı ve daha sonraki yıllarda çalışmaların sayısının düştüğü görülmüştür. Analize tabi tutulan tezler yöntem açısından incelendiğinde, tezlerin büyük bir bölümünün (%64,4) nicel yöntemlerle yapıldığı ve ilişkisel tarama modelinin en çok kullanılan model olduğu tespit edilmiştir (%22,5). Ancak karma ve nitel yöntemin sınırlı kullanıldığı görülmüştür. Madde kullanım bozukluğu gibi bir konular hakkında derinlemesine incelemeler yapabilmek

için araştırmacılara nitel verilerin de yol göstereceği düşünülmektedir (Creswell, 2012; Patton, 2018; Silverman, 2015; akt. Boyacı, 2019). Bu bağlamda madde bağımlılığını önlemek amacıyla gerçekleştirilen psikososyal terapi yöntemlerinin ya da farklı eğitim metotlarının kullanıldığı deneysel modelleri içerisinde barındıran karma desenli çalışmaların sayısının artırılması da önemli görülmektedir.

Çalışılan örneklem gruplarına bakıldığında, madde bağımlısı kişilerin (%51,2) en çok çalışılan örneklem grubu olduğu tespit edilmiştir. Konunun özü itibarıyla bu örneklem grubuyla çalışması olması gereken bir durumdur. Ancak madde bağımlılığının bir “aile hastalığı” olarak nitelendirildiği (Bayrak, 2018; Masood ve Us Sahar, 2014) düşünüldüğüne madde bağımlısı kişilerin aileleri ve yakın ilişkiler kurduğu kişilerle yapılan çalışmaların çok az olduğu görülmüştür. Çocukların çevreleriyle ilk etkileşimlerinin aileleriyle olduğu düşünüldüğünde bu etkileşimin sonucunda hem olumlu hem de olumsuz birçok sonuçlar olabilir. Ayrıca madde bağımlılığı risk faktörlerine baktığımızda ailenin önemli bir yerinin olduğu görülmektedir (Asi Karakaş ve Ersögütçü, 2021; Masood ve Us Sahar, 2014; Singstad ve diğ., 2020; Yüksel ve Sevi, 2022) Bu açıdan ailelerle yapılacak derinlemesine çalışmaların hem madde bağımlılığına sebep olan durumların ortaya çıkarılmasında hem de madde bağımlılığının önleme çalışmalarına katkı sunacağı düşünülmektedir. Bir diğer önemli çalışma grubunun ergenler olduğu ve yapılan literatür çalışmalarında madde kullanımının en yaygın olduğu dönemin ergenlik döneminin olduğu belirtilmektedir (Das ve diğ., 2016; Çiftçi Demirci ve diğ., 2015; Hawke, Wilkins ve Henderson, 2020; Ivanov ve diğ., 2021; Pengpid ve Peltzer, 2019; Poudel ve Gautam, 2017; Pumariega ve diğ., 2014) Bu sebeple ergenlerle ve özellikle de ergenlik başına denk gelen ortaokul döneminde yapılacak çalışmaların madde kullanımının önlenmesinde farkındalık yaratabileceği düşünülmekte olup bu dönem çocuklarıyla farkındalık çalışmalarının sıklıkla yapılması önemli görülmektedir. İncelenen tezlerde nicel yöntemlerin fazla olması sebebiyle örneklem sayısının da fazla olmasına sebep olmuştur. Çalışmalar genel olarak 101-1000 kişi (%46,3) ile yapıldığı ve nicel yöntemlerde sıklıkla kullanılan basit seçkisiz, uygun, kartopu ve tabakalı örnekleme modellerinin daha çok kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak tezlerin büyük bir bölümünde (%50,6) örnekleme modelinin belirtilmediği ve araştırmaların yöntem başlıklarının özellikle de evren ve örneklem başlıklarının detaylı açıklanmadığı da görülmüştür. Yine nicel araştırmaların fazla olması sebebiyle veri toplama yöntemi olarak ölçeklerin (%71,3) daha fazla kullanıldığı ve bu durumun veri analizi yöntemlerini etkilediği tespit edilmiştir. Son olarak çalışma gruplarının yani örneklemin bulunduğu bölgelere bakıldığında, çalışmaların sıklıkla Marmara Bölgesi'nde (%40,0) yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışmaların il bazına bakıldığında özellikle İstanbul, Ankara, İzmir ve Gaziantep'te çalışmaların yoğun yapıldığı görülmüştür. Çünkü bu illerde AMATEM ve ÇEMATEM'lerin olması veri toplama açısından imkân sağlamıştır. Türkiye'de bu kurumlar başta olmak üzere madde bağımlılığı ile mücadelede tedavi edici ve önleyici çalışmaların yapıldığı yerlerin sayılarının artırılması önerilmektedir.

Sonuç olarak bu araştırmada, madde kullanım bozukluğuna/bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yayınlanan tezler kapsamlı ve bütüncül bir şekilde ele alınarak bu konuda çalışan araştırmacılara literatür taramasında kolaylık sağlayacağı da hedeflenmiştir. Boyacı (2019) farklı bir bağımlılık türü olan internet bağımlılığını konu ettiği çalışmada da benzer bir yaklaşımla alana katkıda bulunmuştur. Ayrıca Deniz Bağlar ve Yılmaz (2011) sinema filmlerinde bağımlılık yaratan maddelerin kullanıldığı sahneleri

inceledikleri ve Gökmen, Aktaş ve Eke'nin (2019) yeme bağımlılığıyla ilgili araştırmaları bağımlılık ile ilgili içerik çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Bağımlılığın her türlüşünün önlenmesinde ve tedavi edilmesinde bu tarz çalışmaların önemli yerlerinin olduğu düşünölmektedir. Madde kullanım bozukluğuyla ilgili yapılan bütün çalışmaların dahil edilmemesi ve sadece belirli bir süreyle sınırlı tutulması (2018-2022) bu araştırmanın bir sınırlılığını oluşturmakla birlikte özellikle Türkiye'de son beş yılda madde kullanım bozukluğu/bağımlılığı konusunda yapılmış olan araştırmaların incelenmesi açısından önemlidir. Bir diğer önemli görölen durum, son yıllarda özellikle de gençler arasında madde kullanımının artması ve bu durumun toplumun tüm kesimlerini olumsuz etkilediği düşünöldüğünde araştırmanın bundan sonra yapılacak çalışmalara da ışık tutacağı düşünölmektedir.

Kaynakça

- Adams, Z. W., Hahn, A. M., McCart, M. R., Chapman, J. E., Sheidow, A. J., Walker, J., de Arellano, M., & Danielson, C. K. (2021). Predictors of substance use in a clinical sample of youth seeking treatment for Trauma-related mental health problems. *Addictive Behaviors, 114*, 106742. doi:10.1016/j.addbeh.2020.106742.
- Akbaş, G.E., & Mutlu, E. (2016). Madde bağımlılığı tedavisi gören kişilerin bağımlılık ve tedavi deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 27*(1), 101-122.
- Alkan, Ö., & Güney, E. (2021). Investigation of factors that affect the frequency of alcohol use of employees in Turkey. *Journal of Substance Use, 26*(5), 468-467.
- Altunkörek, Ş. Z., & Özer, E. N. (2020). Determination of high school students' views and knowledge on substance addiction. *Journal of Addiction, 21*(3), 236-246
- Asi Karakaş, S., & Ersöğütçü, F. (2021): Examination of the relationship between family functionality and styles of coping with stress in individuals with substance use disorder. *Journal of Substance Use, DOI: 10.1080/14659891.2021.2010137*
- Aslan, A., Ancak, O. T., & Karadaşlı, B. (2019). Relationship between perceived social support and depression in convicts using substance. *Journal of Dependence, 20*(1), 1-11.
- Aslan, R., Aydoğdu, M., & Annette Akgür, S. (2022): Toxicological evaluation of alcohol and substance abuse in children and adolescents. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse, DOI: 10.1080/15332640.2022.2089424*.
- Atadokht, A., Hajloo, N., Karimi, M., & Narimani, M. (2015). The role of family expressed emotion and perceived social support in predicting addiction relapse. *International Journal of High Risk Behaviors & Addiction, 4*(1), e21250. doi:10.5812/ijhrba.21250.
- Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi (EMCDDA) (2020). *Avrupa uyuşturucu raporu 2020: temel sorunlar özeti*. Avrupa Birliği Resmi Yayın Ofisi. doi:10.2810/93009.
- Babor, T. F., Morisano, D., Noel, J., Robaina, K., Ward, J. H., & Mitchell, A. L. (2017). *Bağımlılık Biliminde Altyapı ve Kariyer Fırsatları: Disiplinler Arası Bir Alanın Ortaya Çıkışı*. In T. F. Babor, K. Stenius, R. Pates, M. Miovisky, J. O'Reilly, & P. Ve Candon (Eds.), *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz* (pp. S. 9-34). Ubiquity Press.
- Başar, Ö. D. & Yılmaz, M. (2011). Sinema filmlerinde bağımlılık yaratan maddelerin kullanımına ilişkin sahnelerin içerik analizi ile incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 10*(19), 23-36.
- Bayrak, B. (2018). *The effect of group counseling given to individuals with opiate use disorder and their relatives on remission periods and perceptions of social support, and self-efficacy and hopelessness levels of individuals and their relatives* [Doctoral dissertation]. Hacettepe University. Psychiatric Nursing Program.
- Boyacı, M. (2019). Türkiye'de internet bağımlılığı araştırmaları: Bir içerik analizi çalışması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 6*, 777-795.
- Bulut, S., & Bozkurt, İ. (2019). The effect of treatment motivation levels on patients sent to a conditional substance abuse treatment program. *Universitas Psychologica, 18*(1), 1-16.
- Carliner, H., Keyes, K. M., McLaughlin, K. A., Meyers, J. L., Dunn, E. C., & Martins, S. S. (2016). Childhood trauma and illicit drug use in adolescence: A population-based national comorbidity survey replication-adolescent supplement study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 55*(8), 701-708.
- Chen, C.-Y., Storr, C. L., & Anthony, J. C. (2009). Early-onset drug use and risk for drug dependence problems. *Addictive Behaviors, 34*(3), 319-322.
- Chen, F., Yang, H., Bulut, O., Cui, Y., & Xin, T. (2019). Examining the relation of personality factors to substance use disorder by explanatory item response modeling of DSM-5 symptoms. *PLoS One, 14*(6).

- Creswell, J. W. (2012). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- Czeisler, M. É., Lane, R. I., Petrosky, E., Wiley, J. F., Christensen, A., Njai, R., Weaver, M. D., Robbins, R., Facer-Childs, E. R., Barger, L. K., Czeisler, C. A., Howard, M. E., & Rajaratnam, S. M. W. (2020). Mental health, substance use, and suicidal ideation during the COVID-19 pandemic—United States. *MMWR. Morbidity and Mortality Weekly Report*, 69(32), 1049–1057.
- Çetin Şeker, B., Dinç, M., Işık, S., & Ögel, K. (2019). Incidence and characteristics of psychological trauma in alcohol and substance abuse disorder. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(2), 315–336.
- Çıfci H. K., Kozanhan B., & Solak İ. (2020). Madde bağımlılığı ile ilgili türkçe internet sitelerinin okunabilirliğinin değerlendirilmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 21(1): 56-63.
- Çiftçi Demirci, A., Erdoğan, A., Yalçın, Ö., Yıldızhan, E., Koyuncu, Z., Eseroğlu, T., Önder, A., & Evren, C. (2015). Sociodemographic characteristics and drug abuse patterns of adolescents admitted for substance use disorder treatment in Istanbul. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 41(3), 212–219.
- Çiftçi, A., Ovalı, İ.E., Evren, C., Eyuboglu, M., & Eyuboglu, D. (2021). Differences in the perception of social support and traumatic experiences in adolescents with substance use disorder and attention deficit and hyperactivity disorder. *Journal of Clinical Psychiatry*, 24(3), 394–404.
- Das, J. K., Salam, R. A., Arshad, A., Finkelstein, Y., & Bhutta, Z. A. (2016). Interventions for adolescent substance abuse: An overview of systematic reviews. *The Journal of Adolescent Health*, 59(4S), S61–S75.
- Demirbaş, H., İlhan, I. O., Yıldırım, F., & Doğan, Y. B. (2016). Düzenli alkol kullanımı olan üniversite öğrencileri arasında madde kullanımı ile ilişkili psikolojik faktörler. *Eğitim Ve Bilim*, 41(183).
- Dilbaz, N. (2013). *Drug use risk and protection from substance addiction* (1st ed.). T.R. Ministry of Family and Social Policies, General Directorate of Family and Community Services.
- Drisko, J. W., & Maschi, T. (2015). *Content analysis: Pocket guides to social work research method*. Oxford University Press.
- Ekinci, S., Kural, H. U., & Yalçınay, M. (2016). Madde bağımlılığı olan hastalarda öfke düzeyi; bağımlılık profili, depresyon ve anksiyete düzeyi ile ilişkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 17(1), 12–17.
- Ercan, F.Z., Afyonoğlu, M.F., Özdemir, H. (2017). *Madde bağımlılığı rehabilitasyon modelleri*. ED Erdağı B, Current Debates in Philosophy & Psychology, London: IJOPEC Publication.
- Filiz, N., & Polat, S. (2022): The correlation between the addiction profile and general self-efficacy of patients receiving treatment for substance use disorder. *Journal of Substance Use*, DOI: 10.1080/14659891.2022.2047808.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2011). *How to design and evaluate research in education*. New York, NY: McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/Languages.
- Gıynaş, F.F., Kızılkurt, Ö.K., Taştekin, N. & Kırşavoğlu, B. (2019). Alkol-madde kullanım bozukluğu olan hastalarda tedaviye yarım bırakmanın yordayıcıları olarak mizaç ve karakter profilleri ve dürtüsellik. *Çukurova Medical Journal*. 44(1). 59-65.
- Gonzálvez, M. T., Espada, J. P., Guillon-Riquelme, A., Secades, R., & Orgilés, M. (2016). Association between personality traits and substance use in Spanish adolescents [Asociación entre rasgos de personalidad y consumo de sustancias en adolescentes españoles]. *Adicciones*, 28(2), 108–115.
- Gökmen, E. , Aktaş, N. & Eke, N. H. (2019). Yeme bağımlılığı araştırmaları: 2000-2019 dönemi makalelerinin içerik analizi. *Proceedings Book of 5th International Eurasian Congress on Natural Nutrition, Healthy Life & Sport*, 02-06 October 2019, Ankara-Turkey.
- Guarino, H., Mateu-Gelabert, P., Quinn, K., Sirikantraporn, S., Ruggles, K. V., Syckes, C., Goodbody, E., Jessell, L., & Friedman, S. R. (2021). Adverse childhood experiences predict early initiation of opioid use behaviors. *Frontiers in Sociology*, 6.
- Güngör, B., Gulseren, S., Dalmis, A., & Zorlu, N. (2013). The relation of alcohol addiction onset and family history with impulsivity and compulsivity. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 14(3), 267–374.

- Hawke, L. D., Wilkins, L., & Henderson, J. (2020). Early cannabis initiation: Substance use and mental health profiles of service-seeking youth. *Journal of Adolescence*, *83*(1), 112–121.
- Heilig, M., MacKillop, J., Martinez, D., Rehm, J., Leggio, L., & Vanderschuren, L. J. M. J. (2021). Addiction as a brain disease revised: Why it still matters, and the need for consilience. *Neuropsychopharmacology*, *46*(10), 1715–1723.
- Ivanov, I., Parvaz, M. A., Velthorst, E., Shaik, R. B., Sandin, S., Gan, G., Spechler, P., Albaugh, M. D., Chaarani, B., Mackey, S., Banaschewski, T., Bokde, A., Bromberg, U., Büchel, C., Quinlan, E. B., Desrivières, S., Flor, H., Grigis, A., Gowland, P., ... Heinz, A. (2021). Substance use initiation, particularly alcohol, in drug-naïve adolescents: Possible predictors and consequences from a Large Cohort Naturalistic Study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *60*, 623–636.
- Jia, S. W., & Liu, Z. M. (2013). *Psychoactive substance dependence*. Beijing, China: People's Medical Publishing House.
- Karakaş, S. A., & Ersöğütçü, F. (2016). Substance addiction and nursing. *Journal of Health Sciences and Professions*, *3*(2), 133–139.
- Kaya, Z., Yüncü, Z., & Karaca, R. (2014). The investigation of personality, psychological characteristics and self esteem of the adolescents who have substance use disorders. *Current Psychiatry and Psychoneuropharmacology*, *4*, 5–13.
- Kaya, F., & Sukut, Ö. (2015). Investigation of anger expression forms in addicts using different types of substances in terms of some variables: Pilot study results. *Turkey Clinics Psychiatry Nursing-Special Topics*, *1*(3), 12–18.
- Kim, Y., Kim, K., Chartier, K. G., Wike, T. L., & McDonald, S. E. (2021). Adverse childhood experience patterns, major depressive disorder, and substance use disorder in older adults. *Aging & Mental Health*, *25*(3), 484–491.
- Kizilkurt, O. K., & Gıynaş, F. F. (2020). Factors affecting treatment motivation among Turkish patients receiving inpatient treatment due to alcohol/substance use disorder. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*, *19*(4), 594–516.
- Koç, A., & Tok, H. (2020). Does the relationship between internalized stigmatization, perceived social support and dependence dimensions change by preference substance? *Anatolian Journal of Psychiatry*, *21*(0), 1–616.
- Köksal, B., Karaca, S., & Çıtak, S. (2020). Investigation of impulsivity and aggression in substance addiction. *Journal of Clinical Psychiatry*, *23*(1), 23–33
- Krentzman, A.R. (2012). Review of the application of positive psychology to substance use, addiction, and recovery research. *Psychol Addict Behav*, *27*(1): 151-165.
- LeBlanc, K. H., Maidment, N. T., & Ostlund, S. B. (2014). Impact of repeated intravenous cocaine administration on incentive motivation depends on mode of drug delivery. *Addiction Biology*, *19*(6), 965–971.
- Lee-Winn, A. E., Mendelson, T., & Johnson, R. M. (2018). Associations of personality traits with marijuana use in a nationally representative sample of adolescents in the United States. *Addictive Behaviors Reports*, *8*, 51–55.
- Lopez-Quintero, C., Perez de los Cobos, J., Hasin, D. S., Okuda, M., Wang, S., Grant, B. F., & Blanco, C. (2011). Probability and predictors of transition from first use to dependence on nicotine, alcohol, cannabis, and cocaine: results of the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions (NESARC). *Drug and Alcohol Dependence*, *115*(1-2), 120–130.
- Mandavia, A., Robinson, G. G., Bradley, B., Ressler, K. J., & Powers, A. (2016). Exposure to childhood abuse and later substance use: Indirect effects of emotion dysregulation and exposure to trauma. *Journal of Traumatic Stress*, *29*(5), 422–429.
- Mathijssen, J. J., Rozema, A. D., Hiemstra, M., Jansen, M. W. J., & van Oers, J. A. M. (2021). Stability of and change in substance use risk personality: Gender differences and smoking cigarettes among early adolescents. *Addictive Behaviors Reports*.

- Moustafa, A. A., Parkes, D., Fitzgerald, L., Underhill, D., Garami, J., Levy-Gigi, E., Stramecki, F., Valikhani, A., Frydecka, D., & Misiak, B. (2021). The relationship between childhood trauma, early-life stress, and alcohol and drug use, abuse, and addiction: An integrative review. *Current Psychology, 40*(2), 579–584.
- Neuendorf, K. A. (2016). *The content analysis guidebook*. Newbury Park, CA: Sage.
- Olçay, G.U. (2016). *Alkol ve madde bağımlılığı tedavisi gören bireylerde algılanan sosyal destek ve umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı.
- Ögel, K. (2010). *Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: tanı, tedavi ve önleme*. İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Ögel, K., Karadağ, F., Evren, C., & Gürol, D. T. (2012). *Bağımlılık profil indeksi (bapi) uygulama rehberi*. Yeniden Yayınları.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* [Qualitative research and evaluation methods] (M. Bütün & S. B. Demir, Çev. ve Ed.). Ankara, Turkey: Pegem Akademi.
- Pengpid, S., & Peltzer, K. (2019). Early substance use initiation and psychological distress among adolescents in five ASEAN countries: A cross-sectional study. *Psychology Research and Behavior Management, 12*, 1003–1008.
- Poudel, A., & Gautam, S. (2017). Age of onset of substance use and psychosocial problems among individuals with substance use disorders. *BMC Psychiatry, 17*(1).
- Pumariega, A. J., Burakgazi, H., Unlu, A., Prajapati, P., & Dalkilic, A. (2014). Substance abuse: Risk factors for Turkish youth. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni-Bulletin of Clinical Psychopharmacology, 24*(1), 5–14.
- Rapier, R., McKernan, S., & Stauffer, C. S. (2019). An inverse relationship between perceived social support and substance use frequency in socially stigmatized populations. *Addictive Behaviors Reports, 10*, 100188. doi:10.1016/j.abrep.2019.100188.
- Rioux, C., Castellanos-Ryan, N., Parent, S., Vitaro, F., Tremblay, R. E., & Séguin, J. R. (2018). Age of cannabis use onset and adult drug abuse symptoms: A prospective study of common risk factors and indirect effects. *Canadian Journal of Psychiatry/Revue Canadienne de Psychiatrie, 63*(7), 457–464.
- Saladino, V., Mosca, O., Petrucci, F., Hoelzlhammer, L., Lauriola, M., Verrastro, V., & Cabras, C. (2021). The vicious cycle: Problematic family relations, substance abuse, and crime in adolescence: A narrative review. *Frontiers in Psychology, 12*, 2906.
- Silverman, D. (2015). *Interpreting qualitative data*. London UK: Sage.
- Singstad, M. T., Wallander, J. L., Lydersen, S., Wichstrøm, L., & Sønnichsen, K. (2020). Perceived social support among adolescents in residential youth care. *Child & Family Social Work, 25*(2), 384–393.
- Sobia Masood & Najam Us Sahar (2014) An exploratory research on the role of family in youth's drug addiction. *Health Psychology and Behavioral Medicine: an Open Access Journal, 2*(1), 820-832.
- Solowij, N., Stephens, R. S., Roffman, R. A., Babor, T., Kadden, R., & Miller, M. (2002). Cognitive functioning of long-term heavy cannabis users seeking treatment. *JAMA, 287*(9), 1123–1131.
- Soy, İ.T. & Kocataş, S. (2020). Madde bağımlılığı tanısı almış bireylerde benlik saygısı ve sosyal dışlanma algıları arasındaki ilişki. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 36*(2), 73-86.
- Sutin, A. R., Evans, M. K., & Zonderman, A. B. (2013). Personality traits and illicit substances: The moderating role of poverty. *Drug and Alcohol Dependence, 131*(3), 247–251.
- Tavşancıl, E. & Aslan, E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon Yayınevi, İstanbul.
- Toker Ugurlu, T., Balcı Şengül, C., & Şengül, C. (2012). Bağımlılık psikofarmakolojisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4*(1), 37–50.
- Torun, H. O., & Coskunol, H. (2021). Lessons learned from a pandemic: Covid-19 and substance use. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 7*(4), 277–281.

- Turhan E., Inandı, T., Özer, C., Akoğlu, S. (2009). Substance use, violence and some psychological features in university students. *Turkey Journal of Public Health*, 9(1), 33–44.
- Turiano, N. A., Whiteman, S. D., Hampson, S. E., Roberts, B. W., & Mroczek, D. K. (2012). Personality and substance use in midlife: Conscientiousness as a moderator and the effects of trait change. *Journal of Research in Personality*, 46(3), 295–305.
- Uzun, S., & Kelleci, M. (2018). Substance abuse in high school students: Their self-efficacy to avoid substance abuse and related factors. *Dusunen Adam: The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 31(4), 356–363.
- Ünüböl, H., & Hızlı Sayar, G. (2022). Substance use and its risk factors in Turkey: A nationally representative sample study. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*, 21(2), 476–483.
- Wagner, F. A., & Anthony, J. C. (2002). From first drug use to drug dependence; developmental periods of risk for dependence upon marijuana, cocaine, and alcohol. *Neuropsychopharmacology, Official Publication of the American College of Neuropsychopharmacology*, 26(4), 479–488.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, H. (2010) *Investigation of adolescents' self-esteem in terms of life satisfaction and some personality traits* [Master's thesis]. Selçuk University Institute of Educational Sciences, Department of Educational Sciences, Konya.
- Yılmaz, G., & Kayli, D. Ş. (2020). The attitudes and behaviors of the society towards individuals using addictive substances: The case of manisa province. *Celal Bayar University Journal of Social Sciences*, 18(1), 326–338.
- Yüksel, B. C., & Mortan Sevi, O. (2022): Substance use-related factors and psychosocial characteristics among Turkish adults with early- and late-onset substance use disorder, *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*, DOI: 10.1080/15332640.2022.2075514
- Zengin, S., & Altay, B. (2014). An investigation of self-esteem of students studying in the department of classroom teaching according to substance use status. *Gümüşhane University Journal of Health Sciences*, 3(3), 892–907.

Dijital Ebeveynlik Tutumları ile Ergenlerde İnternet Bağımlılığı ve Duyguları Yönetme Becerileri Arasındaki İlişki

Araştırma Makalesi / Research Article

 Elif AKAY, T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

 Gökhan KAYILI, Selçuk Üniversitesi

Öz

Bu çalışmada, ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumları ile ergenlerde internet bağımlılığı ve duyguları yönetme becerileri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Kayseri ilinde lise öğrenimine devam etmekte olan 17-18 yaş grubu ergen ve ebeveynleriyle çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada örneklem seçimi yapılırken çok aşamalı örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmaya 231 lise öğrencisi ve 231 ebeveyn olmak üzere toplamda 462 kişi katılmıştır. Araştırmada örneklem büyüklüğünün seçilmesinde Krejcie ve Morgan (1970)'ın belirlemiş oldukları örneklem büyüklüğü tablosundan yararlanılmıştır. Araştırma verileri Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği, İnternet Bağımlılığı Ölçeği-Kısa Formu ve Duyguları Yönetme Becerileri ölçekleri kullanılarak toplanmıştır. Araştırma verilerine uygulanan normalizasyon testi sonuçlarına göre bağımsız örneklem t-testi, Mann Whitney U testi, Kruscal Wallis H testi, Pearson Korelasyon Analizi ve basit doğrusal regresyon analizi işlemleri uygulanarak bulgulara ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda, ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumları ile internet bağımlılığı düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Duyguları yönetme becerileri ve internet bağımlılığı düzeyi arasındaki ilişkiye bakıldığında ise değişkenler arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca dijital ebeveyn tutumlarının ve ergenlerin duyguları yönetme becerilerinin internet bağımlılığı düzeyini yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Ergenler,
internet bağımlılığı,
dijital ebeveynlik,
duyguları yönetme becerileri.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 16.05.2023

Kabul Tarihi: 14.06.2023

E-Yayın Tarihi:08.07.2023

Relationship Between Digital Parenting Attitudes and Internet Addiction And Emotional Management Skills in Adolescents

Abstract

In this study, it was aimed to determine the relationship between parents digital parenting attitudes and internet addiction and emotional management skills in adolescents. For this purpose, permission was obtained from the Kayseri Provincial Directorate of National Education to conduct a survey, and a study was conducted with adolescents aged 17-18 who are continuing their high school education in Kayseri and their parents. In the study, the multi-stage sampling method was used while selecting the sample. A total of 462 people, including 231 high school students and 231 parents, participated in the study. The sample size table of Krejcie and Morgan (1970) was used in the selection of the sample size in the study. Research data were used in the Digital Parenting Attitude Scale, Internet Addiction Scale-Short Form and Emotion Management Skills scales. According to the results of the normalization test applied to the research data, the findings were obtained by applying the independent samples t-test, Mann Whitney U test, Kruscal Wallis H test, Pearson Correlation Analysis and simple linear regression. As a result of the research, it was seen that there is a positive and significant relationship between parents digital parenting attitudes and internet addiction. When the relationship between emotion management skills and internet addiction was examined, it was seen that there was a moderately significant negative relationship between the variables. In addition, it was concluded that digital parental attitudes and adolescents ability emotional management predict internet addiction.

Keywords

Adolescents,
internet addiction,
digital parenting
emotional management.

Article Info

Received: 05.16.2023

Accepted: 06.14.2023

Online Published:07.08.2023

Atıf (How to cite)

Akay, E., Kayılı, G. (2023). Dijital Ebeveynlik Tutumları ile Ergenlerde İnternet Bağımlılığı ve Duyguları Yönetme Becerileri Arasındaki İlişki, Çocuk ve Gelişim Dergisi, 6 (11), 48-66.

Sorumlu Yazar: Elif Akay, elifakayy@gmail.com

Giriş

İnternet kavramı 1957 yılında hayatımıza girmiş, zaman içerisinde sağladığı dönüşüm ve gelişim nedeniyle gelen son noktada yaşamımızın zorunlu bir olgusu haline gelmiştir. İnternet kavramı, uluslararası ağ anlamına gelen “International Network” sözcüklerinden oluşmakta ve ağların ağı olarak ifade edilmektedir. İnternetin tüm dünyaya yayılması ise uydular, telefon hatları ve kablosuz yayın yapan araçlar aracılığıyla gerçekleşmektedir (Günüç, 2009). Teknolojik araçlar ve çevrimiçi medya platformlarının sayılarının her geçen gün bu denli artmasıyla internet bireylerin günlük yaşamlarının bir parçası haline gelmiştir (Clarkson ve Zierl, 2018).

İnternet, yaşamımıza getirdiği kolaylıklar ve yapılması gereken işlerin daha hızlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlaması gibi pek çok özelliğiyle olumlu bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Ancak internet kullanımının, zaman içerisinde bilinçsiz ve kontrolsüz bir hale gelmesi, bireylerin internet ve teknolojiyi yaşamlarının merkezine yerleştirmesiyle beraber internet kullanımı problemleri bir hale gelmeye başlamıştır. İnternetin problemleri bir şekilde kullanılması ve zaman içerisinde bu problemleri kullanımın yaygınlaşması yeni bir bağımlılık türünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunda tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını ve beraberinde gelen sosyal izolasyon kısıtlamalarının da etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü bu durum da bireylerin internet kullanımında önemli değişikliklere sebep olmuştur. Ebeveynler internet aracılığıyla işlerini ev ortamından sürdürürken, çocuklar ve gençler ise eğitim, sosyalleşme ve iyi vakit geçirme amacıyla daha fazla internete bağımlı hale gelmişlerdir (Kumar, Ramphul, Mejjias, Lohana, Verma, Ramphul ve Sonaye, 2021). Young (1998) internete bağımlı hale gelen çevrimiçi kullanıcıların, madde bağımlılarının uyuşturucuya veya alkole bağımlı hale gelmesine benzer şekilde, internet’e bağımlı hale geldiğini ve bunun da akademik, sosyal ve mesleki bozukluklara yol açtığını belirtmektedir.

İnternet bağımlılığının nedenlerine baktığımız zaman, Karahisar (2014) çocukların interneti kontrolsüz ve denetimsiz bir şekilde kullanmalarının nedenini ailelerin çocuklarının internete bağımlı olma ihtimalini düşünmemeleri nedeniyle çocuklarına internet kullanımı konusunda herhangi bir denetim veya sınırlama getirmemelerine bağlamaktadır. Manap ve Durmuş (2021), ailelerin dijital ihmal düzeylerinin yüksek olması ve ebeveynlerin internet kullanımı konusunda olumsuz model olmalarının çocuklarda internet bağımlılığı düzeyinin yükselmesinde önemli etkiye sahip olduğunu belirtilmektedir. Ebeveynlerin, çocuklarını internet ortamında karşılaşılabilecekleri risklerden koruma düzeylerinin yükselmesiyle beraber çocuklardaki internet bağımlılığı riskinin düştüğü söylenebilir. Çocukların edindikleri pek çok davranışta ebeveynlerini model aldıkları bilinmektedir. Bu noktada ise internet ve teknoloji ile beraber hayatımıza giren ve ebeveynlik kavramı yeni bir boyut kazandıran, dijital ebeveynlik kavramı önem kazanmaktadır (Parmar, 2017; Rode, 2009;). Dijital ebeveynlik kavramına baktığımız zaman Yurdakul vd., (2013) tarafından dijital araçlara temel düzeyde hakim olan, dijital çağın gereksinimlerine göre hareket eden, imkanların farkında olan ancak çocuklarını bu ortamın risklerinden koruyabilen, insan haklarına gerçek dünyada saygı duymasıyla beraber aynı özenin sanal dünyada da gösterilmesi gerektiği bilincini çocuğuna aşlayan, hızlı bir şekilde gelişim ve değişim göstermekte olan teknolojik yeniliklere açık birey olarak tanımlanmıştır. Yapılan araştırmalar (Sukk ve Siibak, 2021) ebeveynlerin güvenli teknoloji kullanımı ile ilgili

pek çok endişeler taşımakta olduklarını ve teknolojik araçlarla çocuklarının ilişkilerini destekleme ve olası risklerden onları koruma konusunda çaba harcadıklarını göstermektedir. Görüldüğü gibi ebeveyn rolü ve sorumluluğu, çocuklarda ve ergenlerde internet bağımlılığından korumak noktasında kritik bir öneme sahiptir ancak unutulmamalıdır ki bağımlılığın önlenmesi için tek kriter değildir. Yine internet bağımlılığının nedenlerine bakıldığında Biçer (2014), çevresiyle sosyal ilişkiler kurmakta zorluk yaşayan, içinde bulunduğu gruptan kendini soyutlayan öğrencilerin, gerçek dünyada ortaya koyamadıkları varlıklarını sanal dünyada ortaya koymak isteyeceklerini; bu durumun ise patolojik internet kullanımına neden olabileceğini belirtmiştir. Problemlerli internet kullanımının, zihinsel sürecin bireyin davranışına yansımalarıyla geliştiği, bireylerin sosyal yaşamda başarısız olduğu alanları telafi etmek ve sosyalleşmeyi gerçekleştirebilmek amacıyla ortaya çıkan bir davranış örüntüsü olabileceği düşünülmektedir. İnternet, kendi başına kontrolsüz kullanımıyla bağımlılık yapan bir olgu olabilmekte bununla beraber sunduğu içerikler nedeniyle bireylerde daha önce var olan bağımlılık öğeleri için uygun bir ortam oluşturabilmektedir. Bu durumda ise bağımlılığın nedeni internet değil içinde sunduğu içeriklerdir (pornografi, oyunlar, kumar, borsa, online alışveriş vb.) (Gönül, 2002). 2000'li yıllarda internet artık bireylerin sosyalleşmeye, kendini ifade etmeye, duygusal ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştıkları bir mecra haline gelmiştir. Bu görüş doğrultusunda Öztapak (2018)'in interneti problemlerli bir biçimde kullanan ergenlerin, internet kullanımına ilişkin duygu ve görüşlerini incelediği çalışmasında ergenlerin internet ortamında yoğun bir şekilde vakit geçirmelerinin sebebi olarak; boş zamanı değerlendirme, bireylerin interneti kullanma davranışları üzerinde kontrol mekanizmalarını kaybetmeleri, internette sosyalleşmeye imkanı bulmaları nedeniyle kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın devamında ergenlerin sosyal medya aracılığıyla kurulan iletişimi, yüz yüze kurulan iletişime tercih ettikleri, bu duruma ise teknolojik imkanların sunduğu kolaylıkların neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin büyük kısmının ise internet dışındaki ortamlarda olumlu duyguları yaşamının zor olduğunu ancak internet ortamında olumlu duygular yaşadıklarını ve yaşadıkları bu olumlu duyguları tekrar yaşamak için internete girdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yine çalışmada elde edilen bulgulardan birisi ise bireylerin duygularını ifade etmede güçlük yaşamaları olarak tanımlanan aleksitimi kavramı ile internetin problemlerli bir şekilde kullanılmasının ilişkili olmasıdır.

Chisholm (2006) yapmış olduğu araştırmasında, 8-18 yaş aralığındaki çocuk ve ergenlerin günde ortalama 8 saatini teknolojik araçları kullanarak geçirdiklerini belirtmektedir. İnterneti 6-12 saat arasında kullananların oranı ise %16,4'dür. Bu oranlar dikkate alındığında internet bağımlılığı, teknolojik gelişmelerde yaşanan hızlı değişiklikler nedeni ile son dönemlerde üzerinde sıkça durulan kavramlardan biri olmuştur. Yapılan çalışmalar da gösteriyor ki internet bağımlılığı üzerinde durulması gereken son derece elzem bir değişkendir. İnternet kullanımını dünyada olduğu gibi ülkemizde de her geçen gün artış göstermektedir. Bu artış beraberinde hayatımıza yeni kolaylıklar ve faydalar getirirse de yeni zararlar, sorunlar ve riskleri de beraberinde getirmiştir. Bireyin internet ve teknolojiyi yaşamının merkezine konumlandırması, kontrolsüz ve bilinçsiz bir şekilde kullanılmasıyla yeni bir bağımlılık türü olan internet bağımlılığı kavramı ortaya çıkmıştır. İnternet bağımlılığı kavramı ise özellikle çocuklar ve gençler için büyük bir risk haline gelmiştir. Bu durum ise ebeveynlere yeni bir sorunluluk yükleyen Dijital Ebeveynlik kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Elbette çocuklar ve ergenlerin bağımlılıktan korunması için

tek sorumluluk ebeveynlere ait değildir. Bireyin duygularını, isteklerini yönetebilmesi internet kullanımı konusunda daha bilinçli ve kontrollü olması da internet bağımlılığından korunmak için önemli bir noktadır. Bu bağlamda yapılan araştırma internet bağımlılığın nedenlerinin daha iyi anlaşılması ve bu sorunun çözümüne yönelik öneriler sunması açısından önem arz etmektedir. Alan yazın incelendiğinde, dijital ebeveynlik tutumları, ergenlerdeki internet bağımlılığı ve duyguları yönetme becerilerinin birlikte incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ile alan yazında ki mevcut olan eksikliğin giderileceği düşünülmektedir. Bu araştırmada, ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumları ile ergenlerde internet bağımlılığı düzeyi ve duyguları yönetme becerileri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada belirlenen amaçlara ulaşmak için şu sorulara cevap aranmıştır;

1. Ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumları ile ergenlerin duyguları yönetme becerisi ve internet bağımlılığı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
2. Ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumları, ergenlerin internet bağımlılığı düzeylerini yordamakta mıdır?
3. Ergenlerin duyguları yönetme becerisi, internet bağımlılığı düzeylerini yordamakta mıdır?
4. Ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumları cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
5. Ergenlerin internet bağımlılığı düzeyi ile duyguları yönetme becerileri cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
6. Ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumları, ergenlerin internet bağımlılığı düzeyi ve duyguları yönetme becerileri evde internet erişimine sahip olma değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
7. Ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumları ile yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
8. Ergenlerin internet bağımlılığı düzeyi anne eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
9. Ergenlerin internet bağımlılığı düzeyi baba eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumları, ergenlerde internet bağımlılığı düzeyi ve ergenlerin duygularını yönetme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama modeli, genel tarama modelinin bir türü olmakla beraber iki veya daha fazla değişken arasında bir değişimin var olup olmadığını, var ise derecesini belirlemeyi amaçlamaktadır (Karasar, 2016).

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Kayseri ili Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı liselerde öğrenime devam eden ergenler ve ebeveynleridir. Araştırmada örneklem seçimi yapılırken çok aşamalı örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Çok aşamalı örnekleme yöntemi, örneklem belirleme sürecinin iki ya da daha fazla aşamada tamamlandığı örnekleme yöntemi olarak tanımlanmaktadır.

Birinci aşamada örneklem seçiminin grup temelinde yapıldığı küme örnekleme yönteminden yararlanılarak Kayseri ilinde yer alan liseler seçilmiştir. İkinci aşamada ise amaçlı örnekleme kullanılarak okullardaki 17-18 yaş grubu öğrenciler ve aileleri seçilmiştir. Gönüllü olanlar ise araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın örneklemini, 17-18 yaş grubu 231 ergen ve ergenlerin ebeveynleri olmak üzere toplamda 462 kişi oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem büyüklüğünün seçilmesinde Krejcie ve Morgan (1970)'in belirlemiş oldukları örneklem büyüklüğü tablosundan yararlanılmıştır. Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan veriler doğrultusunda evren sayısının 7821 olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmaya dahil edilecek katılımcı sayısının 231 ergen ve bu ergenlerin ebeveynleri olmasının yeterli olduğu kabul edilmiştir. İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün izni doğrultusunda Kayseri il merkezinde yer alan resmi 4 lise kurumu belirlenmiştir ve bu liselerden katılımcılar araştırmaya dahil olma kriterlerine göre araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmaya dahil edilme kriterleri olarak; katılımcıların gönüllü olarak araştırmaya dahil olmayı istemeleri, katılımcı ergenlerin 17-18 yaş arasında olmaları, katılımcıların tipik gelişim göstermeleri, ikametlerinde internete erişim sağlayabilecek medya araçlarının olması olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın örneklemine dahil olan ebeveynlerin %78,4 (n:181)'i kadın, %21,6 (n:50)'sı erkek olarak belirlenmiştir. Ergenlerin cinsiyetine baktığımız zaman araştırmaya katılan kız öğrenci oranının %55,4 (n: 128), erkek öğrencilerin oranının ise %44,6 olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan ergenlerin yaş dağılımları incelendiğinde ise araştırmaya katılan 17 yaş grubu öğrencilerin oranının %55,4 (n: 128), 18 yaş grubu öğrencilerin ise %44,6 (n: 103) olduğu bulunmuştur. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin eğitim durumlarının dağılımları ise şu şekildedir:

Annelerin, %45,9 (n:106)'u ilkokul mezunu, %20,8 (n:48)'i ortaokul mezunu, %26,0 (n:60)'sı lise mezunu, %7,4 (n:17)'ü ise üniversite mezunudur. Babaların, %29,0 (n:67)'u ilkokul mezunu, %18,2 (n:42)'si ortaokul mezunu, %35,9 (n:83)'u lise mezunu, %14,7 (n:34)'si ise üniversite mezunu ve %2,2 (n: 5)'si lisansüstü eğitim mezunudur.

Veri Toplama Araçları

Çalışmaya katılan ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumlarının ne düzeyde olduğunu belirlenmesi amacıyla “Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği”, ergenlerdeki internet bağımlılığı düzeyinin belirlenmesi amacıyla “Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu” , ergenlerde duygularını yönetme becerilerinin durumunu belirlemek amacıyla “Duyguları Yönetme Beceriler Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmaya katılan ergen ve ebeveynlerinin demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan ergenlerin yaş, cinsiyet özelliklerini; ebeveynlerin ise eğitim durumu, yaş, cinsiyet özelliklerini belirlemek ve evde internet erişiminin olup olmadığını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Demografik bilgi formunda toplamda yedi madde bulunmaktadır ve araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği (DETÖ)

Ölçek İnan Kaya vd., (2018) tarafından ebeveynlerin, dijital ebeveynliğe yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla 6-18 yaş grubu çocukları olan ebeveynlere yönelik olarak geliştirilmiştir. Ölçek beşli likert tipinde bir yapıya sahiptir ve 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek değer 60 iken en düşük değer 12'dir. İnan Kaya vd., (2018) tarafından yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda, varyansın toplamda % 46.109'unu açıklayan iki faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır. Bu yapı için gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi sayesinde uyum değerlerinin modeli doğruladığı belirlenmiştir (Ki-kare $\chi^2/sd=3,305$, GFI= .92, AGFI=.89, CFI=.87, RMSEA=.08 ve RMR=.05). Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları .72 ile .78 arasında değiştiği görülmüştür. İki yarı test-güvenirlilik katsayıları .63 ile .76 arasındadır. Zaman ilerledikçe güvenirliğin değerlendirilmesi amacıyla yapılan Bağımlı Örneklem t-Testi sonuçlarına göre, her iki faktör açısından da çalışma grubunun ön ve son test puanları arasında anlamlı fark oluşmadığı anlaşılmıştır. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alpha katsayıları dijital medyanın etkili kullanımını onaylama için 0.77, dijital medya risklerinden koruma için 0.72 olarak belirlenmiştir (İnan Kaya vd., 2018). Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği (DETÖ) toplam puanlarına ait bu çalışma verileri için Cronbach Alpha katsayısı 0.75 olarak hesaplanmıştır.

Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu (YİBT-KF)

Ölçek Young (1998) tarafından geliştirilmiş olup Türkçe uyarlaması Kutlu vd., (2016) tarafından gerçekleştirilmiş ve geçerlilik-güvenirlilik çalışması yapılmıştır. Geçerlik ve güvenirlik çalışmasının örneklem grubunu 14-17 yaş aralığında 945 ergen ve 17-35 yaş aralığında 1167 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Ölçek beşli likert tipinde olmakla beraber 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 60 iken, en düşük puan 12'dir. Ölçekten alınan puan yükseldikçe internet bağımlılığı düzeyi de yükselmektedir. Ölçeğin geçerliliği açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ve ölçüt geçerliliği ile incelenmiştir. Ölçeğin güvenirliği ise Cronbach alfa kat sayısı ve test-tekrar test yöntemi ile incelenmiştir. Bulgular ve sonuçlara bakıldığında Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ($\alpha = .83$) olarak belirlenmiştir. Gerçekleştirilen geçerlilik ve güvenirlik çalışması sonucunda ölçme aracının ergenler ve üniversite öğrencileri için geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kutlu vd., 2016). Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu (YİBT-KF) puanlarına ait bu çalışma verileri için Cronbach Alpha katsayısı 0.79 olarak hesaplanmıştır.

Duyguları Yönetme Becerileri Ölçeği

Çeçen (2006) tarafından, 17-25 yaş arasındaki genç yetişkinlerin, duygularını yönetme becerilerinin düzeyini belirlemek amacıyla geliştirilen bir ölçektir. Ölçek beşli likert tipinde olmakla beraber 28

maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin tümü için iç tutarlık katsayısı .83, alt ölçekler için sırasıyla .79, .67, .65, .64 ve .62 olarak hesaplanmıştır. Test-tekrar test katsayısı ise .81 olarak bulunmuştur. Yapı geçerliğine ilişkin olarak maddelerin faktör yükleri .41 ile .78 arasında değişmektedir. Ölçek duyguları sözel olarak ifade edebilme, duygular tanıyabilme ve kabul, duyguları olduğu gibi gösterebilme, olumsuz bedensel tepkileri kontrol edebilme, başa çıkma ve öfkeyi yönetme faktörlerinden oluşmaktadır. Ölçeğin tüm faktörlerinden alınacak yüksek puan duyguları yönetme becerilerinin yüksekliğine işaret etmektedir. Araştırmada ölçeğin toplam puanı kullanılmıştır. Duyguları Yönetme Becerileri Ölçeği toplam puanlarına ait bu çalışma verileri için Cronbach Alpha katsayısı 0.77 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler, Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan izin doğrultusunda belirlenen liselerde öğrenim gören, araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen ve 17-18 yaş aralığında bulunan öğrencilere ve ebeveynlerine araştırmada bulunan veri toplama araçlarının uygulanması ile toplanmıştır. Veri toplama işlemi öncesinde araştırma kurgulanmış ve Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan 05.01.2023 tarih ve 01-14/2022 karar numarası ile etik kurul izni alınmıştır. Uygulama öncesinde katılımcıların tümüne onam formu imzalatılmıştır. Veri toplama sürecinin ardından 231 ergen ve 231 ebeveynin gönüllü bir biçimde araştırmaya katıldığı görülmüştür. Verilerin analizinde SPSS 25.0 programı kullanılmıştır. Yapılan ön analizler sonucunda normal dağılıma sahip olduğuna karar verilen veri setlerinde parametrik testler, normal dağılıma sahip olmadığı görülen veri setlerinde parametrik testlerin parametrik olmayan alternatifleri uygulanmıştır. Araştırma verilerine bağımsız örneklem t-testi, Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis H testi, Pearson Korelasyon Analizi ve basit doğrusal regresyon analizi işlemleri uygulanarak bulgulara ulaşılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın birinci sorusu kapsamında, ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumları ile ergenlerin duyguları yönetme becerisi ve internet bağımlılığı düzeyi arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olup olmadığını incelemek amacıyla pearson momentler çarpımı korelasyon analizi yapılmıştır. Bu analize ilişkin verilere Tablo 1’de yer verilmiştir;

Tablo 1. Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Tutumları İle Duyguları Yönetme Becerisi ve İnternet Bağımlılığı Düzeyi Arasındaki İlişkiye Ait Sonuçlar

		İnternet Bağımlılığı Düzeyi	Duyguları Yönetme Becerisi
Dijital Ebeveynlik Tutumları	r	,191*	-,089
	p	,004	,176
	n	231	231
Duyguları Yönetme Becerisi	r	-,500*	
	p	,000	
	n	231	

Tablo 1 incelendiğinde, ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumları, ergenlerin internet bağımlılığı düzeyi ve duyguları yönetme becerisi değişkenleri arasındaki ilişkileri ortaya koymak amacıyla pearson momentler çarpımı korelasyon analizi işlemleri yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda; dijital ebeveynlik tutumları ile ergenlerdeki internet bağımlılığı düzeyi arasında pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı ilişki görülmüştür, $r=0.191$, $p=.004$. Kısaca ifade etmek gerekirse dijital ebeveynlik tutumlarına ait puanlar yükseldikçe internet bağımlılığı düzeyi artmaktadır. Duyguları yönetme becerisi ile internet bağımlılığı düzeyi arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı korelasyon bulunmuştur, $r=0.500$, $p=.000$. Yani duyguları yönetme becerisi düştükçe internet bağımlılığı düzeyi yükselmektedir. Son olarak duyguları yönetme becerisi ile dijital ebeveynlik tutumları arasındaki ilişki incelendiğinde anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır, $r=-0.089$, $p=.176$.

Araştırmanın ikinci sorusu kapsamında, dijital ebeveynlik tutumlarının ergenlerdeki internet bağımlılığı düzeyini anlamlı oranda yordayıp yordamadığını ortaya koymak amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ortaya konan bulgulara Tablo 2 'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Dijital Ebeveynlik Tutumları ve Ergenlerin İnternet Bağımlılığı Düzeylerine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

	β	Standart Hata	Standardize Edilmiş β	t	p
Dijital Ebeveynlik Tutumları	0,310	0,105	0,191	2,947	.004*
	R=.191	R ² =.037	F(1,229)=8,688	VIF=1,000	DW=1,602

Tablo 2'de, dijital ebeveynlik tutumlarına ait puanların internet bağımlılığı düzeyine ilişkin puanları anlamlı oranda yordayıp yordamadığını ortaya koymak amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda dijital ebeveynlik tutumlarına ait puanların internet bağımlılığı düzeyine ilişkin puanları anlamlı oranda yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte dijital ebeveynlik tutumları puanları internet bağımlılığı düzeyi puanlarının ortak varyansının %3,7'sini açıklamaktadır, $r=.191$, $F(1,229)=8,688$, $p=.004$. Yordayıcı değişkene ait VIF değerleri incelendiğinde ($VIF<5$) değişkenler arasında bağlantı problemi olmadığı görülmüştür. Durbin-Watson katsayısına bakıldığında (1,602) söz konusu analizde bir otokorelasyon sorunu olmadığı da görülmüştür.

Araştırmanın üçüncü sorusu kapsamında, ergenlerin duyguları yönetme becerilerinin, internet bağımlılığı düzeyini anlamlı oranda yordayıp yordamadığını ortaya koymak amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ortaya konan bulgulara Tablo 3 'de yer verilmiştir.

Tablo 3. Ergenlerin Duyguları Yönetme Becerileri ve İnternet Bağımlılığı Düzeylerine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

	β	Standart Hata	Standardize Edilmiş β	t	p
Duyguları Yönetme Becerisi	-0,358	0,041	-0,500	-8,744	.000*
	R=.500	R ² =.250	F(1,229)=76,463	VIF=1,000	DW=1,778

Tablo 3’de, duyguları yönetme becerisine ait puanların internet bağımlılığı düzeyine ilişkin puanları anlamlı oranda yordayıp yordamadığını ortaya koymak amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda; duyguları yönetme becerisi puanlarının internet bağımlılığı düzeyi puanlarını anlamlı oranda yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte duyguları yönetme becerisi puanları internet bağımlılığı düzeyi puanlarının ortak varyansının %25’ini açıklamaktadır, $r=.500$, $F(1,229)=76,463$, $p=.000$. Yordayıcı değişkene ait VIF değerleri incelendiğinde ($VIF<5$) değişkenler arasında bağlantı problemi olmadığı görülmüştür. Durbin-Watson katsayısına bakıldığında (1,778) söz konusu analizde bir otokorelasyon sorunu olmadığı da görülmüştür.

Araştırmanın dördüncü sorusu kapsamında ebeveynlerin, dijital ebeveynlik tutumlarına ilişkin puanlarının, cinsiyete göre değişimini incelemek amacıyla bağımsız örneklem için kullanılan t testi yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin verilere Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4. Dijital Ebeveynlik Tutumlarının Ebeveyn Cinsiyetine Göre Bağımsız Gruplarda T Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	n	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Dijital Ebeveynlik Tutumları	Kadın	181	47,29	6,25	1,663	.098
	Erkek	50	45,54	7,80		

Ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumlarına ilişkin puanlarının cinsiyetlerine göre değişimi incelendiğinde; erkek ve kadınların dijital ebeveynlik tutumlarına ait puanlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür, $t(229)=-1,663$, $p=.098$.

Araştırmanın beşinci sorusu doğrultusunda; ergenlerin internet bağımlılığı düzeyleri ile duyguları yönetme becerilerinin, cinsiyetlerine göre değişimini incelemek amacıyla bağımsız örneklem için kullanılan t testi yapılmıştır. Yapılan analize ait sonuçlara Tablo 5’de yer verilmiştir.

Tablo 5. Ergenlerin İnternet Bağımlılığı Düzeyleri ve Duyguları Yönetme Becerilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar T Testi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	n	Ortalama	Standart Sapma	t	p
İnternet Bağımlılığı Düzeyi	Kız	128	31,36	10,08	-,928	.355
	Erkek	103	34,39	11,37		
Duyguları Yönetme Becerisi	Kız	128	90,01	13,95	-,943	.346
	Erkek	103	91,89	16,28		

Tablo 5’de görüldüğü üzere yapılan t testi sonucunda internet bağımlılığı düzeyi puanları ($t(229)=-,928$, $p=.355$) ile duyguları yönetme becerisi ($t(229)=-,943$, $p=.346$) puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde istatistiksel olarak farklılaşmamıştır.

Araştırmanın altıncı sorusu kapsamında, ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumları ile ergenlerin internet bağımlılığı düzeyi ve duyguları yönetme becerisi puanlarının evde internet erişiminin bulunma durumuna göre değişimini incelemek amacıyla mann whitney u testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ortaya konan bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Dijital Ebeveynlik Tutumları, Ergenlerin İnternet Bağımlılığı Düzeyleri ve Duyguları Yönetme Becerilerinin Evde İnternet Bağlantısına Sahip Olma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	İnternet Bağlantısı	n	Sıra Ortalaması	U	p
Dijital Ebeveynlik Tutumları	Var	211	120,43	1174,50	,001*
	Yok	20	69,22		
İnternet Bağımlılığı Düzeyi	Var	211	119,28	1417,50	,015*
	Yok	20	81,38		
Duyguları Yönetme Becerisi	Var	211	116,81	1939,50	,550
	Yok	20	107,48		

Tablo 6'da görüldüğü üzere ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumları evde internet bağlantısına sahip olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır, $U=1174,50$ $p=.001$. Evde internet bağlantısı olan ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumu puanlarının sıra ortalaması olmayan ebeveynlerden yüksektir. Evinde internet bağlantısına sahip olan ergenlerin internet bağımlılığı düzeyi puanlarının sıra ortalaması evinde internet olmayan ergenlerden daha yüksektir, $U=1417,50$ $p=.015$. Son olarak evinde internet bağlantısı olan ergenlerin duyguları yönetme becerileri ile evinde internet bağlantısı olmayan ergenlerin duygularını yönetme becerileri arasında anlamlı fark görülmemiştir, $U=1939,50$ $p=.550$.

Araştırmanın yedinci sorusu kapsamında, ebeveynin yaşı ile dijital ebeveynlik tutumları arasında anlamlı ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacıyla pearson momentler çarpımı korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ortaya konan bulgulara Tablo 7 'de yer verilmiştir.

Tablo 7. Ebeveynlerin Yaşı İle Dijital Ebeveynlik Tutumları Puanlarının Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları

	Ebeveynin yaşı	
Dijital ebeveynlik tutumları	r	-,047
	p	,475
	n	231

Tablo 7'de görüldüğü üzere ebeveynin yaşı ile dijital ebeveynlik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Başa bir deyişle yaş artışında veya azalışında dijital ebeveynlik puanlarında anlamlı bir değişim olmamaktadır, $r=-,047$ $p=.475$

Araştırmanın sekizinci sorusu kapsamında, ergenlerdeki internet bağımlılığı düzeyinin, annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ortaya konan bulgulara Tablo 8'de yer verilmiştir.

Tablo 8. Ergenlerin İnternet Bağımlılığı Düzeyi Puanlarının Anne Eğitim Düzeyi değişkenine göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Değişken	Eğitim Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	χ^2	p
İnternet Bağımlılığı Düzeyi	İlkokul	106	106,89	3,886	.274
	Ortaokul	58	127,19		
	Lise	60	120,86		

Analiz sonuçları internet bağımlılığı düzeyi puanlarının sıra ortalamasının anne eğitim düzeyi ile istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmadığını göstermektedir [$\chi^2 = 3,886$ $p = .274$]. Bir başka deyişle, annenin eğitim durumunun yükselmesine bağlı olarak internet bağımlılığı düzeyi ortalamaları arasındaki bu fark istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

Araştırmanın dokuzuncu sorusu kapsamında, ergenlerdeki internet bağımlılığı düzeyinin, babanın eğitim durumuna göre anlamlı bir biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ortaya konan bulgulara Tablo 9'da yer verilmiştir.

Tablo 9. Ergenlerin İnternet Bağımlılığı Düzeyi Puanlarının Baba Eğitim Düzeyi değişkenine göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Değişken	Eğitim Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	χ^2	p
İnternet Bağımlılığı	İlkokul	67	100,06	6,935	.139
	Ortaokul	42	128,82		
	Lise	83	123,80		
	Üniversite	34	115,46		
	Lisansüstü	5	96,20		

Tablo 9 incelendiğinde, internet bağımlılığı düzeyi puanlarının sıra ortalamasının baba eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmadığını göstermektedir [$\chi^2 = 6,935$ $p = .139$]. Bir başka deyişle, babanın eğitim durumunun yükselmesine bağlı olarak internet bağımlılığı düzeyi ortalamaları arasındaki bu fark istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonuçlarına göre dijital ebeveynlik tutumları ile internet bağımlılığı düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Yani dijital ebeveynlik tutumları arttıkça internet bağımlılığı düzeyi de artmaktadır. Bunun nedeninin ise çocukların internet ortamında karşılaştıkları risklerin ve olumsuzlukların artmasıyla ebeveynlerin, çocuklarının sanal ortamlarda karşılaştıkları bu riskleri önleyebilmek için daha korumacı bir tavır sergilediği düşünülebilir. Bu sunuca benzer şekilde; Günaydın (2021) çalışmasında ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumlarının artmasıyla çocuklarda internet bağımlılığı düzeyinin arttığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlardan farklı olarak; Doğan ve Döğer (2023), annelerin dijital ebeveynlik tutumları ile anne-çocuk internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma 12-17 yaş grubu çocuğa sahip olan anneler ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar çocukların

günlük cihaz kullanım süresi ile annelerinin günlük cihaz kullanım süresi, internet kullanım kuralları, çocuk koruma kilidi, telefon, bilgisayar ve tablete sahip olma arasında anlamlı ilişki olduğunu göstermiştir. Araştırmanın devamında ise dijital medyanın risklerinden koruma ile aile – çocuk internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu sonucu elde edilmiştir. İnternet kullanımı ve sıklığı konusunda herhangi bir sınırlama getirmeyen ebeveynlerin çocuklarının internet kullanımı konusunda daha riskli davranışlar sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır (Valcke vd., 2010). Yayıncı (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise ebeveynlerin internet kullanım düzeyleriyle çocukların internet kullanım düzeyleri arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Annelerin online kaldıkları süreler çocuklar için boş zaman ve serbestlik yaratmakta bu noktada çocuklar teknolojinin kontrolsüz kullanımını annelerinden model almaktadırlar. Anne babalar çoğunlukla çocukların çevrimiçi deneyimlerine sınırlayıcı, kontrolcü ya da takip edici şekilde yaklaşmaktadır (Álvarez vd., 2013; Kenley, 2011; Valecke vd., 2010).

Manap ve Durmuş (2021) çalışmasında dijital ebeveynlik tutumları ile çocuklarda internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre: Olumsuz model olma ve dijital ihmal düzeylerinin sağlıklı aile içi role sahip ebeveynlerde, sağlıklı aile içi role sahip olmayanlara göre düşük olduğu; risklerden koruma ve internetin verimli kullanımı düzeylerinin ise daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Çocuğun internet bağımlılığı düzeyinin, ebeveynlerin olumsuz örnek olma ve dijital ihmal düzeyleriyle pozitif yönlü; ebeveynlerin çocuklarını risklerden koruması ile de negatif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir.

Duyguları yönetme becerileri ve internet bağımlılığı düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda aralarında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir yani duyguları yönetme becerileri puanları düştükçe internet bağımlılığı düzeyi artmaktadır. Alan yazın incelendiğinde; özellikle çocuk ve ergenlerde dijital ortamlarda geçirilen süre ile duygusal ve davranışsal problemler arasında pozitif yönde ilişki olduğu görülmektedir (Colwell ve Kato, 2003; Harman vd., 2005; Jang vd., 2008). Saatçioğlu (2016)'nin gerçekleştirdiği çalışmada internet bağımlısı olan ergenlerin, internet bağımlısı olmayan ergenlere göre duygu düzenlemede daha fazla güçlük yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Harman vd., (2005) ise çalışmalarında çocuk ve ergenlerin dijital mecralarda geçirdikleri süre ile duygusal ve davranışsal problemler arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olduğuna değinmektedir. Kılıç (2017) tarafından yapılan çalışmada ise internet bağımlılığı açısından riskli olan ergenlerin, bağımlılık açısından riskli olmayan ergenlere göre duygu düzenlemede, duygularını anlamakta ve kabul etmekte, uygun stratejiler geliştirmekte ve duygularını amaçlarına uygun bir biçimde değiştirmekte daha fazla güçlük yaşadıkları belirlenmiştir. Yaşanan bu güçlüğü, bireyin kişilerarası ilişkilerinin bozulmasına ve bireyin gündelik ilişkiler yerine internet ortamındaki ilişkileri tercih etmesine neden olacağı düşünülmektedir. Bu durumun ise kişilerin internette geçirdiği sürenin artmasına ve bağımlılık durumunun ortaya çıkmasına neden olabileceği düşünülmektedir. Yelpaze (2021)'nin çalışmasında ergenlerin duygularını yönetme becerilerinin azalmasıyla beraber problemleri sosyal medya kullanım düzeyinin arttığı görülmüştür. Bu bulgulardan farklı olarak ise Seymenoğlu (2019)'nun 579 ergen ile gerçekleştirdiği çalışmada, ergenlerdeki problemleri internet kullanımı ve öfke kontrolü arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Sezen ve Murat (2018)'in

internet bağımlılığı ile duygusal zeka arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında değişkenler arasında negatif yönlü, zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumlarının ergenlerdeki internet bağımlılığı düzeylerini anlamlı bir şekilde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, ebeveynlik kavramına yeni bir boyut kazandıran dijital ebeveynlik kavramının önemini göstermektedir. Ebeveynler çağımızda bir gereklilik hali gelmiş olan internet ve dijital dünya kavramlarının yaşamımızdaki önemini kabul etmeli, çocuklarını internet ve dijital araçların getirdiği risklerden ve olumsuzluklardan korumalı ancak bu koruma çocukların internetin olumlu ve kolaylaştırıcı yönlerinden faydalanmasını engelleyecek düzeyde olmamalıdır. Ebeveynlerden internetin yaşamımızdaki yerini ve önemini kabul ederek, uygun bir dijital ebeveynlik tutumu sergilemeleri beklenmektedir. Chou ve Lee (2017) tarafından yapılan çalışmada internet ebeveynliği davranışlarının, çocuklarda ki internet bağımlılığını yordadığı belirlenmiştir. Ebeveynlerin, internet kullanımı konusunda çocuklarına rehberlik sağladığı, özen ve farkındalık gösterdiği zaman çocuklardaki internet bağımlılığı oranının düştüğü; buna karşılık internet kullanımı konusunda katı sınırları olan ve aşırı koruyucu davranan ebeveynlerin çocuklarında ise internet bağımlılığı oranının yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Chemnad vd., (2022) tarafından yapılan çalışmada ebeveynlerin internete bağımlı olması durumunda, ergenlerde de internete bağımlı olma olasılığının yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre ebeveynlere yönelik gerçekleştirilen eğitimlerin, sadece ergenlerle ilgilenmeye yönelik olmaması aynı zamanda ebeveynlerin dengeli, yapıcı dijital alışkanlıklar sergilemeye ve çocuklarına olumlu rol modeller haline gelmelerine yardımcı olacağını belirtilmektedir.

Araştırmada, ergenlerdeki duyguları yönetme becerilerinin, internet bağımlılığı düzeyini anlamlı bir şekilde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Duygu yönetimini sağlayamayan ergenlerin, olumsuz duygular hissettiklerinde bu hislerden kurtulmak amacıyla internet kullandıkları ya da interneti kendilerini ifade etmek için daha rahat bir ortam, bir kaçış ve rahatlama ortamı olarak gördükleri bunun da internet bağımlılığına neden olacağı düşünülmektedir. Ercengiz ve Şar (2017)'in yaptıkları ve ergenlerdeki duygu düzenleme becerilerinin internet bağımlılığını yordama gücünü inceledikleri çalışmada; internet bağımlılığının, içsel işlevsel olmayan duygu düzenleme ve dışsal işlevsel olmayan duygu düzenleme ile pozitif ilişkili olduğunu yani işlevsel olmayan duygu düzenlemenin internet bağımlılığının gelişiminde pozitif yönde bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre duygusal düzenlemede yaşanan başarısızlıkların internet bağımlılığının gelişiminde pozitif bir şekilde rol oynadığı söylenebilir.

Araştırmada dijital ebeveynlik tutumlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşarak farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen sonuçlara göre ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür. Elde edilen bu sonuçlara benzer şekilde Yaman vd., (2019) tarafından yapılan çalışmada dijital ebeveynlik öz-yeterlilik düzeyleri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir. Bu sonuçlardan farklı olarak Manap (2020) ise dijital ebeveynlik farkındalığının cinsiyete göre farklılaştığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırmanın devamında babaların annelere göre daha fazla olumsuz rol model davranışlar sergilediği ve babaların annelere göre dijital ihmal düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Çocuklarını internetin risklerinden korumak

ve internetin verimli kullanımı konularında ise annelerin lehine anlamlı düzeyde farklılık olduğu görülmüştür.

Araştırmada internet bağımlılığı düzeyinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş, elde edilen sonuçlara göre ise ergenlerde internet bağımlılığının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Bunun nedeninin günümüzde internet ve dijital araçların yaygınlaşmasıyla, internete olan erişiminde tüm bireyler için kolay bir hale gelmiş olması düşünülebilir. Literatüre bakıldığında ise bu sonuca benzer şekilde Uslu (2019) yaptığı çalışmada internet bağımlılığının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Öksüz (2019) ise cinsiyet faktörünün, internet bağımlılığı ve diğer değişkenler üzerinde ki etkisini incelemek amacıyla bir meta analiz çalışması yapmış; çalışmaya ortaokul, lise ve üniversite düzeyindeki öğrenciler dahil edilmiştir. Araştırma sonucunda ise; ortaokul, lise ve üniversite öğrencileri ayrı ayrı değerlendirilmiş ve her bir eğitim düzeyindeki erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre internete bağımlı olma durumlarının küçük düzeyde daha fazla olduğu görülmüştür. Bu sonuçlardan farklı olarak Esen (2010), lise öğrenimine devam etmekte olan öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmasında kız ve erkek öğrencilerin internete bağımlılığına ilişkin veriler karşılaştırmış, araştırmaya katılan erkek çocukların internet bağımlılığı düzeylerinin kız çocuklarına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bunun sebebinin ise erkeklerin dijital araçlara erişiminin daha kolay olması ve toplumda erkeklere yönelik denetimim kızlara oranla daha az olması gibi etmenler düşünülebilir. Chou ve Lee (2017)'nin Tayvanlı 3169 ortaokul öğrencisiyle yaptığı çalışmada erkek öğrenciler ebeveynlerinin kendilerine yönelik daha ihmalkar ve müsamahakar bir internet ebeveynliği tutumu sergilediklerini algıırken kızlar ise internet ebeveynliği konusunda kendilerine yönelik daha otoriter bir tutum sergilendiğini algılamaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre ergenlerin duygularını yönetme becerileri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanmamıştır. Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda kız ve erkek öğrencilerin duygularını benzer şekilde yönettikleri düşünülebilir. Bu sonuçlara benzer şekilde Cinbir Filik (2021) tarafından yapılan çalışmada, kız öğrencilerin duyguları yönetme becerileri puanları ile erkek öğrencilerin duyguları yönetme becerileri puanlarının istatistiksel açıdan anlamlı olarak farklılaşmadığı sonucu elde edilmiştir. Üstün ve Toptaş (2014) da yaptıkları çalışmada duyguları yönetme becerisinin cinsiyete göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre dijital ebeveynlik tutumları evde internet bağlantısına sahip olma durumuna göre farklılaşmaktadır. Evde internet bağlantısı olan ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumu puanlarının sıra ortalaması olmayan ebeveynlerden yüksektir. Evinde internet bağlantısı olan ergenlerin internet bağımlılığı düzeyi puanlarının sıra ortalaması evinde internet olmayan ergenlerden daha yüksektir. TÜİK (2022) verilerine göre, evde internet erişimine sahip hane oranı %94,1' dir. İnternet kullanımının yaygınlığı ve erişim kolaylığının artmasıyla internet bağımlılığının da yaygınlaştığı düşünülebilir. Bu sonuçlara göre internetin yaygınlaşması ve internete ulaşmadaki kolaylık nedeniyle ergenlerin daha fazla internete bağımlı hale gelecekleri, ebeveynlerin ise çocuklarını bu risklerden korumak amacıyla dijital ebeveynlik tutumlarının yükseleceği düşünülebilir.

Araştırma sonucunda ebeveynin yaşı ile dijital ebeveynlik tutumları arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Bu sonuçlara paralel olarak Türkel (2021) tarafından yapılan çalışmada dijital ebeveynlik tutumları ile ebeveyn yaşı arasında anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmamıştır. Benzer biçimde Zabatiero vd., (2018) ebeveyn yaşının, çocukların dijital teknolojileri kullanmalarına yönelik olan bakış açılarını etkilemediği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma sonucunda ebeveynlerin eğitim durumu ile ergenlerdeki internet bağımlılığı düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. İnternet ve dijital dünyanın yaşamımızda yer alma serüveni uzun bir geçmişe dayanmamaktadır ancak yaşamımızda yer almaya başlamasının ardından kısa süre içerisinde hayatımızın çok önemli ve kritik noktalarında kendisine yer edinmiştir. Ebeveynlerin eğitim düzeyleri ne olursa olsun yaşanan bu hızlı değişime ayak uyduramamış olabileceği düşünülebilir. Bu sonuca benzer şekilde Yurdakul (2021) yaptığı çalışmada babanın eğitim durumu ile öğrencilerdeki internet bağımlılığı düzeyinin anlamlı olarak farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Annenin eğitim durumu ile ilgili bulgulara bakıldığında ise ergenlerin kendi beyanlarına dayalı internet bağımlılığı düzeyleri ile annenin eğitim durumu anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. Ancak ergenlerin aile beyanına dayalı internet bağımlılığı düzeyleri ve annenin eğitim durumu karşılaştırıldığında anlamlı düzeyde farklılık olduğu bulunmuş; annesi lise mezunu olan ergenlerde annesi ilkökul mezunu olanlara göre internet bağımlılığı düzeyinin anlamlı bir şekilde arttığı görülmüştür. Turan (2017), yaptığı çalışmada babanın eğitim durumu ile ergenlerde internet bağımlılığı değişkenlerini karşılaştırmış ve babanın eğitim düzeyi ile ergenlerdeki internet bağımlılığı düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre babası lisans ve üzeri eğitim durumuna sahip öğrencilerin internet bağımlılığı düzeyleri ortalamanın üstünde iken; babası ilkökul, ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerinin internet bağımlılığı düzeylerinin ortalama olduğu belirlenmiştir. Arslan vd., (2015) ise annenin eğitim durumunun, öğrencilerin dijital bağımlılık düzeyleri ile anlamlı bir şekilde ilişki olduğunu; annenin eğitim düzeyinin artmasıyla beraber çocuklardaki dijital bağımlılığın da arttığı sonucuna ulaşmıştır. Bağımlılık düzeyi en düşük olan öğrencilerin annelerinin okur-yazar olmadığı belirlenmiş, annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin bağımlılık açısından en yüksek puana sahip oldukları görülmüştür. Annesi üniversite mezunu olanların ise dijital bağımlılık düzeylerinin yüksel olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın devamında ise babası üniversite mezunu öğrencilerin dijital bağımlılık düzeylerinin babası ortaokul mezunu olanlara göre yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan başka bir çalışmada elde edilen sonuca göre ise internet bağımlılığı ve anne eğitim düzeyi arasında bir ilişki olmadığı görülmüştür (Gökçe Arslan ve Günbatır, 2012). Günüç (2009) ise yaptığı çalışmada babanın eğitim durumu ile öğrencilerdeki internet bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını tespit etmiştir.

Öneriler

Araştırma sonucunda şu öneriler verilebilir; dijital ebeveynlik tutumlarının, ergenlerdeki internet bağımlılığı düzeyi üzerindeki yordayıcı etkisi düşünüldüğünde, ebeveynlere yönelik dijital ebeveynlik tutumları hakkında bilinçlendirme çalışmaları önem arz etmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bir diğer sonuç duyguları yönetme becerilerinin ergenlerdeki internet bağımlılığı düzeyi üzerinde yordayıcı etkiye sahip olduğudur. Buna göre ergenlerin yalnızlık, öfke,

kendini ifade edememe gibi olumsuz duygulara neden olan durumlar yaşadıklarında internet ortamını bir kaçış ve rahatlama noktası olarak görebilmektedirler. Bunun yerine okul ve aile işbirliği ile ergenlerin rahatlama ve boş vakitlerini verimli bir şekilde değerlendirmeleri için kendilerine uygun aktivitelere yönlendirilmesi önemlidir.

Evde internet erişimine sahip olma durumunun ergenlerdeki internet bağımlılığı düzeyini yükselttiği sonucuna bakarak ebeveynler, ergenlerin internet kullanımı konusunda doğru bir yaklaşıma sahip olmaları ve dikkatli davranmaları önerilmektedir.

Kaynakça

- Arıcı Doğan, D. ve Döğer, S. S. (2023). Annelerin dijital ebeveynlik tutumları ile aile-çocuk internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 9(1), 1-14. <https://doi.org/10.24289/ijsser.1181453>
- Álvarez, M., Torres, A., Rodríguez, E., Padilla, S. & Rodrigo, M. J. (2013). Attitudes and parenting dimensions in parents' regulation of internet use by primary and secondary school children. *Computers & Education*, 67, 69-78.
- Arslan, A., Kırık, A. M., Karaman, M. ve Çetinkaya, A. (2015). Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Dijital Bağımlılık. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 8, 34-58.
- Biçer, U. (2014). *Sosyal Beceri Eğitiminin Ortaokul Öğrencilerindeki İnternet Bağımlılığı Düzeylerine Etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Cinbir Filik, N. (2021). *Üniversite Öğrencilerinde Bağlanma Stilleri ve Çocukluk Çağı Deneyimlerinin Duyguları Yönetme Becerileri İle İlişkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Chemnad, K., Alshakhsi, S., Al-Harashsheh, S., Abdelmoneium, A. O., Al-Khalaf, M. S., Baghdady, A. & Ali, R. (2022). Is it contagious? Does parents' internet addiction impact their adolescents' Internet addiction? *Social Science Computer Review*. <https://doi.org/10.1177/08944393221117408>
- Chisholm, J. F. (2006). Cyberspace violence against girls and adolescent females. *Annals New York Academy of Sciences*, 1087, 74-89. <http://dx.doi.org/10.1196/annals.1385.022> PMID:17189499
- Chou, C. & Lee, Y. H. (2017). The Moderating Effects of Internet Parenting Styles on the Relationship Between Internet Parenting Behavior, Internet Expectancy, and Internet Addiction Tendency. *Asia-Pacific Edu Res*, 26, 137-146. <https://doi.org/10.1007/s40299-017-0334-5>
- Clarkson, A. & Zierl, L. (2018). An online parenting program grows digital parenting skills and parent-school connection. *Journal of Extension*, 56(5). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2840914>
- Colwell, J., & Kato, M. (2003) Investigation of the relationship between social isolation, self-esteem, aggression and computer game play in Japanese adolescents. *Asian Journal of Social Psychology*, 6(2), 149-158.
- Çeçen, A. R. (2006). Duyguları Yönetme Becerileri Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik Çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 101-113.
- Ercengiz, M. ve Şar, A. H. (2017). Ergenlerde İnternet Bağımlılığının Yordayıcı Olarak Duygu Düzenlemedeki Rolü. *Sakarya University Journal of Education*, 7(1), 183-194. <https://doi.org/10.19126/suje.307236>
- Esen, E. (2010). *Ergenlerde İnternet Bağımlılığını Yordayan Psiko-Sosyal Değişkenlerin İncelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Gökçearslan, Ş. ve Günbatır, M. S. (2012). Ortaöğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 2(2), 10-24.
- Gönül, S. (2002). Patolojik internet kullanımı (internetin kötüye kullanımı). *Yeni Symposium*, 40(3), 105-110.
- Günaydın, E. (2021). *12-17 Yaş Çocuğu Olan Annelerin Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık Düzeyi Ve Dijital Ebeveynlik Tutumu İle Çocuklarında İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişki*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi.
- Günüç, S. (2009). *İnternet Bağımlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi Bazı Demografik Değişkenler ile İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Harman, J. P., Hansen, C. E., Cochian, M. E. & Lindsey, C. R. (2005). Liar, liar: Internet faking but not frequency of use affect social skills, self-esteem, social anxiety, and aggression. *Cyber Psychol Behavior*, 8(1), 1-6. <https://doi.org/10.1089/cpb.2005.8.1>

- İnan Kaya, G., Mutlu Bayraktar, D. ve Yılmaz, Ö. (2018). Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46, 149-173. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.390626>
- Jang, K. S., Hwang, S. Y., & Choi, J., Y. (2008). Internet addiction and psychiatric symptoms among korean adolescents. *Journal of School Health*, 78(3), 165-171.
- Karahisar, T. (2014). İnternette çocukları bekleyen riskler ve medya okuryazarlığı. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*, 4(4), 82- 96. <https://doi.org/10.7456/10404100/007>
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kenley, H. (2011). *Cyber bullying no more: Parenting a high tech generation*. Loving Healing Press.
- Kılıç, G. (2017). *Ergenlerde İnternet Bağımlılığının Çeşitli Değişkenlerle İlişkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610. <https://doi.org/10.1177/001316447003000308>
- Kumar, N., Ramphul, K., Mejias, S. G., Lohana, P., Verma, R., Ramphul, Y. & Sonaye, R. (2021). The impact of COVID-19 lockdown on children and adolescents and possible solutions: a perspective. *Archives of Medical Science-Atherosclerotic Diseases*, 6(1), 115-119. <https://doi.org/10.5114/amsad.2021.107811>
- Kutlu, M., Savcı, M., Demir, Y. ve Aysan, F. (2016). Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formunun Türkçeye Uyarlaması: Üniversite Öğrencileri ve Ergenlerde Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17, 69-76. <https://doi.org/10.5455/apd.190501>
- Manap, A. (2020). *Anne Babalarda Dijital Ebeveynlik Farkındalığının İncelenmesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi. <https://doi.org/10.17679/inuefd.711101>
- Manap, A. ve Durmuş, E. (2021). Dijital Ebeveynlik Farkındalığının Çeşitli Değişkenler, Aile İçi Roller Ve Çocukta İnternet Bağımlılığı Açısından İncelenmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 141-156. <https://doi.org/10.19160/ijer.837749>
- Öksüz, Ö. (2019). *Cinsiyetin İnternet Bağımlılığı, Problemlı İnternet Kullanımı, Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyet Değişkenleri Üzerine Etkisi: Bir Meta Analiz Çalışması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Öztabak, M. Ü. (2018). Problemlı İnternet Kullanımı Olan Ergenlerin İnternet Kullanımına İlişkin Duygu ve Görüşlerinin İncelenmesi. *International Journal of Society Researches*, 8(15), 1024-1055. <https://doi.org/10.26466/opus.419667>
- Parmar, N. A. (2017). *Digital Parenting*. United Learning Schools, Ashford, Kent.
- Rode, J. A. (2009). *Digital parenting: designing children's safety*. In Proceedings of the 23rd British HCI Group Annual Conference on People and Computers: Celebrating People and Technology. British Computer Society, 244-251.
- Saatçioğlu, H. (2016). *İnternet Bağımlılığı Tanısı Alan Ergenlerin Sosyal Bilişsel Becerilerinin Değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış tıpta uzamanlık tezi]. Ege Üniversitesi.
- Seymenoğlu, F. T. (2019). *Ergenlerde Öfke İfadesi Ve İnternet Bağımlılığının İncelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Sezen, M. F. ve Murat, M. (2018). Ergenlerde Akran Zorbalığı, İnternet Bağımlılığı ve Duygusal Zekâ Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 160-182. <https://doi.org/10.26466/opus.476629>
- Sukk, M. & Siibak, A. (2021). Caring dataveillance and the construction of “good parenting”: Estonian parents’ and pre-teens’ reflections on the use of tracking technologies. *Communications*, 46(3), 446-467. <https://doi.org/10.1515/commun-2021-0045>
- Turan, F. (2017). *Ergenlerde İnternet Bağımlılığının Anne Baba Tutumları Açısından İncelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi.

- Türkel, N. (2021). *Ebeveynlerin Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyleri İle Dijital Ebeveynlik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi.
- Uslu, Ş. (2019). *Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı, Dijital Oyun Bağımlılığı Ve Sosyal Medyaya Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.
- Üstün, F. K. ve Topbaş, E. (2014). Büro çalışanlarının duygu yönetme becerilerinin geliştirilmesinde duygu yönetimi eğitimi programının etkisi: Deneysel bir çalışma. *Journal of Human Sciences*, 11(1), 1126-1148. <https://doi.org/10.14687/ijhs.v11i1.2781>
- Valcke, M., Bonte, S., De Wever, B. & Rots, I. (2010). Internet Parenting Styles and The Impact on Internet use of Primary School Children. *Computers & Education*, 55(2), 454- 464.
- Yaman, F., Dönmez, O., Akbulut, Y., Kabakçı Yurdakul, I., Çoklar, A. N. ve Güyer, T. (2019). Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Yeterliklerinin Çeşitli Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 44(199), 149-172.
- Yaylacı, B. (2019). *Okul Öncesi Çocuklarda Ebeveyn Çocuk İlişkisinin İnternet Kullanımı Üzerine Etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Yelpaze, İ. (2021). Ergenlerin Problemleri Sosyal Medya Kullanımlarında Yalnızlığın Yordayıcılığı: Duyguları Yönetme Becerilerinin Aracılık Rolü. *Adyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38, 144-173. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.787149>
- Young, K. S. (1998). Internet Addiction: The Emergence of a New Clinical Disorder. *Cyber Psychology and Behavior*, 1(3), 237-244. <https://doi.org/10.1089/cpb.1998.1.237>
- Yurdakul, I. K., Dönmez, O., Yaman, F. ve Odabaşı, H. F. (2013). Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(4), 883-896.
- Zabatiero, J., Straker, L., Mantilla, A., Edwards, S. & Danby, S. (2018). Young Children and Digital Technology: Australian Early Childhood Education and Care Sector Adults' Perspectives. *Australasian Journal of Early Childhood*, 43(2), 14-22. <https://doi.org/10.23965/AJEC.43.2.02>

Pragmatik Dil Becerilerinin Değerlendirilmesi

Derleme Makale / Review Article

 Şule NAMLI, Artvin Çoruh Üniversitesi

Öz

Pragmatik dil becerilerin değerlendirilmesi, özellikle dil ve sosyal gelişim alanında bozuklukları olan çocukların değerlendirilmesinde merkeze alınması gereken bir konudur. Sosyal, dilsel, bilişsel ve kültürel etkilerin pragmatik dil üzerindeki karmaşık etkileşimi nedeniyle, değerlendirmeye yönelik norm bağımlı bir yaklaşım ele almak tek başına yeterli değildir. Pragmatik dil becerileri çevre, ortam ve bağlamdan etkilenen becerilerdir ve bu becerileri yapılandırılmış ve standardize yöntemlerle değerlendirmek oldukça güçtür. Dolayısıyla, pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesinde standardize testlerin yanı sıra, çocukları farklı ortam ve bağlamlarda, farklı kişilerle etkileşim kurarken gözlemeleme fırsatı olan ebeveyn, öğretmen ve uzmanların gözlemlerini de kullanmak önemlidir. Bu nedenle ebeveyn ve uzmanlar tarafından yanıtlanan kontrol listelerinin de etkili bir şekilde kullanılması gerekli görülmektedir. Bununla birlikte çocukların pragmatik dil becerilerini doğal gözlem ve anlatı analizi yöntemleriyle de değerlendirmek mümkündür ve uzmana çocuğun pragmatik dil performansı hakkında daha detaylı bilgi sağlamaktadır. Bu bilgiler ışığında bu derlemenin amacı pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesinde kullanılan değerlendirme yöntem ve araçlarını literatür doğrultusunda incelemektir.

Anahtar Kelimeler

Pragmatik dil,
değerlendirme,
pragmatik dil bozukluğu.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 12.08.2022

Kabul Tarihi: 28.12.2022

E-Yayın Tarihi:08.07.2023

Assessment Of Pragmatic Language Impairment

Abstract

Assessment of pragmatic language skills is an issue that should be put at the center of the assessment of children with language and social development disorders. Because of the complex interplay of social, linguistic, cognitive, and cultural influences on pragmatic language, it is not sufficient to consider a norm-dependent approach to assessment alone. Pragmatic language skills are those that are affected by the context and environment, and it is difficult to assess these skills in structured environments with standardized methods. Therefore, in assessing pragmatic language skills, it is important to use standardized tests as well as the observations of parents, teachers, and experts, who have the opportunity to observe children interacting with different people in different settings and contexts. For this reason, it is considered necessary to use the checklists answered by parents and experts effectively. However, it is also possible to evaluate children's pragmatic language skills with natural observation and narrative analysis methods, providing the specialist with more detailed information about the child's pragmatic language performance. In the light of this information, the aim of this review is to examine the assessment methods and tools used in the assessment of pragmatic language skills in the light of the literature.

Keywords

Pragmatic language,
assessment,
pragmatic language
impairment.

Article Info

Received: 08.12.2022

Accepted: 12.28.2022

Online Published:07.08.2023

Atf (How to cite)

Namli, Ş. (2023). Pragmatik Dil Becerilerinin Değerlendirilmesi, Çocuk ve Gelişim Dergisi, 6 (11), 67-92.

Sorumlu Yazar: Şule Namli, sulenamli.86@gmail.com

Giriş

Pragmatik dil becerileri, çocukların çevrelerindeki kişiler ile ilişkiler geliştirmek; okul öncesi ve ilkokul döneminde devam edilen eğitim kurumları da dahil olmak üzere çeşitli bağlam ve kişilerle etkileşim kurmak için önemlidir. Pragmatik dil becerileri, toplumda bağımsız bir yaşam sürmek, akademik ve sosyal başarıya ulaşmak (çevremizdeki kişilerle ilişkiler kurmak sürdürmek), ayrıca iş ve sosyal yaşam etkinliklerine katılmak için temel olduğundan, bu beceriler yaşam kalitesi için hayati önem taşır (Diken, 2014). Pragmatik dil becerileri, ekonomik, politik ve kültürel ilişkilerin tarihsel süreci içinde öğrenilen sosyal ve kültürel uygulamaların sonucunda şekillendiği için bu becerileri değerlendirmek, dilin diğer bileşenlerine ait becerileri değerlendirmekten daha karmaşıktır. Bu nedenle, pragmatik dil becerilerinin birçok özelliği ile ilgili doğru verilere ulaşmak için, verimli şekilde kullanılacak kullanıcı ve çocuk dostu değerlendirmeler önemlidir.

Dilin kullanımına ilişkin becerileri ya da pragmatik dil becerilerine ilişkin kapsamlı bir değerlendirme, çocuğun pragmatik dil becerilerinin, güçlü ve zayıf yönlerini belirleyebilmekle birlikte müdahale programlarının oluşturulmasını kolaylaştırmaktadır. Konuşma dilinde ortaya çıkan dilin kullanımına ilişkin becerilerin değerlendirilmesi, özellikle iletişimde sınırlılıkları ve dil konuşma bozuklukları gösteren çocukların değerlendirilmesinde merkeze alınması gereken bir konudur (Adams, 2002; Adams, 2015). Ancak; sosyal, dilsel, bilişsel ve kültürel etmenlerin pragmatik dil becerileri üzerindeki karmaşık etkisi nedeniyle değerlendirmeye yönelik gelişimsel bir yaklaşım belirlemek oldukça zordur. Pragmatik dil becerileri bağlamdan etkilenir ve yapılandırılmış ortamlarda standardize yöntemler ile değerlendirmek oldukça güçtür. Dolayısıyla pragmatik dil becerilerinin değerlendirilme süreci çocukları çeşitli ortam ve bağlamlarda, farklı kişilerle etkileşim kurarken gözlemlene fırsatı olan ebeveyn, öğretmen ve uzmanların gözlemlerini içermelidir (Adams, 2015; Norbury, 2014).

Çocukların dil becerilerindeki yetersizliklerinin erken dönemde değerlendirilerek bu yetersizliklere ilişkin gelişim destek programları ve müdahale programlarının çocuklara uygulanması, ileri dönemde ortaya çıkabilecek sorunların ve gelişimsel bozuklukların önlenmesinde önemli katkılar sağlar. Pragmatik dil becerilerinde yetersizlikleri olan çocukların da erken dönemde belirlenmesi bu açıdan kritik bir süreçtir. Bu yetersizlikler uzman müdahalesi gerektiren çocukluk psikopatolojileri riskinin artması dahil olmak üzere, bir çocuğun yaşam kalitesi üzerindeki etkileri nedeniyle klinik açıdan önemli görülmektedir (Mackie ve Law, 2010). Pragmatik dil becerileri açısından yetersizlik gösteren çocukların genellikle sosyal beceriler açısından risk grubunda oldukları bilinmektedir. İletişim sorunları; çocukların akran etkileşimlerini olumsuz etkilemektedir (Donno vd., 2010; Gibson vd., 2013; Helland vd., 2014; Helland ve Helland, 2017; Janik Blaskova ve Gibson, 2021; Mackie ve Law, 2010; Zaidman-Zait ve Most, 2020). Pragmatik dil yetersizlikleri nedeniyle çocuklar daha sınırlı iletişim kurdukları için oyun arkadaşı olarak tercih edilmemektedirler. Ayrıca pragmatik dil becerilerindeki yetersizlikler çocukların davranış problemleri geliştirmelerine (Conti Ramsden vd., 2013; Deal, 2009; Helland vd., 2014; Helland ve Helland 2017; Ketelaars vd., 2010; Levinson vd., 2020) ve sosyal-duygusal gelişim alanında yetersizlikler göstermelerine (Conti-Ramsden ve Botting, 2004) neden olmaktadır. Ayrıca pragmatik dil bozuklukları çocukların akademik becerilerini, benlik

saygısını, davranışlarını ve kişilerarası ilişkilerini etkileyebilir (Adams, 2012). Bununla birlikte Rapin ve Dunn (2013), dilin semantik, sentaks ya da diğer biçimsel bileşenlerine ait güçlüklerin ilerleyen yaşlarda azaldığını veya hiç görülmediğini ancak pragmatik dil bozukluklarının yaşam boyu sürdüğünü belirtmektedir. Bu nedenle tipik gelişim gösteren veya gelişimsel bir yetersizlik gösteren çocukların pragmatik dil becerileri açısından değerlendirilmeleri ve erken dönemde gerekli müdahale programlarının gerçekleştirilerek çocukların desteklenmesi kritik öneme sahiptir.

Aşağıdaki metinde bir çocuğun anlatı analizi kullanılarak pragmatik dil becerilerindeki zayıf ve güçlü olduğu alanların kısa bir değerlendirmesi örnek olarak verilmiştir.

Örnek Anlatı Analizi

AP: Kurbağa, eeee köpekle eee çocuk da iyi geceler sormuş. Bir de eeeee...

ÇG: Evet, ne görüyorsun burada?

AP: Sonra kurbağa kaçmış. Sonra sabah olmuş sonra eee kalkmış. Sonra kurbağa nerde sormuş. Sonra bura ne?

ÇG: Bak bakalım ne? Sen ne görüyorsan onu söyleyebilirsin.

AP: Botun içine bakmış. Kavanozun içinde de yok bak. Hiii şuna bak kavanozun içinde kalmış. Sonra da ordan pencereden bakıyor bağıyor. Kurbağa neredesin? Sonra da köpek düşmüş. Sonra köpeği kurtarmış çocuk. Sonra varmış... Sinek sinek... Köpek sinekleri yer mi?

ÇG: Bilmem yer mi sence? Ama şimdi konumuz bu değil, öyküyü anlatmaya devam eder misin?

AP: Bilmem ormana gelmişler. Sonra eeee oraya bakıyormuş. Köpek de arılara bakıyormuş havlıyormuş. Sonra da saldırmış timsah çıkmış burnunu yemiş. Sonra arılar düşmüş şunun peşinden kovalamış. Sonra arılar burda.. Yani ağaca çıkmış. Orda delikten bakıyor. Sonra ordan bu neydi kuş mu?

ÇG: Sen nasıl isimlendirmek istiyorsan öyle isimlendirebilirsin.

AP: Kuş onu düşürüyor. Çıkmış düşürüyor. Sonra bu köpek koşuyor sinekler de şurdan şöyleee dans ediyor. Şimdi bir şey söyleyecem Süleyman bize geldi.

ÇG: Demek Süleyman size geldi? Bu konuyu sonra konuşsak öyküyü anlatmaya devam etsek olur mu? Sonra ne olmuş?

AP: Sonra ağacın oraya saklanmış. Sonra oraya çıkmış. Bu neydi?

ÇG: Sence ne?

AP: Bilmem. Sonra bu neydi yaaa unuttum ismini. Kucağına almış. Sonra oraya atcağı. Atmış. Sonra düşmüş.

ÇG: Nereye düşmüş?

AP: Suya... köpek nerde? Haaa köpek kafasına çıkmış. Yani köpek kafasına çıkıyor. Bir ses duyuyor. Acaba kurbağa mıydı şşşş diyor. Aaaa kurbağa burda. Aaa kurbağa burda. Sonra teşekkür ederim artık kurbağayı

Yukarıdaki metin pragmatik dil becerileri alanında güçlükleri olan 5 yaşındaki bir çocuğun çocuk gelişimi uzmanı tarafından gerçekleştirilen “Kurbağa Neredesin” (Mayer, 1969) öyküsüne ait anlatı transkripsiyonudur. Çocuğun burada öyküyü anlatırken sözcükleri hatırlayamadığı, resimde gördüğü nesne ya da canlıları farklı bir şekilde isimlendirdiği görülmektedir. Örneğin öyküde arılar köpeği kovalarken çocuk köpeklerin sinekleri yiyip yiyemeyeceklerini sorgulamaktadır. Ayrıca çocuk köstebeğin çocuğun burnunu ısırması olayını timsah saldırısı olarak belirtmiştir. Bununla birlikte çocuğun cümleye başlarken

hatalı başlangıçlar yaptığı ve doğru sözcüğü bulmakta zorlandığı görülmektedir. Ek olarak çocuğun konuşurken nelerden veya kimlerden bahsettiği tam olarak anlaşılammaktadır, cümlelerinde özne yoktur ve çocuk konuşma sırasında sohbetin konusunu kendi ilgi duyduğu alana çekmektedir. Ayrıca çocuk eylem ifadelerine eklenen ekleri yanlış bir şekilde kullanmaktadır, çocuğun sözcük tercihlerinde ve anlatmak istedikleriyle ilgili belirsizlikler görülmektedir. Yine çocuk öyküyü anlatırken kendi yaşantısı hakkında bilgisi olmayan kişiye herhangi bir açıklama yapmadan bilgi vermekte (Süleyman'ın onların evine gelmesi) bağlam dışı konuşmaktadır. Bu çocuğa ait olan bu öyküde daha birçok iletişim probleminden bahsetmek mümkündür. Bu iletişim problemleri genel olarak dilin nasıl kullanıldığıyla ilgili bir takım becerilerin sınırlılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bununla beraber bu anlatı analizinden çocuğun iletişim becerilerine ilişkin güçlü yanları da ortaya çıkarılabilir. Örneğin bu örnekte çocuk bağlaç içeren cümleler kurabilmekte ve öyküyü giriş gelişme ve sonuç aşamalarını içerecek şekilde anlatabilmekte, konuşmayı başlatıp sürdürmekte ve sıra alarak konuşabilmektedir.

Bu bilgiler kapsamında bu derlemede, yukarıda örneklenen pragmatik dil becerileri ve bozukluğunun tanımı, hangi yöntemlerle değerlendirildiği üzerinde durulacak ve yayınlanmış testler, profiller ve kontrol listelerine yer verilecektir.

Pragmatik Dil/ Edimbilim/ Kullanımbilim

Amerikan Konuşma ve İşitme Derneği (American Speech and Hearing Association-ASHA), dilin pragmatik bileşenini, işlevsel ve sosyal olarak uygun iletişim oluşturmak için dil bileşenlerini (yani fonoloji, morfoloji, sözdizimi ve anlambilim) birleştiren sistem olarak tanımlar. Dilin sosyal iletişim için kullanımını tanımlayan bir terim olarak pragmatik dil, kişinin niyetini açıklayabilmesi ve dünyada işlerini halledebilmesi için dilin bağlama uygun bir şekilde kullanılmasıdır (Gleason ve Ratner, 2017). “Pragmatik dil”, konuşmanın amacını ve bu amacın farkındalığını bilme, bu amaca ulaşmak için dilin kullanımı ile ilgilidir. “Pragmatik dil becerileri”, sohbet başlatma, sohbeti sürdürme, uygun bir şekilde sıra alarak konuşma, konuşma sırasında ortam ve kişi durumlarına göre uyarlamalar yapabilmek, çıkarım yapabilmek, mecazi dili (atasözü, deyimler ve metafor) anlayabilmek, jest, mimikler gibi sözel olmayan iletişimi anlayabilmek ve uygun şekilde kullanabilmek, içerik açısından sıralı, uyumlu ve tutarlı anlatılar yapabilmek vb. becerileri içerir (Adams, 2015; Norbury, 2014). Pragmatik dil, konuşan kişinin niyetini, ifadelerin özel biçimlerini ve dinleyicide nasıl bir etki bırakacağını kapsar. Sosyo-kültürel etkileşimlerde ne zaman konuşulup konuşulmayacağını, kiminle hangi konular hakkında konuşulabileceğini; nerede, hangi şekilde konuşulması gerektiğini belirlemektedir. Ek olarak pragmatik dil, dili nezaket kurallarına uygun şekilde kullanmanın farkındalığını içerir. Ayrıca sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesi için, konuşurken sıra almayı, konuları yönetebilmeyi, nezaket kurallarına uymayı, sosyal rollerin farkındalığını, diğer bireylerin konuşma ihtiyaçlarının anlaşılmasını ve dilin etkili, uygun, doğru bir şekilde kullanılmasını ifade eder (ASHA, 2014). Pragmatik, dilin tüm bileşenlerini kapsayan, düzenleyen ve iletişim amaçlı kullanılmasını sağlayan; dilin “neden” ve “nasıl” kullanıldığı ile ilgili bileşenidir (Reed, 2018). Pragmatik dil, dilin sosyal bağlamda çeşitli amaçlara yönelik işlevini ve iletişim amacına uygun kullanımına ilişkin bilgiyi ifade eder (Topbaş, 2006). Ayrıca sosyal amaçlar için dilin nasıl kullanıldığını belirleyen kurallar bütünüdür. Bahsi geçen tüm bu becerilerde çeşitli düzeylerde gelişimsel sınırlılıklar ve bozukluklar gözlenebilmektedir.

Pragmatik Dil Bozuklukları

İletişim sorunları gelişimsel bozukluğu olan çocuklar söz konusu olduğunda en önemli ve en fazla etkilenen gelişim alanıdır (Diken, 2014). Pragmatik dil bozuklukları alanındaki araştırmaların birçoğu, büyük ölçüde altta yatan bozukluğun doğasına (Bishop, 2000; Botting ve Conti-Ramsden, 2003; Geurts vd., 2004; Shields vd., 1996) odaklanmıştır. Bazı araştırmalar ise; tanı kriterlerinin oluşturulabilmesi için pragmatik dil bozukluğunun bulgularına (Adams vd., 2005; Bishop ve Adams, 1989) odaklandığı göze çarpmaktadır. Pragmatik dil bozukluğu (PDB), tanısal sınıflandırması ortaya çıktığından beri tartışmalı bir terim olarak ele alınmaktadır (Ketelaars vd. 2009; Ketelaars vd., 2010). Bu terimin geçerliliği ile ilgili tartışmaların ana sebebi pragmatik dil bozukluğunun; Otizm Spektrum bozukluğu (OSB) ve Asperger sendromu gibi yaygın gelişimsel bozuklukların (YGB) semptomlarıyla olan benzerliğidir. Çünkü PDB semptomları, OSB olan çocuklardaki semptomların bir parçasıdır. Gelişimsel pragmatik dil bozukluğu; dil konuşma bozuklukları ve daha da genelinde özgül dil bozukluğu (Asal, 2021; Bishop, 2000; Bishop ve Baird, 2001; Bishop ve Norbury, 2002; Laws ve Bishop, 2004; Leinonen ve Letts, 1997; Osman vd., 2011), Otizm Spektrum bozukluğu (Adams, 2002; Adams vd., 2005; Andrés-Roqueta ve Katsos, 2020; Bishop, 2000; Bishop vd., 2006; Canlı, 2018; Diken, 2014; Geurts ve Embrechts, 2008; Geurts vd., 2019; Hyter, 2007; Mandy vd., 2017; Ünözkan- Aksu, 2022), Asperger sendromu (Adams vd., 2002; Bishop, 1989; Helland vd., 2010; Hyter, 2007; Lokusa vd., 2007) gibi bozukluklarda sıklıkla gelişimsel açıdan birincil yetersizlik alanıdır. Bu bozuklukların yanı sıra dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) (Adams, 2002; Bishop, 2000; Canlı, 2018; Geurts ve Embrechts, 2008; Hyter, 2007; Torre Carril ve Pérez-Pereira, 2019), öğrenme güçlüğü (Cardillo vd., 2018; Etlan ve Acarlar, 2021; Ferrara vd., 2020; Griffiths, 2007; Seçkin Yılmaz ve Şemşedinovksa, 2020) gibi bozukluklara da eşlik edebilir. Bazı araştırmalar da; fetal alkol spektrum bozuklukları (Coggins vd, 2007; Hyter, 2007; Vega-Rodríguez vd., 2020), Down Sendromu (Laws ve Bishop 2004; Lee vd., 2017; Martin vd., 2018; Smith vd., 2017; Torre Carril ve Pérez-Pereira, 2019) ve Williams Sendromu (Hoffman vd., 2013; Laws ve Bishop, 2004; Philofsky vd., 2007) gibi bozuklukları olan bireylerde de pragmatik dil becerilerinde sınırlılıklar olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte psikiyatrik sorunları (Brenne ve Rimehaug, 2019; Helland ve Heimann, 2007; Im-Bolter ve Cohen, 2007) olan çocukların pragmatik dil becerilerinde de sınırlılıklar görülmektedir. Özellikle OSB kapsamında incelendiğinde Bishop (2000); Pragmatik dil bozukluğu olan çocukların OSB’de görülen üçlü bozukluğu (iletişim, sosyal etkileşim ve ilgiler) göstermelerinin şart olmadığını belirtmiştir. Bishop ve Norbury (2002) çalışmalarında PDB’nin, OSB’den ayrı olarak görülebildiğine dair bazı kanıtlar sunmuşlardır. Dahası, pragmatik yetersizlikleri gösteren bazı çocukların herhangi bir OSB semptomu göstermediklerini de kaydetmişlerdir. Bishop (2000) PDB’nin, OSB ya da DEHB benzeri tanılara eşlik edebilen bir yetersizlik olarak bilinmesine rağmen sadece bu tanılara özgü bir bozukluk olmadığını belirtmiştir. Sosyal yetersizlikler veya öğrenme güçlüklerinin olmadığı durumlarda da görülebileceğine dair bulgular ortaya konularak bu durum “Pragmatik Dil Bozukluğu” olarak tanımlanmıştır.

Amerikan Psikiyatri Birliği’nin (American Psychiatric Association, 2013) yayımladığı “Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı Beşinci Baskısında (DSM-5)” sosyal iletişim bozukluğu terimi yeni bir kategoride Nörogelişimsel Bozukluklar/ İletişim Bozuklukları başlığı altında OSB ve diğer sosyal

iletişim bozukluklarından ayrı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca Adams (2015), pragmatik dil bozukluğu teriminin yerine DSM-5'te yer alan sosyal iletişim bozukluğu teriminin kullanılabilmesine ilişkin görüş bildirmiştir.

DSM-5 Sosyal iletişim bozukluğu için aşağıdaki tanı kriterleri verilmiştir:

- Sosyal işlevi etkileyen kalıcı pragmatik dil güçlükleri
- Dili anlama ve ifade etmeyi etkileyen kalıcı dil güçlükleri
- Otizm Spektrum Bozukluklarındaki yetersizliklerin olmaması
- Bulguların erken çocukluk döneminden itibaren görülmesi

Pragmatik dil bozukluğu, karşılıklı iletişim için gerekli olan dilin kullanımı becerilerindeki sınırlılıkları ifade eden tanımlayıcı bir terimdir, dil ile bağlam arasındaki uyumsuzluğu ifade etmektedir (Bishop, 2000; Volden ve Lord, 1991). PDB özet olarak, konuşma içeriğini aktarmada ve anlamada dilin kullanımında yaşanan yetersizlikler olarak tanımlanabilen bir terimdir, dil ile bağlamın birbiriyle uyumsuz olmasını ifade etmektedir (Adams, 2002).

PDB erken çocukluk yıllarında OSB, ÖDB gibi gelişimsel bozukluğu olan çocuklarda dil gecikmeleriyle birlikte görülmesine rağmen, çocukların müdahale ve gelişimsel destek programları ile dil gecikmelerinin üstesinden gelebildikleri görülmektedir. Nitekim çocuklar okul yıllarında akıcı bir şekilde konuşabilir ve sözdizimi kurallarını normal bir şekilde kullanabilir (Botting ve Conti-Ramsden, 2003; Conti-Ramsden ve Botting, 1999), ancak pragmatik dil becerilerindeki sorunlar ve yetersizlikler görülmeye devam etmektedir. PDB olan çocuklarda karmaşık cümle kurma, söylem ve anlatının düzenlenmesinde ve anlaşılmasında önemli ölçüde yetersizlikler, sosyal çıkarsama yapamama, dilin toplumsal kullanımında ve sosyo-bilişsel becerilerde sınırlılıklar görülebilmektedir. Bunlara ek olarak bazı çocuklarda sadece kendi ilgi alanlarıyla ilgili konuşma, aşırı derecede ve tekrarlı bir şekilde sorgulama ve stereotipik konuşma eşlik edebilmektedir (Bishop ve Adams, 1989). Bunlar göz önünde bulundurulduğunda, iletişim becerilerini pragmatik dil becerileri açısından değerlendirmek farklı gelişimsel bozukluklar için oldukça önemlidir.

PDB olan çocuklar, dilin sosyal bağlamlarda kişilerarası kullanımında sınırlılık yaşarlar. Tipik olarak ayrıntı verme eğilimi gösterirler, sıra alma becerilerinde, konuşma sırasında konuyu sürdürmekte güçlük çekerler, söylemi anlamada ve anlatının düzenlenmesinde sorunlar yaşarlar ve konuşma becerilerini geliştirmede güçlük çekerler (Bishop, 2000; Bishop ve Adams, 1989; Botting, 2002; Ryder ve Leinonen, 2014). Ek olarak dilin aşırı bir şekilde gerçekçi kullanımı ve sosyal çıkarsama yapamama (Leinonen ve Letts, 1997; Ryder ve Leinonen, 2014) gibi sorunlar da gösterirler. Mecazi anlamları yorumlama veya dinleyicilerin bilgi ihtiyaçlarını ölçme konularında da zorlanırlar (Adams, 2002; Adams, 2015; Norbury, 2014).

PDB en genel ifadeyle; sesbilgisi, biçimbilgisi, söz dizimi ve sözel akıcılıkta bozukluğu olmayan ancak iletişim amaçlarını anlama ve iletme, konuştuğu kişinin gereksinimlerini fark etme, konuşmayı sürdürme becerileri ile ilgili olan iletişimsel becerilerde problemleri olan çocuklarda kullanılan bir terimdir (Ketelaars vd., 2010). Pragmatik dil alanında yetersizlikleri olan çocukların erken dönemde tespit edilip

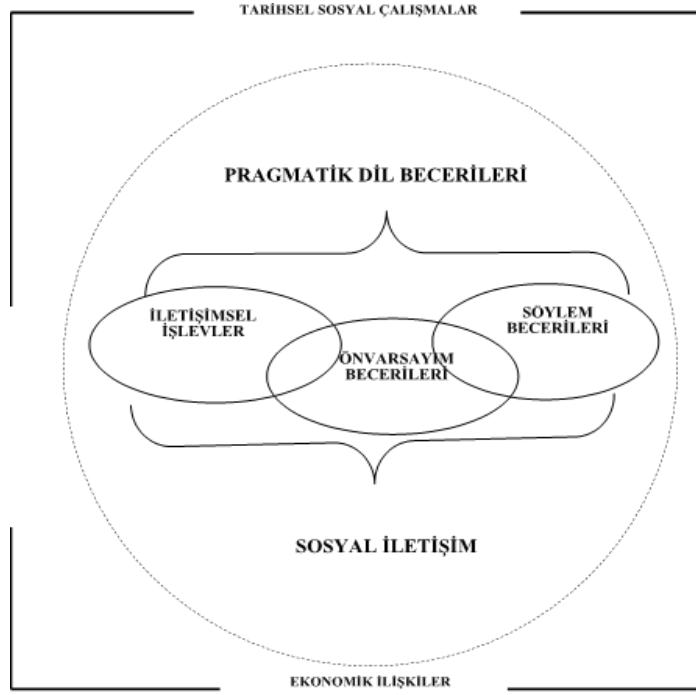
desteklenebilmeleri için anadile ve kültüre uygun, geçerli, güvenilir değerlendirme yöntemleri ile değerlendirilmeleri önemli bir süreçtir.

Pragmatik Dil Becerilerinin Değerlendirilmesi

Dil gelişiminin değerlendirilmesi, uygun formal değerlendirme araçları ve formal olmayan kontrol listeleri veya gözlemler kullanılarak çocuğun iletişim becerilerinin detaylı bir şekilde betimlemesine dayanır (Paul, 2002). Dil gelişiminde sorunları olan çocukların eğitim gereksinimlerinin karşılanabilmesi ve gelişimlerin desteklenebilmesinde ilk ve en önemli adım, bireysel farklılıklar ile çevresel koşulları dikkate alan, uygun, yeterli ve işlevsel bir değerlendirme yapılmasıdır (Turan, 2012). Dil değerlendirmesinin temel amacı sorunu betimlemek gibi görünse de çocuğun mevcut sorununun yapısı ile yetersizliğin altında yatan nedeni ortaya koymalı ve mevcut beceri düzeyini, zayıf ve güçlü özelliklerini belirlemelidir. Dil becerilerini değerlendirirken, çocuğun performansını tanımlayan betimsel yaklaşım ile normları ve ortalama performans düzeyini temel alan psikometrik yaklaşım olmak üzere iki temel yaklaşım kullanılmaktadır (Acarlar, 2002; Işıtan ve Turan, 2014). Betimsel yaklaşım, yapılandırılmış ortamda ya da çocuğun doğal ortamında yüz yüze sohbet sırasında çocuktan dil örneği alma, gözlem ile bazı ölçüt bağımlı yöntemlerin kullanımını içerir (Acarlar, 2002). Psikometrik yaklaşımda çocuk standardize testler ile dil gelişimi açısından değerlendirilmekte ve elde edilen bulgular tipik gelişim gösteren bir çocuğun gelişimsel özellikleriyle karşılaştırılmaktadır (Adams, 2002).

Pragmatik dil becerilerini değerlendirme süreci dilin diğer bileşenlerinin değerlendirilmesinden farklıdır. Sosyal iletişimin önemli bir ögesi olarak pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesi bazı sınırlılıklar göstermektedir. Çünkü pragmatik dil becerilerinin gelişimsel normlarına ilişkin bilgiler hem alandaki normatif araştırmaların sınırlı olmasından hem de ortaya çıktığı yaşların net olmamasından etkilenmektedir (Adams, 2002). Pragmatik dil becerileri alanında gelişimsel normlar hakkındaki bilgiler sınırlıdır ve becerilerin yalnızca çok yaklaşık olarak ortaya çıkma yaşı sağlanabilmektedir (Adams, 2002; Adams, 2015). Pragmatik dil performansı; dil becerilerinin erken çocukluktaki bireysel iletişim farklılıklarından (Hewitt, 2000; Lieven vd., 1992) etkilenmektedir ve değerlendirme sırasında bu durumun nasıl kontrol edileceği konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Ek olarak pragmatik dil becerileri; bağlama, ortama, kültüre ve dinleyicilere bağlı olarak farklılaşmaktadır ve bunlardan kaynaklanan farklılıkları tanımlamak oldukça güçtür. Standart testler katı yapısı nedeniyle değişen koşullara uyum sağlayamamakta ve bu nedenle günlük hayatta ortaya çıkabilecek farklı iletişim problemleri göz ardı edilebilmektedir (Çorbacı-Serin, 2022). İletişimin gerçekleştiği bağlam oldukça karmaşıktır ve çevrenin çok boyutlu özelliklerini içerir. Her çocuk yaşadığı bilişsel becerilerindeki ve diğer gelişim alanlarındaki sınırlılıklardan bağımsız olarak, yaşadığı çevresel koşullar nedeniyle farklı öğrenme deneyimleri, farklı uyaran ve olanaklar, farklı bir kültürel çevre, farklı anne-baba-çocuk etkileşimleri ve farklı ebeveyn tutumları içinde büyümektedir. Bu nedenle bağlamsal meselenin genişliğini ele almak için, konuşmanın bilişsel, sosyal ve fiziksel bağlamla birlikte dilsel ve dilsel olmayan özelliklerinin de değerlendirilmesini gerektirmektedir (Prutting, 1982). Acarlar'a (2019) göre, çocuğun gelişiminin bir bütün olarak ele alınması, dil ile iletişimin değerlendirmesinde doğru işlemlerle değerlendirme yöntem ve araçlarının belirlenmesini kolaylaştırırken çocuğun sadece yapamadıklarının listelenmesini değil zayıf ile güçlü olduğu yönleri ait bir profil elde edilmesini de sağlamaktadır.

Pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesi, standart ölçme araçlarıyla gerçekleştirilen tipik dil değerlendirme yöntemlerinden farklılık göstermelidir. Hyter'a (2007) göre pragmatik dil gelişiminin değerlendirilmesi tüm parametreleri, değişkenleri ve sosyal çevre ile sosyal bağlamları içermelidir. Bu konuya yönelik bir "Pragmatik-sosyal çalışma modeli: Mikro ve makro bağlamlar. Pragmatics-as-social practice model: Micro-and macro-level contexts" geliştirmiştir. Bu modele göre pragmatik dil gelişiminin değerlendirilmesi mikro ve makro yapısal olarak tüm ilişkileri içermeli ve pragmatik dil becerilerinin tüm parametrelerini de ele almalıdır. Aşağıdaki şekilde bu model verilmiştir.

Şekil 1. Pragmatik-sosyal çalışma modeli: Mikro ve makro bağlamlar. (Hyter, 2007 "Pragmatic Language Assessment A Pragmatics-As-Social Practice Model") içinde.

Değerlendirmedeki güçlük ve karmaşıya rağmen pragmatik dil değerlendirmesi; sosyal ve bilişsel işlevlere, sözel olmayan davranış gözlemlerinin tek başına sağlayamayacağı tamamlayıcı bir pencere açmaktadır (Adams vd., 2002). Ayrıca, pragmatik dil bozukluğu, OSB, DEHB, ÖDB gibi bir dizi gelişimsel bozukluğa yönelik iletişim ve sosyal müdahale stratejileri için güçlü bir katkı sağlamaktadır (Adams, 2002). Pragmatik dil becerileri; herhangi bir gelişimsel, zihinsel, sosyal ya da dil bozukluğu görülen çocuklarda ikincil yetersizlik alanı olarak ortaya çıkabilir (Bishop, 2000; Leinonen ve Letts, 1997; Prutting ve Kirchner, 1987; Ryder ve Leinonen, 2014). Başka bir deyişle pragmatik dil bozukluğu ek bir sosyal bozukluk veya gelişimsel bir bozukluk olmadan görülebileceği gibi OSB, ÖDB, DEHB, öğrenme güçlüğü, Down Sendromu gibi gelişimsel bozukluklarda ikincil bir bozukluk olarak görülebilmektedir. Bu nedenle tipik gelişim gösteren çocukların da gelişimsel bir bozukluğu olan çocukların da pragmatik dil gelişimlerinin değerlendirilmesi kritik bir süreçtir. Ancak pragmatik dil becerilerini değerlendirme yalnızca yetersizliği belirlemeye ve yetersizliğin nedeni olan gelişimsel bozukluğa yönelik gerçekleştirilen bir süreç olmamalıdır. Pragmatik dil değerlendirmesi çocuğun pragmatik dil performansını, güçlü-zayıf yönlerini ve ihtiyaçlarını da detaylı bir şekilde ortaya koymalıdır. Pragmatik dil becerilerini değerlendirirken kullanılan değerlendirme yönteminin

özgün, güvenilir, geçerli, işlevsel ve açıklayıcı olması da önemli olan başka bir konudur (Damico vd., 2003; Hyter, 2007; Lavi vd., 2016).

Pragmatik dil becerilerinin yalnızca çocuğun gösterdiği özelliklerin tanımlanmasıyla gerçekleştirilen bir değerlendirme süreci olarak ele alınması çocuğa uygun bir destek programı hazırlama konusunda yetersiz olmaktadır. Pragmatik dil becerilerini değerlendirirken amaç çocukların dil kullanım becerilerinin güçlü ve zayıf özelliklerini ortaya çıkarmanın yanı sıra, iletişim becerilerindeki yetersizliklerinin altında yatan nedenlerin araştırılması olmalıdır. Ayrıca güçlü kuramsal temellere dayandırılmalıdır (Adams, 2015). Bu nedenle değerlendirmelerin, değerlendirmeyi yapan uzmanın çocuğun iletişim güçlüklerini bilişsel yetersizlikler, sosyal yetersizlikler ya da dilsel yetersizlikler gibi altta yatan faktörlerle ilişkilendirmesine izin veren güçlü teorik bir yapıya dayandırması gerekir. Pragmatik dil becerileri denildiğinde akla ilk gelen dilin sözel kullanımı yani dil gelişimi olsa da, bilişsel ve sosyal beceriler de göz ardı edilmemelidir. Çünkü pragmatik dil becerilerinin edinimi, dil gelişimi, bilişsel ve sosyal gelişim düzeylerinden etkilenir ve onları etkiler. Bu bilgi rehberliğinde yapılacak olan pragmatik dil değerlendirmesi bütüncül bir bakış açısı içermeli, çocukların gelişim alanlarının birbirini etkilediği göz ardı edilmemelidir.

Bu bağlamda, alan yazında pragmatik dil değerlendirmesi üzerinde iki farklı etki ortaya çıkmıştır: dilsel ve sosyal/bilişsel. Pragmatik dil değerlendirmesinin ilk teorik açıklamaları pragmatik dil becerilerinin biçimsel dil özelliklerine odaklanırken (Adams, 2002), daha sonraları Grice'in (1975) çalışması, pragmatik dilin; bilişsel, sosyal ve dilsel gelişim arasında bir arayüz olarak değerlendirilmesinin yolunu açmıştır (Levinson, 1983). Prutting (1982) de iletişimin; sosyal-bilişsel bilginin, dilsel-pragmatik bilgiyle kesişmesi yani iletişim sırasında kullanılan evren hakkındaki bilginin; sesbilgisel, sözdizimsel, anlamsal, pragmatik bilgiyle harmanlanarak bir akış halinde gerçekleştiğini açıklamıştır. Bu nedenle pragmatik dil gelişiminin değerlendirmesi dilin bir bütün halinde değerlendirilmesini de kapsamalıdır. Buna göre aşağıda alan yazında pragmatik dili değerlendirirken kullanılan değerlendirme yöntemlerine yer verilmiştir.

Pragmatik Dil Becerilerinin Değerlendirme Yöntemleri

Alan yazında, pragmatik dil becerilerinin değerlendirme yöntemleri 4 gruba ayrılabilir:

- Yayınlanmış standardize testler
- Yayınlanmış kontrol listeleri veya profiller
- Etkileşimin doğal ortamında gözlemler yoluyla değerlendirilmesi
- Anlatı Analizi

Uygulamada, bir çocuğun pragmatik dilini değerlendirmek için kapsamlı ve gerçekten tatmin edici tek bir pragmatik dil değerlendirme yöntemi bulmak mümkün değildir. Kullanılan standardize araçların her zaman kontrol listeleri, gözlemler ve konuşma analizleri ile desteklenmesi gereklidir. Başka bir ifade ile değerlendirme sürecinde standardize testlerle birlikte ebeveyn raporlarının birlikte kullanılmasının yanı sıra yapılandırılmış gözlemlerin de yapılması çocukların iletişim becerilerinin ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesi ve performansının ortaya konması açısından önemlidir (Ökcün Akçamuş vd., 2019). Standardize testler, bireyin performansını daha büyük bir popülasyonla karşılaştırma fırsatı sağlama

avantajını taşır ve uygulayıcı için zaman ve eğitim açısından yürütmek nispeten etkili ve kolaydır. Buna karşın, bağlama bağlı bir dizi insan davranışı olarak pragmatik dil becerilerinin doğasının, formal araç yöntemleri kullanılarak güvenilir bir şekilde ortaya koyma konusunda yetersiz kalmaktadır. Dilin biçimsel alanının tanımlanması büyük ölçekli standardize araçlarla mümkün olmakla birlikte bağlamın yorumlanması söz konusu olduğunda daha karmaşık olmaktadır (Smith ve Leinonen, 1992). Dolayısıyla pragmatik dil becerilerini formal yöntemlerle değerlendirmek, doğru veya kapsamlı bir klinik tablo oluşturmak için tek başına yeterli görülmemektedir (Adams, 2015).

Standardize Testler ve Kontrol Listeleri

Genel olarak değerlendirme araçları, hem değerlendirilen içerik hem de bilgiyi toplamak için kullanılan yöntem açısından, çocukların yaş ile gelişim düzeylerine uygun olmalıdır. Bununla birlikte klinik ortamlarda kullanılması amaçlanan tarama araçları kısa olmalı, uygulaması, puanlaması ve yorumlaması kolay olmalıdır (Jellinek vd., 1999). Bu araçlar gelişimsel olarak uygun ve klinik olarak faydalı bilgiler sağlamalıdır (Carter, 2002).

Pragmatik dil becerilerinin kontrol listeleri ve gözlemler yoluyla desteklenerek değerlendirilmesi, normatif veri eksikliği sorunlarını ortadan kaldırır ve standardize değerlendirme araçlarından daha kapsamlı ve popülerdir (Adams, 2002). Ayrıca kontrol listeleri genel olarak ebeveyn ya da öğretmen gözlemlerine dayanarak yanıtlanır ve uzmanlar açısından kolay ve hızlı yönetilme avantajına sahiptir. Ebeveynlerin gözlemlerine dayanan bir değerlendirme süreci çocuğun gelişimsel özellikleri hakkında daha kapsamlı ve detaylı verilere ulaşılmasını sağlar. Ebeveynlerin çocuklarıyla herkesten daha fazla ve daha uzun vakit geçirdiği göz önüne alındığında, anne babalardan çocuğun pragmatik dil becerilerine ilişkin daha kapsamlı bilgi elde etmek mümkündür. Ebeveynler çocukların farklı durum ve bağlamlarda nasıl iletişim kurdukları hakkında en detaylı bilgiye ve gözleme sahip olan kişilerdir. Ek olarak pragmatik dil becerilerinin özellikle erken çocukluk döneminde değerlendirilmesi, okul dönemi veya ergenlik dönemine nazaran biraz daha zorlaşmaktadır. Bunun temel sebebi erken çocukluk döneminde çocukların iletişim becerilerinin sınırlı olması nedeniyle, doğrudan standardize testler ile değerlendirilme yapmak güçleşmektedir. Bununla birlikte standardize değerlendirme araçlarının gözlenebilen davranışları ölçmesi avantaj olarak görülse de hızlı bir şekilde uygulanması ve uygulanan ortam ve diğer bağlamsal durumlar nedeniyle, çocuğun becerilerini tam olarak temsil etmeyebilir. Standardize testlerin diğer bir dezavantajı da erken çocukluk döneminde çocukların tanımadıkları bir ortamda, yabancı olduğu biri tarafından uygulanan formal değerlendirmelere uyum sağlamakta zorlanarak yanıt vermek istememesi olabilir (Feldman ve Messick, 2007). Ancak kontrol listelerinden elde edilen bilgilerin de pragmatik dil becerilerindeki yetersizlik ya da zayıf-güçlü yönleri açığa çıkarmada yetersiz kaldığını göstermektedir (Simmons vd., 2014). Bu nedenle standardize testler, ebeveyn yanıtlarına dayanan testlerle birlikte gözlem yöntemlerinin de kullanılması gerçekleştirilen değerlendirmenin daha etkili ve güçlü olmasını sağlar.

Yurtdışında ve yurtiçinde kullanımda olan testler ve kontrol listelerinin bir listesi, kapsanan yaş aralıkları ve değerlendirmeyi amaçladıkları özellikler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Pragmatik Dil Becerilerini Değerlendirmede Kullanılan Standardize Testler ve Kontrol Listeleri

Aracın Adı	Yazarlar	Yaş	Yöntem	Ölçmeyi Hedeflenen Alan
Pragmatik Dil Testi (PDT) Test of Pragmatic Language (TOPL)	Özduvan, 2005 (Uyarlama) Phelps-Gunn, 1992	6-18	Sözlü İstemler, Yönergeler ve Renkli Çizimlere Dayalı Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Dinleme Becerisi Uygun içeriği seçme Duyguları ifade Etme İsteklerde bulunma Konuşmayı Başlatma, Sürdürme Bağlama Uygun Konuşma Sosyal iletişim
Türkçe İletişim Davranışları Gelişimi Envanteri; TİGE MacArthur Bates Communicative Development Inventory; MB-CDI	Aksu-Koç vd., 2011 (Uyarlama) Fenson, vd., 1993	8-36 ay	Ebeveyn yanıtına dayalı değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Sözel olmayan iletişim davranışları Jest ve mimikler
İletişim Becerileri Kontrol Listesi İBK-2 Children Communication Checklist CCC-2	Unal, 2014 Namlı ve Şahin, 2022 (Uyarlama) Bishop, 2003	4-16	Ebeveyn/ bakım veren kişi veya öğretmen gözlemlerine dayanarak cevaplanan maddeler ile değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Konuşma Sentaks Semantik Tutarlılık Bağlama Uygun Konuşma Stereotipik dil Bağlamın Kullanımı Sözel olmayan iletişim Sosyal ilişki İlgiler
Erken Çocuklukta Dil Kullanım Envanteri: Pragmatik Dil Gelişimi Değerlendirmesi Language Use Inventory for Young Children: An Assessment of Pragmatic Language Development; LUI	İyigün, 2021 (Uyarlama) ONeill, 2007	18-47 ay	Ebeveyn yanıtına dayalı değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Sözel Olmayan İletişim Sözel iletişim (Sözcük ve Cümle Boyutunda)
Yale Pragmatik Protokolü (YPP) The Yale in vivo Pragmatic Protokol: YiPP	Çorbacı-Serin, 2022 (Uyarlama) Simmons vd., 2014	9-11	Günlük temel aktiviteler, görevler ve etkinlikler çocukla sohbet edilerek gerçekleştirilir	<ul style="list-style-type: none"> Sohbet kuralları, İletişimsel işlevler, Konuşma hatalarını düzeltme Varsayım
Pragmatik Dil Testi-2 (PDT-2) Test of Pragmatic Language Second Edition (TOPL-2)	Aktaş ve Tekinarslan (2021) (Uyarlama) Phelps-Terasaki ve Phelps-Gunn, 2007	6-12	Sözlü İstemler, Yönergeler ve Renkli Çizimlere Dayalı Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Dinleme Becerisi Uygun içeriği seçme Duyguları ifade Etme İsteklerde bulunma Bağlama Uygun Konuşma Sosyal iletişim
Erken Sosyal İletişim Ölçeği Early Social Communication Scales; ESCS	Ökçün-Akçamuş vd., 2019 Mundy vd. 2003	8-30 ay	Yapılandırılmış Gözlem ile değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Sözel olmayan sosyal iletişim ve etkileşim becerilerinden jestler
Günlük İletişim Becerilerinin Pragmatik Profili Pragmatics Profile of Communication Skills in Children	Tezel, 2015 (Uyarlama) Dewart ve Summers, 1995	0-4 5-10	Ebeveyn veya öğretmen gözlemlerine dayanarak cevaplanan maddeler ile değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> İletişimsel İşlevler İletişime Yanıt Etkileşim ve Konuşma Bağlamsal Varyasyon
Pragmatik Dil Becerileri Envanteri Pragmatic Language Skills Inventory (PLSI)	Alev vd., 2014 (Uyarlama) Gilliam ve Miller, 2004	5-12	Ebeveyn veya öğretmen gözlemlerine dayanarak cevaplanan maddeler ile değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Kişisel Etkileşim Becerileri Sosyal Etkileşim Becerileri Sınıf İçi Etkileşim Becerileri
Clinical Assessment of Pragmatics (CAPs)	Lavi, Mainness ve Daher, 2016	7-18	Dijital video görüntülerine dayalı bireysel olarak uygulanan performans testleri	<ul style="list-style-type: none"> Pragmatik Performans Dilötesi (Paralinguistik) Beceriler

Assessment of Comprehension and Expression (ACE 6-11)	Adams vd., 2001	6-11	Resim destekli ve sözel görevler ve anlatı analizine dayalı değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Anlama Becerileri Öykü Anlatma
Assessment of Pragmatic Language: Preschool (APL:P)	Hyter, 2007	2-6	Ebeveyn tarafından yanıtlanan bir kontrol listesi Anlatı analizi yoluyla değerlendirme Gözlem protokolü	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal İlişki İletişim İşlevleri Etkileşimin Niteliği Sözel ve Sözel Olmayan İletişim Sosyal Biliş
The Listening Skills Test / LIST	Lloyd, Peers ve Foster, 2010	3-6 6-11	Resim destekli ve sözel görevler	<ul style="list-style-type: none"> Belirsizliği Anlama (Detecting Ambiguity) Mesajı Değerlendirme Sözel Mesajı Değerlendirme
Test of Language Competence – Expanded Edition (ILC-Expanded)	Wiig ve Secord, 1989	5-18	Sözlü ifadelerin ve çıkarımların yorumlanması	<ul style="list-style-type: none"> Belirsizliği anlamak Çıkarım yapmak Metaforları anlama
Assessment of Language Impaired Children's Conversations (ALICC)	Bishop ve Adams, 1989	4-16	Konuşma Becerilerini Kodlama Sistemi ile Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal İlişki Sohbet Becerileri Düzeltilmeler Sıra Alma Becerileri
Pragmatic Protocol	Prutting ve Kirchner, 1987	7-16 ve Yetişkin	İletişimi Gözleme Dayalı Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Sözel Dil Becerileri Sözel Olmayan İletişim Dilötesi Özellikler
Social Interactive Coding System	Rice, Sell, ve Hadley, 1990	4-6	İletişimi Gözleme Dayalı Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> İletişim Niyetleri Sözel Dil Becerileri

Pragmatik dil becerilerini değerlendirmek ya da taramak amacıyla Türk alan yazında kullanılan standardize araçlar incelendiğinde sınırlı sayıda değerlendirme aracının olduğu göze çarpmaktadır. Diğer dikkat çeken bir nokta ise alan uzmanları ve araştırmacılarının son 10 yılda pragmatik dil gelişimi alanına yönelmeleridir. Ayrıca kullanılan tüm araçların uyarlama çalışması sonucu alana kazandırıldığı görülmektedir. Değerlendirme sürecinde standardize testlerin çocukların anadil ve kültür yapılarına uygun olmasının önemli bir etmen olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu durumun önemli bir eksiklik olduğu görülmektedir. Bununla birlikte uyarlama çalışması ile alana kazandırılan araçların geçerlik ve güvenilirlik açısından uygun araçlar oldukları ve pragmatik dil becerilerini farklı boyutlarda değerlendirdikleri söylenebilir.

Mevcut olarak kullanılan araçlar incelendiğinde, yaygın kullanımda olan bazı standart dil testlerinin alt ölçeklerinin pragmatik dil öğelerini içerdikleri görülmektedir. “Assessment of Comprehension and Expression” (Adams vd., 2001), “Test of Language Competence (Wiig ve Secord, 1989)” ve “MacArthur Bates Communicative Development Inventory” (Fenson vd., 1993) bu testlere örnek olarak gösterilebilir. Bu testlerden “MacArthur Bates Communicative Development Inventory”, Aksu-Koç ve diğerleri (2011) tarafından “Türkçe İletişim Davranışları Gelişimi Envanteri; TİGE” olarak Türk dili ve kültürüne uyarlanmıştır. Ancak bu araç başlı başına pragmatik dil becerilerini değerlendirmemektedir. Bebeklik ve erken çocukluk döneminde çocukların sözel olmayan iletişim davranışları ve jest ile mimiklerini değerlendirmektedir.

Pragmatik dil becerileri değerlendirme amacı ile geliştirilen ve yaygın olarak kullanılan norm referanslı testlerden biri “Test of Pragmatic Language (TOPL)” aracıdır. Phelps-Terasaki ve Phelps-Gunn tarafından

1992’de geliştirilen ve 2007 yılında tekrar revize edilen Test of Pragmatic Language-2 (TOPL-2) dil becerilerini; bağlam, konu, amaç, dinleyici, görsel-jest ipuçları, soyutlamalar ve pragmatik dil alt boyutlarında değerlendirmektedir. Bu aracın ilk versiyonunun da ikinci versiyonunun da Türk alanyazında uyarlama çalışması gerçekleştirilmiştir (Aktaş ve Tekinarıslan, 2021; Özduvan, 2005).

Gilliam ve Miller’in (2004) geliştirdiği “Pragmatic Language Skills Inventory” testi de yaygın kullanımda olan norm referanslı başka bir testtir. Bu aracın uyarlama çalışması, Alev ve diğerleri (2014) tarafından 5-12 yaş çocukların pragmatik dil becerilerini değerlendirme amacıyla “Pragmatik Dil Becerileri Envanteri Türkçe Versiyonu (PDBE-TV)” olarak gerçekleştirilmiştir. PDBE-TV, öğretmen değerlendirmesine dayalı bir araçtır ve sosyal etkileşim becerileri, sınıf içi etkileşim becerileri ve kişisel etkileşim becerileri olmak üzere üç alt boyutu bulunmaktadır.

“Pragmatics Profile of Communication Skills in Children”, (Dewart ve Summers, 1987) okul öncesi dönem çocuklarının iletişimsel niyetleri hakkında bilgi edinmek için geliştirdikleri kontrol listesinin okul çağı çocuklarında kullanılacak şekilde genişletilmiş versiyonudur. Ebeveyn, birincil bakıcı veya öğretmen tarafından yanıtlanır. Bu kontrol listesi Tezel (2015) tarafından, erken çocuklukta günlük iletişim becerilerinin pragmatik dil becerilerini değerlendirmek amacıyla Türk kültürüne uyarlanmıştır. Araç, İletişimsel Fonksiyonlar, iletişime cevap verme, etkileşim ve sohbet ve içerik çeşitliliği alt ölçeklerinden oluşmaktadır

Ebeveyn tarafından yanıtlanan başka bir kontrol listesi de “The Language Use Inventory: LUI” (O’Neil, 2009). 18-47 ay aralığındaki çocuklara yönelik ebeveyn raporuna dayalı bir araçtır. Jest kullanımı, sözel iletişim, uzun cümleler ve demografik bilgiler alt ölçeklerinden oluşmaktadır ve konuşma eylemleri ve iletişimsel işlevler de dâhil olmak üzere konuşma gelişimi hakkında bir değerlendirme yapmaktadır. Bu aracın Türk kültürüne uyarlama çalışması İyigün (2021) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Yaygın olarak kullanılan bir diğer kontrol listesi de Bishop (2003) tarafından “Children’s Communication Checklist (CCC)” aracının revize edilmesiyle alan yazına kazandırılan “Children’s Communication Checklist-Second Edition: CCC-2” aracıdır. CCC-2 ise Ünal (2014) tarafından “İletişim Becerileri Kontrol Listesi-2” (İBKL-2) olarak Türk diline uyarlanmıştır. CCC-2, on alt ölçek ve 68 maddeden oluşmaktadır ve 4-15 yaş grubu olmak üzere geniş bir yaş grubunda uygulanmaktadır. Yapılan analizler sonucunda testin güvenilirlik değerlerinin oldukça yüksek olan, OSB tanılı ve tipik gelişim gösteren çocukları ayırt edebilen bir tarama aracı olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, OSB olan çocukların, tipik gelişim gösteren çocuklara göre, tüm alt ölçeklerde aldıkları puanların ortalamalarının daha düşük olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Simmons ve diğerleri (2014) tarafından “Yale Pragmatik Protokolü (YPP)” OSB tanılı 9-11 yaş aralığındaki çocukların pragmatik dil becerilerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. YPP, sohbet kuralları, iletişimsel işlevler, konuşma hatalarını düzeltme ve varsayım olmak üzere çeşitli pragmatik dil becerilerini çeşitli alanlarını yapılandırılmış bir sohbet ile değerlendirir.

Etkileşimin Doğal Ortamda Gözlemler Yoluyla Değerlendirilmesi

Yukarıda bahsi geçen değerlendirme yöntemleri tek başına bir çocuğun pragmatik dil becerileri konusunda yeterli bilgi sağlayamamaktadır. Çocuğun tanılanması ve uygun müdahale programlarının oluşturulabilmesi için daha detaylı ve kapsamlı bilgiye ihtiyaç duyulur. Bunun için de daha ayrıntılı bilgi sağlayan gözlemler gerçekleştirilmektedir. Johnston (1993), çocuğun gerçek dil performansına ait en güvenilir bilginin, doğal iletişim ortamında gözlem ve dil örneği analizi ile sağlanabildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla gerçek iletişim ortamında alınan doğal dil örneğinin analizi değerlendirme sürecinin önemli bir parçasıdır. Bu gözlemler sırasında çocukların iletişimsel niyet ve konuşma eylemleri, yanıt verme ve sohbete başlama, düzeltme ve sıra alma, tutarlılık ve konu açma gibi pragmatik dil becerileri gözlenmektedir. Çocuklardan alınan doğal dil örnekleri aracılığıyla çocukların bahsi geçen bu iletişim becerilerini ne düzeyde kullandıkları belirlenir. Örneğin çocukların pragmatik dil değerlendirmesinde, çocuğun iletişimsel niyetleri açısından profilini çıkarmak ve eylemlerin belirli bağlamlarda nasıl kullanıldığını göstermek için doğal dil örneği alınarak konuşma analizi kullanılabilir. Doğal gözlem yoluyla değerlendirme zaman alıcı bir yöntem olmakla birlikte, tipik bağlamsal işleyişi yansıttığı ve daha detaylı bilgi sağladığı için araştırmacılar arasında popüler bir yöntemdir (Ninio vd., 1994). Değerlendirme amacı göz önünde bulundurularak, çocuğun pragmatik dil performansına ilişkin daha detaylı bilgiye ihtiyaç duyulduğunda kullanılabilir bir yöntemdir.

Anlatı Analizi

Bir anlatı değerlendirmesi, en basit tanımıyla bir bireyin dil ve iletişim becerilerini değerlendirmek için anlattığı bir öykünün ya da bir söylemin analizidir. Anlatı analizi, sosyo-kültürel açıdan çocukların öğrenme ve gelişim performansları hakkında geniş bir bakış açısı sağlar, klinik açıdan ise çocuklarda bilişsel ve dil gelişim düzeyini değerlendirmek amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Işıtan ve Doğan, 2011). Anlatı analizi, hem tipik gelişim gösteren hem de özel gereksinimli çocuklarda iletişim yeteneğini ölçmenin en doğal, en çocuk dostu ve en geçerli yollarından biridir (Botting, 2002). Anlatı becerilerini değerlendirmek, çocukların dil ve bilişsel gelişimlerdeki ilerlemeye ışık tutarken, aynı zamanda çocuğun ileriki yaşlardaki dil performansını ve akademik başarısını yordayabilmektedir (Akmeşe, 2015). Anlatılar çocukların günlük hayatında sıklıkla doğal olarak ortaya çıkmaları nedeniyle, spontan dilin mükemmel şekilde değerlendirilmesini sağlar, çocukluk-ergenlik dönemindeki belirgin biçimsel ve yapısal değişiklikleri yansıtır (Reilly vd., 2004).

Anlatılar, dil becerileri, bilişsel beceriler, sözcük bilgisi ve bellek de dâhil çeşitli becerileri gerektirir (Losh ve Capps, 2003). Anlatılar şimdi, geçmiş ve gelecekteki olayların bir sıra halinde sözel olarak aktarılmasıdır. Çocuklar öyküyü kendi başına oynadığı oyunlarda kullandığı gibi çevresindeki akran ve yetişkinlere de anlatır. Bu öykü anlatma süreci dili bağlama uygun kullanabilme becerisini ve anlatının dinleyicinin ihtiyaçlarına göre uyarlanmasını gerektirir. Bir başka deyişle pragmatik dil becerilerini gerektirdiği kadar sosyal etkileşimi de gerektirmektedir. Ek olarak anlatılar, bilgilendiricilik ve tutarlılık gibi cümle düzeyinin üzerindeki özelliklerin düzenlenmesini ve formüle edilmesini gerektirdiğinden, pragmatik dil becerilerine ilişkin zengin bir örnekleme kaynağı sağlar (Wagner vd., 2000). Anlatı analizinden; tutarlılık, bağdaşıklık,

refere etme ve bilgilendirme, varsayım ve mecazi dilin kullanımı, konu açma, sohbeti başlatma sürdürme bitirme, sıra alma ve nezaket sözcükleri gibi pragmatik dil becerileri de örneklenebilir.

Bir anlatı, kişisel bir deneyimin anlatılmasını veya başka bir kişiye bir öyküyü veya bir filmi yeniden anlatmayı içerdiğinden, pragmatik dil kullanımını ölçmek için kullanılabilir. Anlatılar dil yapılarını (örneğin, cümle karmaşıklığı, öykü bileşenleri), içeriği (örneğin, mental durum terimlerinin kullanımı) ve/veya sunum tarzları (örneğin, prozodi kullanımı, jestler, yüz ifadeleri) açısından incelenebilir. Anlatı becerilerinin değerlendirilmesi, öykü oluşturma yöntemi veya öyküyü yeniden anlatma (retell) yöntemi kullanılarak gerçekleştirilebilir. Öykü oluşturma yönteminde, çocuklardan genellikle resimlere bakmaları ve bir öykü anlatmaları istenir. Buna karşılık, bir öyküyü yeniden anlatma yönteminde, çocuklar önce model bir öykü dinler ve ardından öyküyü yeniden anlatmaları istenir. Hem öykü oluşturma hem de öyküyü yeniden anlatma yöntemi, anlatı becerilerinin yararlı ölçütleri olarak ele alınmaktadır (Ketelaars vd., 2016). Anlatı analizi yoluyla; tutarlılık, bağlama uygun konuşma, söz etme ve bilgilendiricilik, mecazlı dilin kullanımı, sözel olmayan iletişim gibi pragmatik dil becerileri değerlendirilebilir. Tablo 1’de yer alan testlerden “Assessment of Comprehension and Expression” (Adams vd., 2001) ve “Assessment of Pragmatic Language: Preschool” (Hyter, 2007) standardize edilmiş bir anlatı analizi alt ölçeği bulunmaktadır.

Anlatı analizi, formal ve informal değerlendirme yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilir ve genellikle öykü kitapları ile çocukların anlatıları öyküler üzerinden değerlendirilmektedir (Işıtan ve Turan, 2014). Türk alan yazını incelendiğinde anlatı değerlendirmesi için tek aracın “Neredesin Kurbağa” öykü kitabı ile birlikte kullanılan ve Işıtan (2010) tarafından geliştirilen “Öykü Anlatma Değerlendirme Formu” olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda anlatı analizi için alan yazında kullanılan yöntemler ve testlerin bir listesi verilmiştir.

Tablo 2. Anlatı Analizi Değerlendirme Araçları

Aracın Adı	Yılı/Yazarı	Yöntem	Hedeflenen Alan
Otobüs Öyküsü (Bus Story Test)	Renfrew, 1995	Resimlerle yeniden anlatma	<ul style="list-style-type: none"> Öykü anlatma becerileri Cümle uzunlukları Dil kullanımı Grammer yapısı
Balon Öyküsü (The Balloon Story Test)	Karmiloff-Smith, 1979	Resimlere bakarak öykü oluşturma	<ul style="list-style-type: none"> Öykü anlatma becerileri Dil kullanımı
Kurbağa Öyküleri (Frog Stories)	Mayer, 1969	Kitaptan okunarak, kitap olmadan öykü anlatımı veya kitaba bakarak öykü oluşturma	<ul style="list-style-type: none"> Öykü anlatma becerileri Dil kullanımı Grammer yapısı Cümle uzunlukları
Anlatı Değerlendirme Protokolü-2 Narrative Assessment Protocol (NAP-2)	Justice vd., 2010	Ebeveyn ile oluşturulan öyküler	<ul style="list-style-type: none"> Cümle yapısı Deyimleri anlama İsimler, Zarflar, Zamirler ve Yüklemeler
Edmonton Öyküleme Değerlendirme Aracı (Edmonton Narrative Norms Instrument–ENNI)	Schneider vd., 2005	Resimlerle Öykü anlatma (Norm referanslı)	<ul style="list-style-type: none"> Öykü dilbilgisi Öykü Bölümleri
Anlatı Dili Testi-2 Test of Narrative Language - 2(TNL-2)	Gillam ve Pearson, 2017	Öykü oluşturma ve anlatılan Öyküyü anlama (Norm referanslı)	<ul style="list-style-type: none"> Öyküyü Anlama Öykü dilbilgisi Öykü Bölümleri

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada pragmatik dil becerilerinin değerlendirme yöntem ve yaklaşımları, yurtiçi ve yurtdışı alanda kullanılan değerlendirme araçları incelenmiştir. Pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesi farklı yöntem ve yaklaşımlar kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Ancak kullanılan her yaklaşım ve her yöntemin güçlü ve zayıf yönleri bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Değerlendirme sürecini bir bütün olarak ele almak ve çocuk için uygun olan değerlendirme yöntemlerini bir arada kullanmak tanımlayıcı bir yaklaşımı beraberinde getirecek (Işıtan ve Turan, 2014) ve çocuğun pragmatik dil performansının en doğru ve en detaylı bir şekilde ortaya konmasını sağlayacaktır. Değerlendirmeyi gerçekleştirecek uzman, çocuğun ve ailesinin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak uygun, geçerli ve güvenilir olan değerlendirme aracını kullanmalı ve bu değerlendirmeyi kontrol listeleri, gözlemler ya da anlatı analizleriyle desteklemelidir.

Pragmatik dil gelişiminin değerlendirilmesi çocuğa ilişkin tüm değişkenleri (çocuğun cinsiyeti, çevresi, sosyo-ekonomik düzeyi, kültürü ve değerlendirmenin gerçekleştirildiği ortam gibi) ele almalıdır. Bu kapsamda yapılan değerlendirmeler çocukların pragmatik dil performanslarını daha detaylı bir şekilde ortaya çıkarmakta ve çocuklara yönelik pragmatik dil yetersizliklerinin desteklenmesi konusunda etkili olmaktadır. Özellikle sosyal çevre ve kültürden bu denli etkilenen bir becerinin yetersizliğine yönelik hazırlanan destek ve müdahale programlarının çocuğun tüm gelişimsel, çevresel ve ailesel özellik ve ihtiyaçlarını kapsamalıdır.

Bu konu “tüm çocukların pragmatik dil becerilerini değerlendirmek gerekli midir” sorusunu beraberinde getirmektedir. Özellikle OSB, ÖDB, DEHB, öğrenme güçlüğü, zihinsel engel ve dil konuşma bozukluğu tanımlı çocukların pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesi, zayıf ve güçlü yönlerinin belirlenmesi oldukça önemlidir. Pragmatik dil bozukluğu bu tanımlara sahip çocuklarda ikincil bir bozukluk olarak görülmektedir ve bu çocuklar iletişim becerileri açısından risk grubunda yer almaktadır. Ayrıca pragmatik dil becerilerinin sosyal işlevi ve etkili iletişimin sosyal yeterlilik açısından önemi ele alındığında özellikle özel gereksinimli çocukların pragmatik dil becerileri açısından değerlendirmenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte pragmatik dil becerilerinin herhangi bir başka gelişimsel bozukluk olmadan da görülebileceğine dair bulgular yer almaktadır. Klinik değerlendirmelerde iletişim sorunları nedeniyle başvuran anne babalardan çocuklarının gelişimsel öyküleri detaylı bir şekilde öğrenilmeli, İletişim Becerileri Kontrol Listesi vb. tarama araçları kullanılarak çocuğun iletişim becerilerindeki yetersizlikleri belirlenmelidir. Gerekli görüldüğü durumlarda ise çocuk daha detaylı değerlendirmeler ve gelişimsel destek programları için yönlendirilmelidir.

Çocukların pragmatik dil becerilerini değerlendirmek için alan yazında yer alan yöntemler incelendiğinde standardize testlerden çok kontrol listelerinin kullanıldığı görülmektedir. Özellikle erken çocukluk döneminde anne baba ya da birincil bakıcıların yanıtlarına dayalı olarak iletişim becerilerini değerlendirmek, sıklıkla kullanılan yöntemlerden birisi olarak göze çarpmaktadır (Law ve Roy, 2008). Pragmatik dil becerilerini değerlendiren kontrol listeleri, normatif veri eksikliği sorunlarını ortadan kaldırır ve alan uzmanları tarafından standardize testlerden daha kapsamlı ve popüler olarak görülmektedir (Adams, 2002). Ebeveyn yanıtına dayanan testlerin alan yazında daha fazla yer almasının en önemli avantajlarından biri hızlı ve verimli olmasıdır. Ayrıca ebeveynler çocukların farklı bağlam ve ortamlarda

nasıl iletişim kurduklarına dair en detaylı bilgiye sahip olan kişilerdir. Çocuklar değerlendirme yapılan ortam ve değerlendirme yapan kişileri ilk defa görmeleri nedeniyle bilmedikleri ortamlarda yabancılarla iletişim kurmaktan kaçınabilmektedir (O'Neill, 2007). Bu durum uzman tarafından çocukların iletişim becerilerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesini ve doğru veriler elde edilmesini engeller. Ek olarak değerlendirme süresince ölçülmek istenen davranış görülmediğinde, davranışın o anda mı sergilenmediği yoksa çocuğun davranışı hiç mi göstermediği belirlenememektedir (Adams, 2002; Bishop, 1998). Ancak anne babaların da bazı durumlarda profesyonellikten uzak bir değerlendirme ile çocuklarının becerilerini küçümseme, yüceltme ya da saklamaya çalıştıkları görülmektedir (Ash ve Guyer, 1991).

Pragmatik dil becerilerin değerlendirmesine ilişkin yurtiçi alan yazında kullanılan araçlar incelendiğinde, tüm araçların uyarlama çalışması olması göze çarpmaktadır. Özellikle dil gelişimi gibi bir gelişim alanında yapılacak değerlendirmede dile ve kültüre uygun araçların kullanılmasının önemi göz ardı edilmemelidir. Dil gelişimi, daha da özelinde dilin kullanımına ilişkin beceriler sosyal çevre, kültür ve bağlamdan etkilenen becerilerdir ve kültüre göre farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle değerlendirme araçlarının da dile ve kültüre uygun olması gerekmektedir. Türk çocuklarının pragmatik dil becerilerine ilişkin normatif verilerin çıkarılarak bir değerlendirme aracının geliştirilmesi önemli bir gereksinimdir. Bu durum bir dezavantaj olarak görülmeyle birlikte pragmatik dil becerileri alanında çalışan araştırmacıların bir araç geliştirmenin ekonomik ve zaman açısından zorlukları olduğu ve böyle bir çalışmanın çok kapsamlı ve özenli bir biçimde yürütülmesi gerektirmesi nedeniyle uyarlama çalışmalarına yöneldikleri bilinmektedir (Namlı ve Şahin, 2022). Pragmatik dil becerilerini değerlendirmeye yönelik Türk dili ve kültürüne uygun geliştirilmiş bir değerlendirme aracı olmamasına rağmen, uyarlama çalışması sonucunda alana kazandırılan araçların da güçlü psikometrik özelliklere sahip oldukları ve Türk dili ve kültürüne uygun bir şekilde kullanıma sunuldukları söylenebilir.

Sonuç olarak günümüzde pragmatik dil değerlendirmesi için önemli sayıda geçerli ve güvenilir olan değerlendirme aracına hem yurtiçi hem de yurtdışı alan yazında kolay bir şekilde erişilebilmektedir ve değerlendirme yapacak olan uzman pragmatik dil değerlendirmesinde kapsamlı ve temel bir araç seti oluşturabilir. Uzman standardize edilmiş norm bağımlı testlerle çocuğun pragmatik dil becerilerini değerlendirdikten sonra ebeveyn yanıtı kontrol listeleri ile yaptığı değerlendirmeyi destekler; anlatı analizleri ve gözlemler yoluyla da değerlendirme sürecini güçlendirip detaylandırabilir. Ancak pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesi karmaşık bir süreçtir, çünkü bazıları açık, bazıları çıkarım yapmayı gerektiren ve bazıları farklı işleme düzeylerinin bir sentezini temsil eden davranışların örneklenmesini ve analizini gerektirir. Pragmatik dil becerilerinde karşılaştırmalı gelişimsel normlarla ilgili bilgi eksikliği, dil kullanımını üzerindeki kültürel, bilişsel ve sosyal etkilere ek olarak değerlendirmelerde dikkate alınması gereken önemli bir sorun olarak görülmektedir. Günümüzde tüm bu sorunların önüne geçecek tek bir değerlendirme yöntemi ve aracı mevcut değildir. Bu nedenle pragmatik dil becerileri değerlendirirken çocuğun gelişimsel özelliklerini, çevresini, ebeveynlerini ve gelişimsel ihtiyaçlarını içine alan kapsamlı bir değerlendirme yapmak önemlidir. Ayrıca pragmatik dil becerilerinin, sosyal etkileşimi içeren ve kültürden etkilenen beceriler olduğu göz önünde bulundurulduğunda dile ve kültüre uyumlu değerlendirme araçlarının olması hem araştırmacılar hem de alanda çalışan uzmanlar açısından oldukça önemlidir. Bu

nedenle Türk alan yazında en büyük eksiklik Türk çocuklarına yönelik standardize edilmiş norm referanslı bir aracın bulunmamasıdır. Böyle bir aracın geliştirilmesi alan çalışanları ve araştırmacılarına ve pragmatik dil gelişimi açısından gelişimsel desteğe ihtiyaç duyan çocuklara oldukça büyük fayda sağlayacaktır. Bununla birlikte anlatı analizi alanında da yurtiçi alan yazında geliştirilmiş ve uygulanan bir araca rastlanmamıştır. Çocukların pragmatik dil becerilerini de kapsayacak şekilde dil becerilerini bir bütün olarak değerlendirmek için bir anlatı analizi aracı bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

Kaynakça

- Acarlar, İ. F. (2002). Çocuklarda Dilin Değerlendirilmesi: Betimleyici Yaklaşım. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35(1-2), 121- 127. Erişim adresi: academia.edu
- Acarlar F. (2019). Dil Becerilerinin Değerlendirilmesi. Acarlar F. ve Diken, Ö. (Ed). *Yetersizliği Olan Bireylerin Dil ve İletişim Becerilerinin Desteklenmesi*. Pegem Akademi
- Adams, C. (2001). Clinical diagnostic studies of children with semantic-pragmatic language disorder. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 36, 289–306.
- Adams, C. (2002). Practitioner review: The assessment of language pragmatics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 43(8), 973–987. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00226>
- Adams, C. (2005). Social communication intervention for school-age children: Rationale and description. *Seminars in Speech and Language*, 26(3), 181–188. <https://doi.org/10.1055/s-2005-917123>
- Adams, C., (2012). Pragmatic language impairment. In F. R. Volkmar (ed.), *Encyclopedia of Autism Spectrum Disorders*. (pp. 2320–2325) Springer. <https://link.springer.com/referencework/10.1007/978-1-4419-1698-3>
- Adams, C. (2015). Social communication development and disorders. Hwa-Froelich, D. (Ed.) *Assessment and intervention for children with pragmatic language impairment*. (141-170) içinde. Psychology Press Ltd.
- Adams, C., Baxendale, J., Lloyd, J., & Aldred, C. (2005). Pragmatic language impairment: Case studies of social and pragmatic language therapy. *Child Language Teaching and Therapy*, 21(3), 227–250. <https://doi.org/10.1191/0265659005ct290oa>
- Adams, C., Green, J., Gilchrist, A., & Cox, A. (2002). Conversational behaviour of children with Asperger syndrome and conduct disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 43(5), 679–690. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00056>
- Akmeşe, P. P. (2015). Çocuklarda Öykülemenin Gelişimi ve Dilin Değerlendirilmesinde Kullanımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(3): 293-305. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oztegitimdergisi/issue/17172/179473>
- Aktaş, B. & Çifci-Tekinarslan, İ. (2021). Pragmatik Dil Testi-2 (PDT-2) Türkçeye uyarlanması. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 848-862. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2021.21.64908-907266>
- American Psychiatric Association, D.-5 T. F. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM–5)* (5.). American Psychiatric Publishing, Inc.
- American Speech-Language Hearing Association. (n.d.). Communication Disorders. Retrieved from <https://www.asha.org/practice-portal/clinical-topics/social-communication-disorder/>
- American Psychiatric Association American Speech-Language-Hearing Association. (2014). Social language use (pragmatics). American Speech-Language Hearing Association (ASHA). Erişim adresi: <http://www.asha.org>
- Andrés-Roqueta, C., & Katsos, N. (2020). A distinction between linguistic and social pragmatics helps the precise characterization of pragmatic challenges in children with autism spectrum disorders and developmental language disorder. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 63 (5), 1494-1508. https://doi.org/10.1044/2020_JSLHR-19-00263
- Asal, D. (2021). Türkçe konuşan 5-8 yaş arası kekemeliği olan çocukların pragmatik dil becerilerinin Araştırılması. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ash, P., & Guyer, M. J. (1991). Biased reporting by parents undergoing child custody evaluations. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 30(5), 835–838. <https://doi.org/10.1097/00004583-199109000-00022>
- Bishop, D.V.M. (1989). Autism, Asperger's syndrome and semantic-pragmatic language disorder: Where are the boundaries? *British Journal of Disorders of Communication*, 24, 107–122. <https://doi.org/10.3109/13682828909011951>

- Bishop, D. (1998). Development of the Children's Communication Checklist (CCC): A method for assessing qualitative aspects of communicative impairment in children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39, 879–891. <https://doi.org/10.3109/13682828909011951>
- Bishop, D. V. M. (2000). Pragmatic Language Impairment: A Correlate of SLI, A Distinct Subgroup, or Part of The Autistic Continuum? In L. B. Leonard & D. V. M. Bishop (Ed.), *Speech and Language Impairments in Children: Causes, Characteristics, Intervention and Outcome*. (pp. 99–113). Psychology Press.
- Bishop, D. V. M. (2003). *The Children's Communication Checklist- Second Edition CCC-2 Manual*. London: Harcourt Assessment.
- Bishop, D. V. M. & Adams, C. (1989). Conversational characteristics of children with semantic-pragmatic disorder. II: What features lead to a judgement of inappropriacy? *International Journal of Language & Communication Disorders*, 24(3), 241–263. <https://doi.org/10.3109/13682828909019890>
- Bishop D. V. M. & Baird G. (2001). Parent and teacher report of pragmatic aspects of communication: use of the children's communication checklist in a clinical setting. *Dev Med Child Neurol*, 43(12), 809-18. <https://doi.org/10.1017/s0012162201001475>
- Bishop DV, Maybery M, Wong D, Maley A, Hallmayer J. (2006). Characteristics of the broader phenotype in autism: a study of siblings using the children's communication checklist-2. *Am J Med Genet B Neuropsychiatr Genet*, 141B(2), 117-122. <https://doi.org/10.1002/ajmg.b.30267>
- Bishop, D. V. M, & Norbury, C. F. (2002). Exploring the borderlands of autistic disorder and specific language impairment: A study using standardised diagnostic instruments. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 43(7), 917–929. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00114>
- Botting, N. (2002). Narrative as a tool for the assessment of linguistic and pragmatic impairments. *Child Language Teaching and Therapy*, 18(1), 1–22. <https://doi.org/10.1191/0265659002ct224oa>
- Botting, N., & Conti-Ramsden, G. (2003). Autism, primary pragmatic difficulties, and specific language impairment: Can we distinguish them using psycholinguistic markers? *Developmental Medicine and Child Neurology*, 45(8), 515–524. <https://doi.org/10.1017/S0012162203000963>
- Bowles, R. P, Justice L. M, Khan, K. S, Piasta, S. B, Skibbe, L. E., & Foster, T. D. (2020). Development of the Narrative Assessment Protocol-2: A tool for examining young children's narrative skill. *Lang Speech Hear Serv Sch*. 7;51(2), 390-404. https://doi.org/10.1044/2019_lshss-19-00038
- Brenne, E., & Rimehaug, T. (2019). Pragmatic language impairment general and specific associations to mental health symptom dimensions in a child psychiatric sample. *Scandinavian Journal of Child and Adolescent Psychiatry and Psychology*, 7(1), 1–10. <https://doi.org/10.21307/sjcap-2019-001>
- Canlı, M. (2018). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda pragmatik dil, duygu tanıma ve zihin kuramı becerilerinin değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Cardillo, R., Garcia, R. B., Mammarella, I. C., & Cornoldi, C. (2018). Pragmatics of language and theory of mind in children with dyslexia with associated language difficulties or nonverbal learning disabilities. *Applied Neuropsychology: Child*, 7(3), 245–256. <https://doi.org/10.1080/21622965.2017.1297946>
- Coggins, T. E., Timler, G. R., & Olswang, L. B. (2007). A State of Double Jeopardy: Impact of Prenatal Alcohol Exposure and Adverse Environments on the Social Communicative Abilities of School-Age Children With Fetal Alcohol Spectrum Disorder. *Language Speech and Hearing Services in Schools*, 38(2), 117-127. [https://doi.org/10.1044/0161-1461\(2007/012\)](https://doi.org/10.1044/0161-1461(2007/012))
- Conti-Ramsden, G. & Botting, N. (1999). Classification of children with specific language impairment: Longitudinal considerations. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 42(5), 1195-1204. <https://doi.org/10.1044/jslhr.4205.1195>
- Conti-Ramsden, G. & Botting, N. (2004). Social Difficulties and Victimization in Children with SLI at 11 Years of Age. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 47(1), 145-161. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2004/013\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2004/013))

- Conti-Ramsden, G., Mok, P., Pickles, A., & Durkin, K. (2013). Adolescents with a history of specific language impairment (SLI): Strengths and difficulties in social, emotional and behavioral functioning. *Research in Developmental Disabilities*, 34, 4161–4169. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2013.08.043>
- Çorbacı-Serin, G. E. (2022). *Otişim spektrum bozukluğu olan çocuklarda pragmatik dilin değerlendirilmesinde yale pragmatik protokolü uyarlama çalışması*. [Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Damico, J. S., & Simmons-Mackie, N. N. (2003). Qualitative research and speech-language pathology: A tutorial for the clinical realm. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 12(2), 131-143. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2003/060\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2003/060))
- Deal, S. B. (2009). *The Relationship Between Pragmatic Language Skills and Behavior*. Walden University. Master Thesis. <https://scholarsarchive.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=2164&context=etd>
- Dewart, H. & Summers, S. (1995). *The Pragmatic Profile of Everyday Communication Skills in Children* (2nd ed. Revised). Windsor: NFER-Nelson. https://logopeduasociacija.lt/images/Pragmatikos_geb%C4%97jim%C5%B3_proflis._Vadova_s-ilovepdf-compressed.pdf
- Diken, Ö. (2014). Pragmatic language skills of children with developmental disabilities: A descriptive and relational study in Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, 55, 109-122. <http://dx.doi.org/10.14689/ejer.2014.55.7>
- Donno, R., Parker, J., Gilmour, J., & Skuse, D. H. (2010). Social communication deficits in disruptive primary-school children. *The British Journal of Psychiatry*, 196, 282–289. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.108.061341>
- Etlan, E. & Acarlar, F. (2021). Öğrenme Güçlüğü Olan ve Olmayan Öğrencilerde Pragmatik Dil İle Okuduğunu Anlama Arasındaki İlişki. *Gaziantepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (1), 66-84. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guebd/issue/64742/947582>
- Feldman, H.M. ve Messick, C. (2007). Assessment of language and speech. M.L. Wolraich, D.D. Drotar, P.H. Dworkin ve E.C. Perrin (Editörler), *Developmental Behavioral Pediatrics: Evidence and Practice* içinde (s. 177-190). Philadelphia: Mosby Elsevier.
- Ferrara, M., Camia, M., Cecere, V., Villata, V., Vivenzio, N., Scorza, M., & Padovani, R. (2020). Language and Pragmatics Across Neurodevelopmental Disorders: An Investigation Using the Italian Version of CCC-2. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50(4), 1295–1309. <https://doi.org/10.1007/s10803-019-04358-6>
- Geurts, H. M., & Embrechts, M. (2008). Language profiles in ASD, SLI, and ADHD. *Journal Autism Developmental Disorders*, 38, 1931–1943. <https://doi.org/10.1007/s10803-008-0587-1>
- Geurts, B., Kissine, M., & van Tiel, B. (2019). *Pragmatic reasoning in autism*. In *Thinking, reasoning, and decision making in Autism* (pp. 113-134). Routledge. <https://books.google.com>
- Geurts, H. M., Verté, S., Oosterlaan, J., Roeyers, H., Hartman, C. A., Mulder, E. J., ... Sergeant, J. A. (2004). Can the Children's Communication Checklist differentiate between children with autism, children with ADHD, and normal controls? *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 45(8):1437-53. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00326.x>
- Gillam R. B, Pearson NA. (2017). *Test of Narrative Language Second Edition (TNL-2)*. Austin: Pro-Ed. <https://www.proedinc.com/Products/14560/tnl2-test-of-narrative-languagesecond-edition.aspx>
- Gilliam, J. E., Miller, L. (2006). *Pragmatic Language Skills Inventory*. Austin, TX: Pro-Ed. Review of the Pragmatic Language Skills Inventory. Guyette, T., Kelly, D. Buros Institute of Mental Measurements, 461-466. <https://bestpracticeautism.blogspot.com/2012/05/test-review-pragmatic-language-skills.html>

- Gibson, T., Adams, C., Lockton, E., & Green, J. (2013). Social communication disorder outside autism? A diagnostic classification approach to delineating pragmatic Language impairment, high functioning autism and specific language impairment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(11), 1186–1197. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12079>
- Gleason, J. B., Ratner, N. B. (2017). *The Development of Language* (9. Baskı). Pearson.
- Grice, H. (1975). Logic and Conversation. In J. Cole, P. & Morgan (Ed.), *Studies in Syntax and Semantics.I* (pp. 41–58). Academic Press. <https://doi.org/10.2307/324613>
- Griffiths, C. C. B. (2007). Pragmatic abilities in adults with and without dyslexia: A pilot study. *Dyslexia*, 13(4), 276-296. <https://doi.org/10.1002/dys.333>
- Helland, W. A., & Helland, T. (2017). Emotional and behavioural needs in children with specific language impairment and in children with autism spectrum disorder: The importance of pragmatic language impairment. *Research in Developmental Disabilities*, 70,33-39. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2017.08.009>
- Helland, W. A., & Heiman, M. (2007). Assessment of pragmatic language impairment in children referred to psychiatric services: a pilot study of the Children's Communication Checklist in a Norwegian sample. *Logopedics Phoniatrics Vocology*, 32, 23-30. <https://doi.org/10.1080/14015430600712056>
- Helland, W. A., Lundervold, A. J., Heimann, M., & Posserud, M. B. (2014). Stable associations between behavioral problems and language impairments across childhood - The importance of pragmatic language problems. *Research in Developmental Disabilities*, 35 (5), 943-951. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2014.02.016>
- Hewitt, L. E., (2000). Assessing Communicative Intents : A Situated Pragmatics Approach. *Semin Speech Lang*, 21(3), 257-266. <https://doi.org/10.1055/s-2000-13199>
- Hoffmann, A., Martens, M. A., Fox, R., Rabidou P., & Andridge, R. (2013). Pragmatic Language Assessment in Williams Syndrome: A Comparison of the Test of Pragmatic Language-2 and the Children's Communication Checklist-2. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 22(2), 198-204. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2012/11-0131\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2012/11-0131))
- Hyter, Y. D. (2007). Pragmatic Language Assessment. *Topics in Language Disorders*, 27(2), 128–145. <https://doi.org/10.1097/01.tld.0000269929.41751.6b>
- Im-Bolter, N. & Cohen. N. (2007). Language Impairment and Psychiatric Comorbidities. *Pediatric Clinics of North America*, 54(3), 525–542. <https://doi.org/10.1016/j.pcl.2007.02.008>
- İşıtan S. (2010). Normal Gelişim Gösteren ve Dikkat Eksikliği Hiperaktivite bozukluğu Tanılı Çocukların Anlatı Analizine Dayalı Dil Becerilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İşıtan, S. & Doğan, Ö. (2011). İlkokul 1. 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin öykü anlatma becerilerinin anlatı analizine dayalı olarak incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 177, 175-186. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2015.2167>
- İşıtan, S. & Turan, F. (2014). Çocuklarda dil gelişiminin değerlendirilmesinde bir anlatı analizi yaklaşımı olarak öykü anlatımı. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 13 (25), 105-124. https://www.researchgate.net/publication/293823145_Isitan_S_Turan_F_2014_Cocuklarda_Dil_Gelisiminin_Degerlendirilmesinde_Bir_Anlati_Analizi_Yaklasimi_Olarak_Oyku_Anlatimi_Egitim_Bilimleri_ve_Uygulama_13_25_105-124
- İyigün, E. (2021). *Erken Çocuklukta Dil Kullanım Envanteri (Lm): Pragmatik Dil Gelişimi Değerlendirmesi'nin Türkçe Uyarlama, Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Janik Blaskova, L., & Gibson, J. L. (2021). Reviewing the link between language abilities and peer relations in children with developmental language disorder: The importance of children's own perspectives. *Autism & Developmental Language Impairments*. <https://doi.org/10.1177/23969415211021515>

- Johnston, J. (1993). Definition and diagnosis of language development disorders. In G. Blanken, J. Dittman, H. Grimm, J. Marshal & C. Wallesch (Eds) , *Linguistic Disorders and Pathologies: An International Handbook* (pp.574-585). Berlin: De Gruyter.
- Karmiloff-Smith, A. (1979). *A functional approach to language: A study of determiners and reference*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Ketelaars, M. P., Cuperus, J., Jansonius, K., & Verhoeven, L. (2010). Pragmatic language impairment and associated behavioural problems. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 45(2), 204-214. <https://doi.org/10.3109/13682820902863090>
- Ketelaars, M. P., Cuperus, J. M., van Daal, J., Jansonius, K., & Verhoeven, L. (2009). Screening for pragmatic language impairment: The potential of the children's communication checklist. *Research in Developmental Disabilities*, 30(5), 952-960. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2009.01.006>
- Ketelaars, M. P., Jansonius, K., Cuperus, J., & Verhoeven, L. (2016). Narrative competence in children with pragmatic language impairment: A longitudinal study. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 51(2), 162-173. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12195>
- Law, J., & Roy, P. (2008). Parental report of infant language skills: A review of the development and application of the communicative development inventories. *Child and Adolescent Mental Health*, 13, 198-206. doi:10.1111/j.1475-3588.2008.00503.x
- Laws, G., Bishop D.V.M. (2004). Pragmatic language impairment and social deficits in Williams syndrome: a comparison with Down's syndrome and specific language impairment. *Int J Lang Commun Disord*, 39(1):45-64. <https://doi.org/10.1080/13682820310001615797>
- Lavi, A., Mainess, K.J., & Daher N. (2016). Clinical assessment of pragmatics (CAPs): A validation study of a video-based test of pragmatic language in adolescent students. *Autism Open Access*, 6(2), 1-6. <https://doi.org/10.4172/2165-7890.1000172>
- Lee, M., Bush, L., Martin, G.E., Barstein, J., Maltman, N., Klusek, J., & Losh, M. (2017). A multi-method investigation of pragmatic development in individuals with down Syndrome. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 122(4), 289-309. <https://doi.org/10.1352/1944-7558-122.4.289>
- Leinonen, E. & Letts, C. (1997). Why pragmatic impairment? A case study in the comprehension of inferential meaning. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 32(2s), 35-51. <https://doi.org/10.1111/j.1460-6984.1997.tb01623.x>
- Levinson, S., Eisenhower, A., Bush, H. H., Carter, A. S., & Blacher, J. (2020). Brief Report: Predicting Social Skills from Semantic, Syntactic, and Pragmatic Language Among Young Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism & Developmental Disorders*, 50(11), 4165-4175. <http://dx.doi.org/10.1007/s10803-020-04445-z>
- Levinson, S. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: University Press.
- Lieven, E., Pine, J. M., & Barnes, H. D. (1992). Individual differences in early vocabulary development : Redefining the referential-expressive distinction Individual differences in early vocabulary development : redefining the referential-expressive distinction. *Journal of Child Language*, 19(12), 287-310. <https://doi.org/10.1017/S0305000900011429>
- Loukusa, S., Leinonen, E., Kuusikko, S. et al. (2007). Use of Context in Pragmatic Language Comprehension by Children with Asperger Syndrome or High-Functioning Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37, 1049-1059. <https://doi.org/10.1007/s10803-006-0247-2>
- Loyd, P., Peers, L. & Foster, C. (2010). The listening skills test - a new instrument to assess children's pragmatic ability. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 36 (1), 429-434. <https://doi.org/10.3109/13682820109177924>
- Losh M, & Capps L. (2003). Narrative ability in high-functioning children with autism or Asperger's syndrome. *J Autism Dev Disord*, 33(3), 239-51. <https://doi.org/10.1023/a:1024446215446>
- Mackie, L., & Law, J. (2010). Pragmatic language and the child with emotional/behavioural difficulties (EBD): A pilot study exploring the interaction between behaviour and communication

- disability. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 45, 397-410. <https://doi.org/10.3109/13682820903105137>
- Mandy, W., Wang, A., Lee, I. & Skuse, D. (2017). Evaluating social (pragmatic) communication disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 58(10), 1166-1175. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12785>
- Martin, G., Bush, L., Klusek, J., Patel, S. & Losh, M. (2018). A Multimethod Analysis of Pragmatic Skills in Children and Adolescents With Fragile X Syndrome, Autism Spectrum Disorder, and Down Syndrome. *Journal of Speech Language and Hearing Research*, 61 (12), 3023-3037. https://doi.org/10.1044/2018_JSLHR-L-18-0008
- Mayer, M. (1969). *Frog Where Are You*.
- Namlı, Ş., & Şahin, S. (2022). İletişim bozukluklarının klinik olarak değerlendirilmesi: “İletişim Becerileri Kontrol Listesi-2 (İBKLL-2)”nin Türkçe versiyonunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 9(2), 469-496. doi: 10.21020/husbfd.1021222
- Norbury, C. F. (2014). Practitioner Review: Social (pragmatic) communication disorder conceptualization, evidence and clinical implications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 55 (3), 204-216. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12154>
- Ninio, A., Snow, C.E., Pan, B.A., & Rollins, P. (1994). Classifying communicative acts in children's interactions. *Journal of Communication Disorders*, 27, 157-187. [http://dx.doi.org/10.1016/0021-9924\(94\)90039-6](http://dx.doi.org/10.1016/0021-9924(94)90039-6)
- O'Neill, D. K. (2007). The language use inventory for young children: a parent-report measure of pragmatic language development for 18- to 47-month-old children. *J. Speech Lang Hear Res*, 50(1), 214-28. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2007/017\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2007/017))
- Osman, D. M., Shohdi, S. & Aziz, A. A. (2011). Pragmatic difficulties in children with Specific Language Impairment. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 75, 171-176. <https://doi.org/10.1016/j.ijporl.2010.10.028>
- Ökcün Akçamuş, M. Ç., Acarlar, İ. F., Alak, G., & Keçeli Kaysili, B. (2019). Validity and reliability study of the early social communication and interaction scale (ESCI) for children with autism spectrum disorder. *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(4), 1015-1036. <https://doi.org/10.16986/HUJE.2018046445>
- Özduvan, V. (2005). 6-7 Yaş Normal Gelişim Gösteren Çocuklarda Zeka ve Pragmatik Dil Yetileri Arasındaki İlişki (Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Paul, R. (2002). *Introduction to Clinical Methods in Communication Disorders* (pp.128-133). Baltimore: Paul.H.Brookes, Publishing Co, Inc.
- Philofsky, A, Fidler, D.J., & Hepburn, S. (2007). Pragmatic language profiles of school-age children with autism spectrum disorders and Williams syndrome. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 16 (4), 368-380. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2007/040\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2007/040))
- Prutting, C. A. (1982). Pragmatics As Social Competence. *Journal of Speech & Hearing Disorders*, 47(2), 123-134. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1044/jshd.4702.123>
- Prutting, C. A., & Kirchner, D. M. (1987). A clinical appraisal of the pragmatic language aspects of Paradigm for Conceptualizing Pragmatic Aspects of Language. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 52, 105-119. <https://doi.org/10.1044/jshd.5202.105>
- Reed, V. A. (2018). *Introduction to Children with Language Disorders* (5. Baskı). Pearson Education.
- Reese, E., Suggate, S. P., & Schaughency, E. (2010). Children's oral narrative and reading skills in the first 3 years of reading instruction 3 years of reading instruction. *Reading and Writing*, 23(6), 627-644. <https://doi.org/10.1007/s11145-009-9175-9>
- Reilly J, Losh M., Bellugi U., & Wulfeck B. (2004). “Frog Where Are You?” Narratives in children with specific language impairment. Early focal brain injury and williams syndrome. *Brain and Language*, 88, 229-247. [https://doi.org/10.1016/s0093-934x\(03\)00101-9](https://doi.org/10.1016/s0093-934x(03)00101-9)

- Renfrew, C. (1995). *Renfrew Bus Story Manual: A Test of Narrative Speech* (3rd ed.). Oxford, United Kingdom: Renfrew/ Winslow.
- Rice, M., Sell, M., & Hadley, P. (1990). The social interactive coding system: An on-line, clinically relevant descriptive tool. *Language, Speech and Hearing Services in Schools*, 21, 2–14. <https://doi.org/10.1044/0161-1461.2101.02>
- Roth, F. P. & Spekman, N. J. (1984). Assessing the pragmatic abilities of children: Part 1. Organizational framework and assessment parameters. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 49, 2–11. <https://doi.org/10.1044/jshd.4901.02>
- Ryder, N., & Leinonen, E. (2014). Pragmatic Language Development in Language Impaired and Typically Developing Children: Incorrect Answers in Context. *Journal of Psycholinguistic Research*, 43(1), 45–58. <https://doi.org/10.1007/s10936-013-9238-6>
- Seçkin Yılmaz, Ş. & Şemşedinovska, B. (2020). Öğrenme güçlüğü olan ve olmayan öğrencilerin pragmatik dil becerilerinin incelenmesi. *Dil Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 335-355. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dkyad/issue/59228/782045>
- Schneider P, Dube R, Hayward D. (2005). *The Edmonton Narrative Norms Instrument*. <https://www.ualberta.ca/communications-sciences-and-disorders/resources/clinical-supervisors/edmonton-narrative-norms-instrument/index.html>
- Shields, J., Varley, R., Brocks, P., & Sirripson, A. (1996). Social cognition in developmental language disorders and high-level autism. *Dev Med Child Neurol*, 38(6), 487–495. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8749.1996.tb12109.x>
- Simmons, E., Paul, R., & Volkmar, F. (2014). Assessing pragmatic language in autism spectrum disorder: The Yale in vivo pragmatic protocol. *Journal of Speech, Language & Hearing Research*, 57(6), 2162–2173. https://doi.org/10.1044/2014_jslhr-l-14-0040
- Smith, B., & Leinonen, E. (1992). *Clinical pragmatics*. London: Chapman and Hall.
- Smith, E., Naess, K. & Jarrold, C. (2017). Assessing pragmatic communication in children with Down syndrome. *Journal of Communication Disorders*, 68, 10–23. <https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2017.06.003>
- Tezel, D. (2015). Erken çocuklukta günlük iletişim becerilerinin pragmatik profillerinin değerlendirilmesi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Timler, G. R. (2008). Social knowledge in children with language impairments: Examination of strategies, predicted consequences, and goals in peer conflict situations. *Clinical Linguistics and Phonetics*, 22(9), 741–763. <https://doi.org/10.1080/02699200802212470>
- Topbaş, S. (2006). *Dilin Bileşenleri. Dil ve Kavram Gelişimi*. (6. Baskı). Kök Yayıncılık.
- Torre Carril, A. & Pérez-Pereira, M., (2019). Pragmatic abilities in children with ASD, ADHD, Down syndrome and typical development through the Galician version of the CCC-2. *Revista de Logopedia, Foniatría y Audiología*, 39 (3), 105-114. <https://doi.org/10.1016/j.rlfa.2019.03.003>
- Turan, F. F. (2012). İletişim, Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Çocuklar. Metin, E. N. (Ed.) *Özel Gereksinimli Çocuklar* içinde (pp. 143-184). Maya Akademi.
- Ünal, Ş. (2014). İletişim Becerileri Kontrol Listesi-2'nin Türkçeye Uyarlama, Çalışması. (Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ünözkan-Aksu, G. (2022). *Otizm spektrum bozukluğu olan ve tipik gelişen çocuklarda zihin kuramı becerileri ve pragmatik dil becerileri arasındaki ilişkinin karşılaştırılması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Van Den Heuvel, E., Manders, E., Swillen, A., & Zink, I. (2016). Developmental trajectories of structural and pragmatic language skills in school-aged children with Williams syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*, 60 (10), 903-919. <https://doi.org/10.1111/jir.12329>
- Vega-Rodríguez, Y. E., Garayzabal-Heinze, E., & Moraleda-Sepúlveda, E. (2020). Language development disorder in fetal alcohol spectrum disorders (FASD), a case study. *Languages*, 5(4), 37; <https://doi.org/10.3390/languages5040037>

- Volden, J., & Lord, C. (1991). Neologisms and idiosyncratic language in autistic speakers. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 21(2), 109–130. <https://doi.org/10.1007/BF02284755>
- Wagner C. R., Nettelbladt, U., Sahlén, B., & Nilholm, C. (2000). Conversation versus narration in pre-school children with language impairment. *Int J Lang Commun Disord*, 35(1), 83-93. <https://doi.org/10.1080/136828200247269>
- Wiig, E. & Secord, W. (1989) *Test of Language Competence: Technical Manual (9780158955605): Books*.
- Zaidman-Zait A, & Most, T. (2020). Pragmatics and Peer Relationships Among Deaf, Hard of Hearing, and Hearing Adolescents. *Pediatrics*, 146 (3), 298-303. <https://doi.org/10.1542/peds.2020-0242J>

Depremi Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Derleme Makale / Review Article

 Neriman ARAL, Ankara Üniversitesi

Öz

Çocuklar bir toplumda en savunmasız durumda olan, korunması ve kollanması gereken bir varlık olarak ifade edilebilir. Çocuklar algılayamadıkları ve anlayamadıkları olaylar karşısında farklı tepkiler ve reaksiyonlar verebilmekte, günlük rutinleri bozulmakta ve bu durum onların psikolojik açıdan yara almalarıyla sonuçlanabilmektedir. Çocukların afetler sırasında yaşamış oldukları problemler, sadece o anda da kalmamakta, aynı zamanda travma sonrası stres bozukluğu gibi problemler yaşamalarına da yol açmaktadır. Durumun bu yönde olması ise müdahalede bulunmayı gerektirmektedir. Ancak müdahalede bulunmadan önce çocukların gelişim dönemlerine göre afet olgusunu nasıl değerlendirdiklerinin ele alınması, yapılacak müdahalenin şekillenmesi açısından da oldukça önemli olacaktır. Bu kapsamda çalışmada, 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan doğal bir afet olan deprem özelinde çocukların afet karşısındaki tutumlarının ele alınarak incelenmesi ve yapılması gerekenler hakkında farkındalık oluşturulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Deprem,
travma,
çocuk,
stres,
psikososyal müdahale.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 19.05.2023

Kabul Tarihi: 14.06.2023

E-Yayın Tarihi:08.07.2023

The Effect Of The Earthquake On Children

Abstract

Children can be expressed as the most vulnerable being in a society, which should be protected and protected. Children can give different reactions and reactions to events that they cannot perceive or understand, their daily routines are disrupted, and this may result in psychological injuries to them. The problems experienced by children during disasters do not only remain in the moment, but also cause them to experience problems such as post-traumatic stress disorder. This situation requires intervention. However, before the intervention is made, it will be very important to consider how children evaluate the phenomenon of disaster according to their developmental period, in terms of shaping the intervention to be made. In this context, in this study, it is aimed to examine the attitudes of children towards disaster and to raise awareness about what needs to be done, especially the earthquake, which was a natural disaster on February 6, 2023.

Keywords

Earthquake,
trauma,
child,
stress,
psychosocial intervention.

Articl Info

Received: 05.19.2023

Accepted: 06.14.2023

Online Published:07.08.2023

Atf (How to cite)

Aral, N. (2023). Depremi Çocuklar Üzerindeki Etkileri, Çocuk ve Gelişim Dergisi, 6 (11), 93-105.

Sorumlu Yazar: Neriman Aral, aralneriman@gmail.com

Giriş

İnsanların güvenlik duygusunu yok eden önemli durumlardan biri olarak ele alınabilecek afet, Türk Dil Kurumu (2023) sözlüğünde, “çeşitli doğa olaylarının neden olduğu yıkım” olarak tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu’nun afet tanımının dışında, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı- AFAD (2023) tarafından “toplumun tamamı ya da belirli bir kesimi için büyük kayıplara neden olan, toplumdaki bireylerin baş etme kapasitelerini aşan durum” olarak tanımlanmaktadır. Afet nasıl tanımlanırsa tanımlansın, toplum üzerinde önemli etkilerde bulunmaktadır. Afet türleri içinde yer alan özel bir anlama sahip olan deprem de çok önemli bir doğa olayı olarak nitelendirilmektedir.

Depremi diğer afet çeşitlerinden ayıran en önemli farklılık, beklenmedik bir zamanda ortaya çıkması ve büyük yıkımlara yol açmasıdır. Üstelik deprem sadece anlık bir olay olarak da ortaya çıkmamaktadır. (Sabuncuoğlu, Çevikaslan ve Berkem, 2003). Deprem, özellikle bazı bölgelerde hayatın bir gerçeği olarak ele alınmaktadır. Nitekim Türkiye’de nüfusun %98’i deprem açısından riskli bölgede yaşamaktadır. Bu durum depremle her an karşılaşılabilirliğini göstermektedir. Ancak durum her ne kadar bu yönde olsa da, insanların deprem anında bu duruma hazırlıklı olmadığı da bilinmektedir (Koçan ve Sürün, 2020).

Depremin bireyler üzerindeki etkisini arttıran birtakım stresörler de bulunmaktadır. İnsanların en fazla güvenmiş oldukları evlerinin yıkılması, ailesinden ya da yakınlarından kayıplar yaşamaları, herhangi bir kayıp yaşamamalarına rağmen buldukları bölgede yaşananlara şahit olunması ya da deprem bölgesinde yaşamamasına rağmen televizyon radyo gibi iletişim araçları aracılığıyla depreme ait bilgileri edinmesi deprem sonrasında problemlerin yaşanmasına ve ağırlaşmasına neden olabilmekte, travmaya kadar giden yolu da açmış olmaktadır (İşmen, 2001). Bu durumlar her yaş ve kesimden bireyi etkilemektedir. Hatta depremi direk olarak yaşamamış olan kişiler bile bu süreçten etkilenmekte, televizyon ve günümüzde sosyal medyadan izlemiş olduklarının etkisi altında kalmakta ve uyku bozuklukları, stres, depresyon gibi belirtileri yaşayabilmektedir (Kazan, 2021). Dahası depremde yaşananlar birtakım amaçlara hizmet edecek şekilde de ele alınabilmektedir. Özellikle bu kapsamda medya organları kendi satış trendini arttırmak ya da kendilerine sadık izleyici/dinleyici kitlesi yaratabilmek amacıyla deprem görüntülerini herhangi bir sansüre ya da incelemeye tabi tutmadan da kullanabilmektedir. Bu etkiyi sağlayabilmek için çocukların ve depremedelerin fotoğrafları kullanılarak toplumda bir ajitasyon yaratılmaya çalışılmaktadır (Vural vd., 2022). Bu tip durumlar ise depremi yaşayan kişilere ve özellikle çocuklara yönelik bir duygusal istismarla; deprem olgusunu direk yaşamayan çocuklar ve yetişkinler için ise psikolojik yönde etkilenmeyle sonuçlanabilmektedir. Özellikle çocuklar bu kapsamda daha fazla oranda risk altında kalabilmektedir. Bu nedenle aşağıda ilk olarak depremden sonra bireylerde ve çocuklarda ortaya çıkan tepkiler ile bu tepkileri etkileyen etmenler ele alınmış, daha sonra depremin çocuklar üzerindeki etkileri gelişim dönemlerine göre irdelenmiş, depremden sonra çocuklara yönelik yapılabilecekler ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Deprem Sonrası Çocuklarda Görülen Tepkiler

Genel olarak depremden sonra bireylerde ortaya çıkabilecek psikolojik tepkiler birtakım aşamalardan oluşmaktadır (Özkan ve Çetinkaya ve Kutun, 2021).

İlk tepki, **psikolojik şok** süreci olarak değerlendirilebilir. Psikolojik şok, depremden sonra görülen 24 saate kadar devam edebilen, odaklanamama, fizyolojik tepkilerin görülmesi, unutkanlığın gelişmesi, halüsinasyonlar görme ya da katılaşma gibi tepkilerin ortaya çıkmasıdır (Kukuoğlu, 2018). İkinci tepki ise tepki süreci olarak ifade edilebilir. Tepki süreci, şokun atlatılmasından iki ya da altı gün sonra ortaya çıkabilen, bireylerin sinirli oldukları, etrafına ve kendilerine güvensizlik yaşadıkları, kaygıların ve korkuların yoğun oranda görüldüğü süreç olarak ifade edilebilir (Özkan ve Çetinkaya Kutun, 2021). Üçüncü süreç ise olayların farkına varıldığı, neler olduğunun bilinmek istenmediği, **yas sürecinin başladığı** dönemdir. Bu süreçte de duygusal ve davranışsal tepkiler yoğun oranda gözlenebilmektedir (Kukuoğlu, 2018; Özcan ve Çetinkaya Kutun, 2021). Dördüncü ve son süreç ise **iyileşme süreci** olarak ele alınmaktadır. Bu süreçte olayın kabul edildiği, günlük aktivitelere dönüldüğü, direncin azaldığı, sakinliğin ve iyilik halinin olduğu süreçtir (Kukuoğlu, 2018).

Yukarıda açıklanan bu tepkiler her bireyde görülebilen tepkiler olarak değerlendirilebilir. Ancak çocuklar bilişsel gelişimlerinin olgunlaşmamışlığına paralel olarak bu tepkileri daha yoğun ya da farklı şekillerde yaşayabilmektedir. Çocukların göstereceği tepkiler gelişimsel alanında mevcut potansiyeline göre değişse de, yaşamış olduğu olayları algılaması ve anlam verebilmesi oldukça zordur. Nitekim deprem gibi, yakınlarını kaybettiği, evini ve oyuncaklarını, oyun alanlarını kaybettiği ortamda çocuğun yaşayacağı temel tepkinin yas sürecine benzer şekilde gerçekleşebileceği ifade edilebilir. Yas ise, en genel anlamda bireyin kaybettiklerine yönelik ortaya çıkan duygusal ve davranışsal tepkiler olarak ele alınabilir (Ürer, 2017).

Çocuklarda yas sürecinde genellikle duygusal ve davranışsal tepkiler ortaya çıkabilmektedir. Çocuk her şeyden önce yaşadıklarına inanmamakta, inkar yolunu seçmekte, günlük etkinliklerine devam etmek istemektedir. Ancak aynı zamanda bu durum sonucunda, pişmanlık duyabilmekte ve depresyon ya da anksiyete belirtileri göstermektedirler. Tüm bu belirtilere ek olarak yaşça daha küçük davranma, sosyal anlamda yalnız kalmak isteme ve etkinliklerden akranlarından kaçma, sürekli geçmişteki güzel günlere yönelik hayaller kurma, gelecekte endişe duyma, kişilik değişiklikleri gibi problemlerle davranışlar sergilemektedir (Ergün, 2005). Deprem de benzer bir yas süreci olarak düşünülebilir. Nitekim depremden sonra da çocuklarda birtakım duygusal ve davranışsal problemler görülebilmektedir (Erkan, 2010).

Deprem Sonrası Çocukların Tepkilerini Etkileyen Etmenler

Deprem, çocukların yas sürecini yaşamalarında önemli bir durum olarak ele alınabilir. Deprem sonrasında, çocuklar gelişim alanlarının henüz tam olarak olgunlaşmamasına bağlı olarak depremden en fazla etkilenen grubu oluşturmaktadır. Çocukların depremden etkilenme derecesi gelişimsel dönemlerine bağlı olmakla birlikte bazı etkenlerden de etkilenmektedir. Bu etkenlerin ne olduğu ve çocuklar üzerindeki etkilerine aşağıda yer verilmiştir.

Ailenin Tepkileri

Çocuk için ebeveyni her şeyin üstesinden gelebilen, yenilmez ve sarsılmaz bir karakteri temsil etmektedir. Ne olursa olsun çocuk ebeveynini dimdik ayakta görmek istemektedir. Ancak deprem gibi bir olguda ebeveyn kaygı ve endişe duymakta, çocuğun yaptıklarına sert tepkiler verebilmektedir. Bazen ebeveynini ağlarken ve çaresiz olarak görebilmektedir. Tüm bu durumlar ise çocuğun yenilmez ebeveyn görüşünün karşısında duran önemli bir problem olmaktadır. Çocuğun ebeveynini çaresiz olarak görmesi, tehlikenin ne kadar büyük olduğu yönünde bir algıya kapılmasına neden olmakta ve sonuçta tepkileri farklılaşmakta ve ağırlaşmaktadır (Aral ve Ersoy, 2001; Özgölet ve Utkucu, 2021).

Kayıp Derecesi

Çocuğun kayıp derecesini belirleyen en önemli etken kaybettiklerinin büyüklüğüdür. Çocuğun ebeveynlerinden birini kaybetmesi, çocukta büyük yaralar açabilecektir. Dahası, ebeveyn ya da aile çevresinden birinin kaybının yanında, evinin yıkılması da çocukta travma yaratabilecektir (Aral ve Ersoy, 2001). Bilindiği gibi insanların temel ihtiyaçlarının neler olduğu ve bu ihtiyaçların karşılanmaması durumunda yaşayabileceği problemleri ele alarak düşüncelerini belirten Maslow'dur. Maslow, ihtiyaçlar hiyerarşisinde insanların doğuştan gelen birtakım ihtiyaçlarının olduğu, bu ihtiyaçların karşılanmasının oldukça önemli olduğunu ifade etmiştir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde birincil ihtiyaçlar olarak ifade edilen fizyolojik ihtiyaçlar ve ikinci sırada yer alan güvenlik ihtiyacıdır. Fizyolojik ihtiyaçlar olarak, yeme-içme gibi insanın yaşamını idame ettirebilmek için önemli sayılan ihtiyaçlar yer alırken, güvenlik ihtiyacında ise yaşamını devam ettirebileceği güvenilir ortamların olmasından bahsedilmektedir (Kula ve Çakar, 2015). Bu kapsamda yaşanan deprem ise çocuğun ve ailesinin birincil ve ikincil ihtiyaçlarının karşılanamaması durumunu beraberinde getirmiştir. Nitekim, deprem sonucunda günlük karşılanması gereken yeme-içme, uyuma gibi ihtiyaçlarda değişimler yaşanmış, evlerinin hasar görmesi ise çocukların ve ebeveynlerinin güvenlik ihtiyaçlarını tehdit eder hale gelmiştir (Çalış, 2023).

Çocuğun ebeveynlerinden, aile çevresinden, arkadaşlarından birinin ölümüne şahit olması, yaş dönemlerine göre değişecek olsa da çocuğun vereceği genel tepkinin travma sonrası bozukluk belirtileri olacağı, psikolojik problemlere yol açacağı, duygusal ve davranışsal anlamda sorunlu davranışların görülme sıklığının artacağı şeklinde belirtilebilir. Çocuk, diğer ebeveynini ya da diğer yakın olduklarını da kaybedebileceği korkusuyla yalnız kalmaktan korkma, ebeveyninden ayrılmama gibi davranışsal tepkiler geliştirebilmektedir. Ergenlik döneminde bulunan çocuklar ise saldırgan ya da öfke davranışları gösterebilmekte, madde kullanımına yönelebilmektedir (Ünver ve Karakaya, 2019).

Çocuğun yakınları hayatta olsa bile, evlerinin yıkılması sonucunda da benzer tepkiler ortaya çıkabilmektedir. Çocuğun evi onun için güvenli olduğu bir alandır. Ancak deprem sonrasında evin yıkılması çocuğun güvenlik alanına bir saldırı olarak algılanabilmektedir. Çocuk böyle bir durumda gelecek endişesi duyacak ve saldırganca ya da öfke dolu davranışlar da sergileyebilecektir. Çocuğun bu tip davranışları, ailede yaşanan krizin daha da derinleşmesine neden olabilecektir (Karakuş, 2013).

Aile Dinamikleri

Aile içinde çocuğun daha önce şahit olduğu şiddet olayları, ailenin parçalanmış olması, istismar ve ihmal olgularını yaşamış olması depreme yönelik tepkilerini etkileyebilecektir. Bu tip geçmiş deneyimlerinin

olmasının yanında, aile içi iletişimin sağlıklı olması sonucunda aile bireylerinin birbirleriyle konuşmalarını ya da iletişimi devam ettirememeleri gibi durumlar yaşayan ailelerin ve çocukların depremden etkilenme olasılıkları daha fazladır. Böyle bir durumda zaten öncesinde var olan çatışma ve iletişim eksikliği, duyguların anlaşılmasına, ifade edilmemesine ve aynı zamanda çocuğun tepkilerinin sert bir şekilde ele alınmasına neden olabileceğinden çocuğun daha fazla etkileneceği ortadadır (Aral ve Ersoy, 2001).

Psikososyal Destek

Depremde ailenin ve dolayısıyla çocuğun psikososyal destek mekanizmasına sahip olması tepkileri etkileyebilir. Psikososyal destek, kişinin içinde bulunduğu durum karşısında, ailesi, çevresi ve tüm toplum tarafından kişiye sunulan hizmetleri ifade etmektedir. Bu kapsamda ailelere ve çocuklara sağlanacak psikososyal destek sonucunda, depremin olası etkilerinden daha az etkilenmeleri söz konusu olabilecektir. Bu kapsamda deprem yaşayan bireyler yalnız olmadıklarını hissedecekler ve travmayı daha rahat atlatabileceklerdir (Altun, 2016).

Depremi Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Depremi en çok etkilediği gruplardan biri çocuklardır. Hem depremi doğrudan deneyimleyen çocuklar hem de deprem haberini duyan çocuklar, depreme yönelik tepkilerde bulunmaktadır (Aral ve Ersoy, 2001). Çocukların vermiş oldukları tepkiler ise gelişim dönemlerine ve yaşadıkları kayıp durumuna göre değişebilmektedir. Bu kapsamda aşağıda depremin çocuklar üzerinde bırakabileceği etkiler gelişim dönemlerine göre açıklanacak ve bu süreçte çocuklara yardım edebilmek için yapılması gerekenler özetlenmeye çalışılacaktır.

Bebeklik Dönemi (0-2 Yaş)

Bebeklik döneminin ilk yıllarında en önemli iki gelişimsel ihtiyaç bulunmaktadır. Bunlardan birincisi güven duygusunun oluşumu, diğeri ise günlük ihtiyaçlarının ertelenmeden ve bebek istediği anda yerine getirilmesidir. Bebeğin ihtiyaçlarının yerine getirilememesi durumunda ise bebeğin güven duygusu ciddi anlamda zarar görebilmekte, aynı zamanda birtakım davranış problemleri gösterebilmektedir. Güven duygusu sarsılan bebeklerde sürekli ağlama, bir türlü sakinleşememe, yerinde sallanma gibi davranışlar yoğun olarak gözlenmektedir (Akcanbaş, 2009; Limoncu ve Atmaca, 2018).

Bebeklik döneminin ilk yılında (0-1 yaş) depremi yaşamış olan bebekler ebeveynlerin kaygılı görünüşlerinden de etkilenebilmektedir. Bebek, çok erken dönemlerden itibaren ebeveynlerinin yüzlerine bakarak, onların duygularını anlamaya çalışmaktadır. Deprem sonrasında ebeveynlerin yaşamış oldukları kaygı ve korkuyu hisseden bebekte, bu anlamda kaygı ve sakinleştirilememe de söz konusu olabilmektedir. Bebek yaşadığı durumu anlamasa da, ebeveynin davranışlarından ve isteklerinin anında yerine getirilememesinden, yolunda gitmeyen bazı şeylerin olduğunu hissetmektedir. Bu tip durumlara bebeklerin vermiş oldukları tepkiler ağlamanın ve sakinleştirilememenin yanında, uyku düzenlerinin bozulması, kazanmaya başladıkları sosyal becerilerin kaybı şeklinde görülebilmektedir (İşmen, 2001; Limoncu ve Atmaca, 2018).

Bebeğin bu tip duygu durumlarının karşısında, ebeveynlere ve bebeğin etrafında yer alanlara büyük rol ve sorumluluk düşmektedir. Öncelikle, kendilerinin kaygılarını ve korkularını frenleyebilmeleri ve bebeğin bakımının mümkün olduğunca devamının sağlanması gerekmektedir. Bebekle yumuşak bir ses tonuyla konuşulması, onun kucağa alınması, ona dokunulması, bebeğin kendini güvende hissetmesine katkı sağlayabilmektedir (Karabulut ve Bekler, 2019; Yorulmaz ve Karadeniz, 2021).

Bebeklik döneminin ikinci yarısında (1-2 yaş) bebekler ilk yıllara göre yaşananların farkındadır. Her şeyden önce çocuğun yürümeye başladığı ve gelişim alanlarında önemli ilerlemelerin kaydedildiği bir dönem olan bu süreçte, depremlerle birlikte çocuk eskiden olduğu gibi rahat hareket edemeyecek hale gelmiştir. Evleri yıkılan ailelerin çocukları, yıkıntıyla birlikte sevdikleri oyuncaklarını, oyun alanlarını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Dahası ebeveynlerin ve çevrelerinde yer alan kişilerin tepkilerinde olan farklılık, bebeğin de birtakım problemlerle davranış geliştirmesine neden olabilmektedir. Bu dönemde yer alan bebekler regresyon olarak ifade edilen ve bir önceki döneme geri dönüş olarak tanımlanabilecek birtakım davranışlar gösterebilir (Limoncu ve Atmaca, 2018; Yorulmaz ve Karadeniz, 2021; Zara, 2011). Bebek, biberonla beslenmek isteyebilir, tuvalet eğitimini almış olan bir bebek tekrar altını ıslatmaya başlayabilir. Bebeklerin bazılarında ağlama nöbetleri, saldırgan davranışlar da görülebilir. Bazıları ise bu duruma ebeveynlerden ayrılmama, sürekli onun yanında olmak isteme, elini bırakmama gibi tepkiler verebilir. Böyle bir durum karşısında ebeveynler ise kendi yaşadıkları korku ve kaygıyı çocuklarına yansıtarak, ona sert tepkilerde bulunabilir. Durumun bu yönde olması ise olayı daha da karmaşık hale getirebilir. Bu nedenle çocuklara bu dönemde ebeveynlerin ve çevresinde yer alacak kişilerin verecekleri tepkiler oldukça önemli hale gelmektedir (Gökler Danışman ve Okay, 2017; İşmen, 2001; Limoncu ve Atmaca, 2018).

Bebeklik döneminin ikinci yarısında ebeveynler ve çevredeki yetişkinlerin unutmaması gereken en önemli özellik, bebeğin olayı anlayabilir durumda olmadığıdır. Bebek etrafında olan değişikliklerin farkında olabilir, ancak nedenini tam olarak anlayamazlar. Bu nedenle çok sevdiği oyuncuğa tekrar sahip olmak için tutturmalar görülebilir. Ebeveynlerin böyle bir durumda bebeği sakinleştirebilmeleri, sakin ve sevecen bir ses tonuyla konuşabilmeleri oldukça önemlidir. Bebekle yakın temasın sürdürülmesi, ten temasının sağlanması ve onun rahatlatılması gerekmektedir. Ebeveyn ve bebeğin birlikte yatabileceği ortamların oluşturulması, ebeveynlerin bebeğin yanında olduğu imajını verebilmesi oldukça önemlidir. Aynı zamanda ebeveynin kendi stresini ve korkularını bebeğine yansıtmadan, onun günlük rutinlerinde mümkün olduğu kadar değişikliğe gitmemesi, onunla oyun oynaması bebeğin duygularını anlaması gerekmektedir. Tüm bunların yanında bebeklerin işitsel ve görsel uyaranlardan mümkün olduğunca uzak tutulması gerekmektedir. Eğer bebek işitsel ve görsel uyaranlardan uzak tutulamıyorsa, neden bu araçları kullanmayacağı bebeğe anlatılmalıdır. Bebeklik döneminde dikkat edilmesi gereken, içinde buldukları durumun ve dönemin geçici olduğunun bebeğe anlatılmasıdır. Aynı zamanda bebeğe birlikteliklerinin devam edeceği güveni de aşılmalıdır (Akcanbaş, 2009; Limoncu ve Atmaca, 2018).

İlk Çocukluk Dönemi (3-5 Yaş)

İlk çocukluk döneminde çocuklar depremden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bunda hem depremi yaşayan hem de yaşananlara şahit olan çocuklar bu duruma dâhil edilebilir. Depremi direkt yaşamış olan çocukların, oyun alanları, arkadaşları, okul öncesi kuruma gidiyor iseler okulları ve öğretmenlerinin bir anda yok olması, düzenin değişmesi onları tedirgin etmekte ve güvensizlik duygusunu yoğun oranda yaşamalarına neden olmaktadır. Ebeveynlerin ve çevresinde olan değişimlerin daha çok farkında olan çocuklar, ölüm ve kayıp kavramını sıklıkla duymakta ve yaşamaktadır. Bu kavramları tam olarak anlamlandıramamakta ve bunları bir oyun olarak değerlendirebilmektedir (Erkan, 2010; Karabulut ve Bekler, 2019; Veenema ve Schroeder, 2002).

Bu dönemde bulunan tüm çocukların deprem sonrasında oyunlarında deprem konusunun yer alması tipiktir. Depremi yaşamış olan çocuklar oyunlarında tekrar tekrar aynı senaryoyu kurmakta, oynamakta, sonucu değiştirmeye çalışmaktadır. Çizdikleri resimlerde de benzer temaların sıklıkla tekrarlandığı dikkati çekmektedir. Üstelik sadece depremi yaşamış olan çocuklar değil, depremi yaşamamış çocuklar da medyanın etkisi ile benzer tepkileri verebilmektedir. Çocuklarda bu dönemde uyku ve yeme sorunları, saldırganlık davranışları, ebeveyninden bağımsız davranmaya başlayan çocuğun ebeveyninden ayrı kalmak istememesi gibi farklı tepkiler verdikleri görülmektedir. Bu dönem çocuklarında regresif tepkilerle birlikte çocukların güvensizlikleri ve şaşkınlıkları sonucunda olayı tekrar tekrar sordukları, nedenini anlamaya çalıştıkları da görülmektedir (Limoncu ve Atmaca, 2018). Çocuklarda görülebilecek bir başka problem ise dil ve konuşma bozukluklarıdır. Özellikle depremi doğrudan deneyimleyen çocuklarda, konuşamama ya da konuşma bozuklukları, somatik ağrılar, dikkati çekmek için sağlıkla ilgili problemlerle davranışlar geliştirebildikleri bilinmektedir (Akcanbaş, 2009; Erdem ve Kaynar, 2022; Erkan, 2010; İşmen, 2001).

İlk çocukluk dönemindeki çocukların verdikleri tepkiler anlayışla karşılanmalı, çocukların soruları gelişim düzeyine uygun olarak cevaplandırılmalıdır. Ayrıca çocuklar için yeme ve uyku düzeninin oluşturulması önemlidir. Çocuğun daha önce yapmış olduğu etkinliklerle zaman geçirmesi, çocukla oyun oynanması ve diğer dönemlerde olduğu gibi yetişkinlerin kendi duygu ve düşüncelerini denetleyebilmeleri gerekmektedir. Akranlarıyla bir araya gelebileceği ortamların oluşturulması, çocuğun oyun ya da sosyal aktiviteye yönlendirilmesi alınabilecek önlemler arasında sayılabilir (Schafer, Snider ve Sammour, 2016; Yorulmaz ve Karadeniz, 2021). Özellikle çocukların bu süreçte medyadan uzak tutulması, bu mümkün değilse açıklamanın yapılması oldukça önemlidir. Çocuğa güvende olduğu duygusu verilmesine yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir (Usta ve Yükseler, 2021; Vural vd., 2022).

Orta Çocukluk Dönemi (6-11 Yaş)

Depremi gelişimsel dönem özelliklerine göre en iyi algılayabilecek durumda olan gruplardan biri okul dönemi olarak da adlandırılan orta çocukluk döneminde bulunan çocuklardır. Bu çocuklar hem okulda görmüş oldukları depreme yönelik bilgiler, hem de somut işlemleri yapabilecek durumda olduklarından dolayı yaşananları daha iyi analiz edebilmektedir. Ancak durum her ne kadar böyle olsa da bu çocukların da yaşananlara yönelik tepkilerinin yoğun olduğu görülmektedir (İşmen, 2001).

Bu dönemde yer alan çocukların verdikleri tepkilere bakıldığında uyku bozuklukları, kâbus görme gibi sorunların yanında, yemek yiyememe ya da aşırı yemek yeme gibi davranışsal problemler görülebilmektedir (Gökler Danışman ve Okay, 2017). Ayrıca çocuklarda önceki döneme dönüş gibi özelliklerin eşlik ettiği regresif davranışlar ortaya çıkabilmektedir. Okul döneminde çocuklar için ebeveynleri ve öğretmenleri oldukça önemlidir. Çocuklar, hayatlarındaki yetişkin figürlerinin korkusuz ve her türlü güçlüğün üstesinden gelebilen kişiler olduklarını düşünmektedir. Ancak depresyon gibi bir olgu karşısında çevresinde yer alan yetişkinlerin duygusal tepkileri sonucunda çocuklar, güvensizlik sorununu ciddi oranda yaşayabilmektedir. Çocukların okula gitmek istememe, ebeveynlerinden ayrıldığı anda bir daha ebeveynlerini göremeyecekleri gibi bir duyguya sahip oldukları ve bunun için de öfke ya da saldırganlık tepkileri verdikleri görülmektedir (Aral ve Ersoy, 2001). Aynı zamanda çocuklarda dikkat sorunları yaşanabilmekte, dikkatini toplamakta, sürdürmekte güçlük çekmekte, geçmişteki güzel günlere dönme isteği ortaya çıkabilmektedir. Tüm bunlara ek olarak çocuklarda somatik problemlerin ortaya çıkabileceği ve bu çocukların mide ağrısı, mide bulantısı, depresif belirtiler yaşayabilecekleri ifade edilmektedir (Limoncu ve Atmaca, 2018).

Depremi doğrudan yaşamamış olan çocukların bile medyadan edindikleri bilgiler, görüntüler ve buldukları ortamda sürekli aynı şeylerin tekrarlanması, çocukların güvensizlik, endişe ve okulla ilgili problemler yaşamasına neden olabilmektedir (Karabulut ve Bekler, 2019). Bazı çocukların ise olayı yok sayma gibi tepkilerde buldukları, tepkisiz kaldıkları görülmektedir. Çocukların olayı yok saymaları benlik mekanizmalarını koruyabilmek için gerekli olabilmektedir. Çocukların bir önceki dönemde olduğu gibi, deprem anını tekrar yaşayabildikleri, hatırlatıcı şeylerden uzak durdukları, konuşma ve iletişime yönelik problemlerle karşılaşabildikleri belirtilmektedir (Akanbaş, 2009; İşmen, 2001).

Okul döneminde yer alan çocukların deprem sonrasında yaşadıklarının anlaşılması, tepkilerinin farkında olunması onlara yardımcı olmada önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda bu çocukların akran ilişkilerinin devamının sağlanması, medyadaki bu tip haberlerin izlenmesine bir sınırlama getirilmesi, çevresinde bulunan yetişkinlerin kendi tepkilerini dizginleyebilmeleri gerekmektedir (Erdem ve Kaynar, 2022). Çocuklara yönelik psikososyal desteklerin verilmesi, çocukların anlaşıldığını düşünmesine yardımcı olabilecektir (Field, Wehrman ve Yoo, 2017; Girardi, Miconi, Lyke ve Rousseau, 2020). Aynı zamanda okul döneminde bulunan çocuklara basit işler verilerek sorumluluk üstlenmesine yardımcı olunmalı, sosyal ya da sportif faaliyetlere katılmaları konusunda desteklenmelidir. Olumlu davranışlar karşısında çocuk motive edilmeli, olumsuz davranışların ise kabul edilemez olduğu çocuklara açıklanmalıdır. Okul dönemindeki çocukların yaşadıklarını ifade etmesi desteklenmeli gerekirse sembolik oyunlardan yararlanılmalıdır (Zara, 2011).

Son Çocukluk (Ergenlik) Dönemi (11 yaş ve üzeri)

Ergenlik döneminde karşılaşılan deprem olayında ergenin içinde bulunduğu gelişim döneminin özelliklerinden dolayı oldukça yoğun ve farklı tepkiler verebildiği görülmektedir. Bazı ergenler, olayı yok sayarken, bazıları ise riskli davranışlar içine girebilmektedir. Ergenin olay karşısında çaresiz kalmasına bağlı olarak duygularında küntleşme, ilgisizlik gibi duygu durumlarını yaşayabildiği, herkese ve her şeye

öfkelenildiği ve saldırgan tepkiler verebildiği görülmektedir (Gökler Danışman ve Okay, 2017). Ergenin anlayamadığı ve hiçbir şey yapamadığı çaresizlik sonucu olayı yok saymasından dolayı, ebeveynlerini ve etrafındaki kişileri kızdıracak derecede günlük rutinlerini abartılı bir şekilde yaşaması da mümkün olabilmektedir. Aynı zamanda çaresizlik duygusunun dışa vurumu olarak güvensizlik, benlik saygısında ciddi dalgalanmalar da yaşanabilmektedir (Veenema ve Schroeder, 2002).

Bu belirtilerin yanında ergenlerde görülebilecek bir diğer problem ise uyku bozukluklarıdır (Limoncu ve Atmaca, 2018). Uyku bozukluklarına ek olarak ergenin içinde bulunduğu durumdan kurtulabilmek için madde kullanımına yönelebildiği ya da zaten madde kullanan ergenlerin bu madde kullanım sayısında ciddi oranda artış görülmesi de yaşanabilecek bir diğer durumdur (Karabulut ve Bekler, 2019).

Ergenlik dönemindeki çocukta yaşanan kayıplara bağlı olarak daha önceki dönemde de olduğu gibi okul ya da çalışıyorsa iş ile ilgili problemler de yaşanabilir. Ebeveynlerinin, sevdiklerinin kardeşlerinin kendisinin yanlarında olmadığına başlarına bir şey geleceği düşüncesi sonucunda, okula, işe ya da akranlarıyla daha önce gerçekleştirdiği aktivitelere gitme konusunda isteksiz davranışlarda bulunabilmektedir. Etkinliklere katıldığında ise dikkatini toplamakta zorlanmakta, bir an önce ortamı terk ederek evine geçmek istemektedir. Bunların tam karşı kutbunda davranışlar sergileyen ergenler de bulunabilmektedir. Bazen de ergen herkesten ve her şeyden uzaklaşmak, yalnız kalmak istemektedir. Açıklayamadığı ve gücünün üzerinde olan depresyon sonucunda saldırganlık ve öfke duyguları ile suça yönelik davranışlar sergilemesi de söz konusu olabilmektedir (Karabulut ve Bekler, 2019; Limoncu ve Atmaca, 2018; Sabuncuoğlu, Çevikaslan ve Berkem, 2003).

Ergenlik döneminde bulunan çocuklara depresyon sonrasında yardımcı olabilmek için onlarla açık bir şekilde iletişim kurulmasına dikkat edilmelidir. Ergenin kendi başına kalmak isteyeceği zamanlara saygılı yaklaşılmalı ve tepkilerine, duygularına anlayış gösterilmelidir. Düzenli ve dengeli beslenmesi, uyku düzeni konusunda desteklenmesi, duygularını ifade edebileceği ortamların oluşturulması gerekmektedir. Çocuğun akademik başarıları değil, içinde yaşadığı duygularına yoğunlaşmalı ve akademik başarı beklentisi bu dönemde olmamalıdır (Yorulmaz ve Karadeniz, 2021). Madde kullanımını konusunda ergen yakından takip edilmeli ve şüpheli bir durumda açıkça konuşulmalı ve desteklenmelidir. Arkadaşları ile bir arada olabileceği ortamlara girmesine izin verilmelidir. Ergenin yaşadığı duygulara yönelik destek alması için psikoeğitimler sunulmalıdır (Field, Wehrman ve Yoo, 2017; Gökler Danışman ve Okay, 2017; Limoncu ve Atmaca, 2018; Yıldız ve Kırtepe, 2020).

Deprem Sonrası Çocuklara Yönelik Ne Yapılmalı, Nasıl Yaklaşılmalıdır?

Deprem çocukların algılayamadıkları ve rutinlerinin değiştiği bir dönemdir. Bu nedenle çocukların bu olay sonrasında günlük rutinlerinin devam ettirilebilmesi için özellikle çaba harcanmalıdır. Bu kapsamda, ebeveynlerin ve toplumun yapması gereken birtakım adımlar bulunmaktadır. Bunlara aşağıda yer verilmiştir (Aral ve Ersoy, 2001; Ataç ve Özsever, 2021; Bulut, 2010; Doğan ve Kırkıncıoğlu, 2020; Gökler Danışman

ve Okay, 2017; Karabulut ve Bekler, 2019; Mızrak, 2018; Sapsağlam, 2019; Usta ve Yükseler, 2021; Vural vd., 2022);

- Öncelikle ebeveynlerin kendi kaygılarına mümkün olduğunca engel olmaları gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi çocuklar ebeveynlerini şaşkın ve çaresiz olarak gördüklerinde verecekleri tepkiler şiddetlenecektir. Bu nedenle ebeveynlerin duygularını çocuklarının gözü önünde abartmadan yaşamaları gerekmektedir.
- Özellikle ebeveynlerden birinin ölümü ya da kayıp yaşanması halinde durum çocuğun anlayabileceği şekilde açıklanmalıdır. Ebeveynlerden birinin kaybı durumunda, hayatta kalan diğer ebeveyn ya da aile yakınlarının çocukların duygusal ihtiyaçlarına cevap verebilmesi gerekmektedir. Çocuğun olumsuz davranışlarına anlayışla yaklaşılmalıdır.
- Çocuğun cenaze törenine gitmesine izin verilebilir. Ancak defin işlemlerinden çocuğun uzak tutulmasının yanında, abartılı tepkiler görmesinin engellenmesi gerekmektedir.
- Yaşı daha küçük olan çocuklar depresi ve yaşadıkları olayları kendi davranışlarıyla özdeşleştirebilmektedir. Kendilerinin yapmış olduğu olumsuz davranışlar sonucunda ortaya çıkmış olduğunu düşünebilmektedirler. Böyle bir durumda depresin hiçbir şekilde çocuğun davranışları ile bağlantılı olmadığı, bunun bir doğa olayı olduğu çocuğun yaş ve gelişimine göre açıklanmalıdır.
- Çocuğun duygularını, hissettiklerini ifade etmesine izin verilmesi gerekmektedir. Konuşulmayan ya da yok sayılan duygular yok olmamaktadır. Tam tersine çocuğun kendini daha kötü hissetmesine ve yaşayabileceği duygusal ve davranışsal sorunların daha da şiddetlenmesine yol açabilmektedir. Bu kapsamda çocukların kendilerini, hissettiklerini açıklamasına izin verilmesi gerekmektedir.
- Çocuğun ebeveyninden ayrılmak istememesi, okula giden çocuğun okula gitmek istememesi, uykuya yatmak istememe gibi tepkilerin doğal olduğu kabul edilmelidir. Bu tip durumlarda çocukla birlikte aktiviteler yapılmalı, oyunlar oynanmalıdır. Çocuğun belirli bir süre ebeveyniyle birlikte uyuma isteği normal olarak karşılanmalıdır. Çocukların rahatlatılabilmesi için ebeveynle yatmasına izin verilmelidir. Ayrıca çocuk uykuya dalmadan önce hikâye okunması, ışığın açık kalması ve uyandıığında sakinleştirilmesi uyku problemlerinin önlenmesine yönelik alınabilecek bir önlem olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte çocuktan okula gitmesi ya da akademik olarak başarılı olmasını istemek gibi düşüncelerin belirli bir süre askıya kaldırılması gerekmektedir.
- Çocuğun yeme sorununa yönelik olarak belirli bir düzenin sağlanması uygun olabilir. Ergenlik döneminde olan çocuklara yönelik daha anlayışlı bir tutum sergilenmeli, yalnız kalmalarına ya da akranlarıyla bir araya gelmesine izin verilmelidir.
- Çocuğun mümkün olduğunca günlük rutinlerine dönmesi konusunda çaba gösterilmelidir. Çocukla birlikte oyun oynanmasının yanında, aynı zamanda sinema gibi olanaklardan da yararlanılabilir.

- Hem deprem bölgesinde depremi yaşamış olan hem de tüm çocukların depreme yönelik ajitasyon yaratacak programlardan uzak tutulması gerekmektedir.
- Çocukların kendini ifade etmesine yönelik olarak resim faaliyetlerinden de yararlanılabilir.
- Okul ve toplum olarak çocuklara psikososyal destek verilmesi gerekmektedir. Çocuklara yönelik düzenlenen etkinliklere çocukların aktif olarak katılması, çocuğun bulunduğu kaos ortamından bir nebze de olsa uzaklaşmasına yardımcı olabilecektir.
- Deprem bölgesinde ekipler arası çalışmanın mümkün olduğunca hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda sağlık profesyonellerinin yanında, psikologların, çocuk gelişimcilerin ve sosyal çalışmacıların da alanda görevlendirilmesi gerekmektedir
- Deprem sürecinden sonra da çocuklarda travma sonrası stres bozukluğunun ortaya çıkabileceği akıldan çıkarılmamalıdır. Çocukların depremi tekrar tekrar anlatmaları, oyunlarını bu yönde kurgulamaları ve resimlerinde depremi tema olarak seçmeleri travma sonrası bozukluk için önemli bir uyarı olabilmektedir. Böyle bir durumda çocuğun desteklenmesi, anlayışla karşılanması ve uzman bir kişiden yardım alınması da alınabilecek önlemler arasında sayılabilir.
- Aynı zamanda Türkiye'nin bir deprem kuşağında olması ve her an depremin yaşanabileceği unutulmamalıdır. Bu kapsamda çocukların gelişim alanları özelinde depreme yönelik açıklamalar yapılmalıdır. Çocuklara depremden kaçınmanın mümkün olmadığı anlatılmalıdır. Ancak deprem sırasında yapılacaklara yönelik çocuklara açıklamaların yapılması önem taşımaktadır. Tüm bunlara ek olarak tüm çocuklarda afetler, afetlerde neler yaşanacağı ve neler yapılabileceğine yönelik eğitimlerin planlanması ve verilmesi yararlı olacaktır.

Sonuç

Doğal afetler içerisinde yer alan deprem, her yaş ve kesimden bireyi etkilese de özellikle çocukları daha fazla etkilemektedir. Depremden sonra çocukların yaşadıkları gelişim dönemlerine göre değişmekle birlikte çocuklarda deprem sonrası çeşitli duygusal ve davranışsal problemler gösterebilmektedir. Böyle bir durumda çocuğun davranışlarının anlayışla karşılanması ve tepkilerinin normal kabul edilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda çocuğun günlük rutinlerine dönmesinin sağlanması, ebeveynlerin kendi tepkilerini kontrol altına alması çocukların yaşayacakları problemleri davranışların en aza indirilmesini sağlayacaktır. Ancak her ne olursa olsun çocuğun ve dolayısıyla ailenin mutlaka psikososyal destek almasının sağlanması, oyunun her şeye ilaç olduğunun unutulmaması gerekmektedir.

Sonuç olarak tüm toplumumuzu etkileyen deprem sonrası yaşananları birlikte tek vücut olarak aşabileceğimiz ortadadır. Unutulmamalıdır ki, bilgiler paylaşıldıkça çoğalırken, acılar da paylaşıldıkça azalmaktadır. Ancak bu süreçte çocuklarımızın öznel iyi oluşlarını sağlayabilmek için hareket etmek en önemli sorumluluğumuz olmalıdır.

Kaynakça

- AFAD (2023). Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
- Akcanbaş M. (2009). Çocuklarda ve Gençlerde Afet Psikososyolojisi El Kitabı (I), <http://mertakcanbas.blogcu.com/cocuklar-ve-genclerde-afet-psikososyolojisi-el-kitabi-i/6232106>
- Altun, F. (2016). Afetlerde psikososyal hizmetler: Marmara ve Van depremleri karşılaştırmalı analizi. *Istanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8-9), 183-197.
- Aral, N. ve Ersoy, Ş. (2001). Deprem ve çocuk. *Yaşadıkça Eğitim*, 70, 2-7.
- Ataç, M. ve Özsever, G. (2021). Depremden etkilenen çocuk ve ergenlerin ruhsal durumu ve hemşirelik yaklaşımı. *Journal Emergency Aid and Disaster Science*, 1(1), 22-27.
- Bulut, S. (2010). Depremi direk olarak yaşayan ve okulları yıkılan çocuklarda görülen travma sonrası stres tepkilerinin ve alt boyutlarının üç yıllık boylamsal incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(66), 87-98.
- Çalış, S. (2023). İş sağlığı ve güvenliğinden yaşam güvenliğine. S. Tepe (Ed.). *Sağlık Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği*. (ss.63-75). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Doğan, F. ve Kırkıncıoğlu, M. (2020). Okul öncesi çocuklarda (4-6 yaş) deprem, yangın ve tahliye konusunda durum tespitinin yapılması. *ISG Akademik* 2(2), 145-159.
- Erdem, B. N., ve Kaynar, A. (2022). “Sesimizi Duyan Var mı?": İzmir Depremi Konulu Televizyon Haberlerinde Çocukların Temsili. *Selçuk İletişim*, 15(2), 737-766.
- Ergün, N. (2005). Çocuklarda yas. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 4(1), 98-101.
- Erkan S. (2010). Deprem yaşayan ve yaşamayan okul öncesi çocukların davranışsal/duygusal sorunlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 56-62.
- Field J.E., Wehrman J.D. ve Yoo M.S., (2017). Helping the weeping, worried, and willful: psychological first aid for primary and secondary students. *Journal of Asia Pacific Counseling*, 7(2), 169-180.
- Girardi F.J., Miconi D., Lyke C. ve Rousseau C., (2020). Creative expression workshops as Psychological First Aid (PFA) for asylum-seeking children: An exploratory study in temporary shelters in Montreal. *Clinical child psychology and psychiatry*, 25(2), 483-493.
- Gökler Danışman I. ve Okay, D. (2017). Afetlerin çocuk ve ergenler üzerindeki etkileri ve müdahale yaklaşımları. *Türkiye Klinikleri*, 2(3), 189-197.
- İşmen, A. E. (2001). Deprem yaşantısına bağlı travma ve çocuklar üzerindeki etkileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 80-104.
- Karabulut, D. ve Bekler, T. (2019). Doğal afetlerin çocuklar ve ergenler üzerindeki etkileri. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 5(2), 368-376.
- Karakuş, U. (2013). Depremi yaşamış ve yaşamamış öğrencilerin deprem algılarının metafor analizi ile incelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18(29), 97-116.
- Kazan, H. (2021). Dijital habercilik bağlamında trajik haberlerde etik ve bireyler üzerindeki etkisi üzerine bir araştırma. *International Journal of Social Inquiry*, 14(2), 661-692.
- Koçan, N. ve Sürün, S. (2020). 1. Derece deprem kuşağında yer alan Balıkesir- Burhaniye kenti için deprem parkı önerisi. *Neşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 9(1), 14-31.
- Kukuoğlu, A. (2018). Doğal afetler sonrası yaşanan travmalar ve örnek bir psikoeğitim programı. *Afet ve Risk Dergisi* 1(1), 39-52.
- Kula, S. ve Çakar, B. (2015). Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(12), 191-210.
- Limoncu, S., ve Atmaca, A. B. (2018). Çocuk Merkezli Afet Yönetimi. *Megaron*, 13(1), 132-143.
- Mızrak, S. (2018). Eğitim, afet eğitimi ve afete dirençli toplum. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 56-67.
- Özgölet, B.M. ve Utkucu, M. (2021). Depremın yıkıcı etkisiyle başa çıkmada etkili olan etkenler. Academic Platform <https://www.acperpro.com/papers/articles/ISHAD2021ID38.pdf> (Er. Tar. 2.3.2023).
- Özkan, B. ve Çetinkaya Kutun, F. (2021). Afet psikolojisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8(3), 249-256.
- Sabuncuoğlu, O., Çevikaslan, A. ve Berkem, M. (2003). Marmara depreminden etkilenen iki ayrı bölgede ergenlerde depresyon, kaygı ve davranış. *Klinik Psikiyatri*, 6, 189-197.

- Sapsağlam, Ö. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarında doğal afet farkındalığı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 283-295.
- Schafer A., Snider L. ve Sammour R., (2016). A reflective learning report about the implementation and impacts of psychological first Aid (PFA) in Gaza. *Disaster Health*, 3(1), 1-10.
- Türk Dil Kurumu (2023). Güncel Türkçe sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- Usta, E ve Yükseler, M. (2021). Afetlerde sosyal medya kullanımı ve etik ikilemler: İzmir Seferihisar depremi örneği. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(2), 249-269.
- Ünver, H. ve Karakaya, I. (2019). Çocuk ve ergen psikiyatrisinde özelleşmiş bir travma polikliniği deneyimi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 22, 298-303.
- Ürer, E. (2017). Çocuklarda ölüm ve yas üzerine bir inceleme. *Dini Araştırmalar*, 20(52), 131-140.
- Veenema T.G. ve Schroeder K. (2002). The aftermath of violence: children, disaster, and posttraumatic stress disorder. *J Pediatr Health Care*, 16(5), 235-44
- Vural, A.M., Boztepe Taşkıran, H., Türkoğlu, S., Sarı, M., Maral, T., Keskin, R.K., Koparan, E., Yüncüoğlu, B., Gülnar, M., Şahin, H., Ünlü, T.T. ve Ağca, M.E. (2022). İnternet gazetelerinde depremin haberleştirilmesi. Türkiye'nin en çok ziyaret edilen haber sitelerinde deprem içerikli haberlerin risk iletişimi bağlamında analizi. *Yeni Medya*, 13, 25-54.
- Yıldız, M. ve Kırtepe, A. (2020). Gençlik merkezlerinin deprem sonrası afet hizmetlerinde rolü ve önemi. *Journal of History School*, 48, 3693-3709.
- Yorulmaz, D.S. ve Karadeniz, H. (2021). Afetlerin mental sağlığa etkisi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 7(2), 392-398.
- Zara A. (2011). Krizler ve travmalar. A. Zara (ed.) *Yaşadıkça psikolojik sorunlar ve başa çıkma yolları*. (ss. 91-121). İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.